

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 6

August 1936

II aasta

SISU:

- G. Ney:** Meie teaduslikud raamatukogud.
R. Taba: Meie murelastest.
M. Püüman: Nakkushaigused ja kool.
T. Vaas: Usuõpetusest algkoolis.
P. Rummo: Kirjand algkoolis.
V. Alttoa: Omadussõnade im-ülivõrre algkooli kursuses.
J. Aavik: Kuidas õpetada i-superlatiivi moodustamist.
J. Madisson: Eestikeelne ajalooline kirjandus 1935. a.
A. Raun: Pilg V Soome-Ugri Kultuurkongressi tõhe.
H. Jänes: Keskkooliõpetajate rahvusvahelisest koostööst.
A. Meissaar: H. Jänes — O. Parlo — Eesti keele grammatika.
A. Pärl: P. Hamburg — Noor-Eesti olemus ning kirjanduskultuuriline tegevus.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

Õpperaamatuid koolidele.

- Ja an Jensen:** Eesti ajaloo atlas. Koostatud Eesti Kirjanduse Seltsi Ajaloo toimkonna ülesandel. 17 kaardiga, seletustega ja registriga. 36 lk. Hind kõvas köites 2 kr. 50 s.
- Hans Kruus:** Eesti ajaloo lugemik. Valitud lugemispaalad Eesti ajaloo alalt.
I anne: 1561. aastani. 232 lk. Hind 2 kr., kalingurköites 3 kr. 50 s.
II anne: 1561.—1721. a. 160 lk. Hind 2 kr., kalingurköites 3 kr. 50 s.
III anne: XVIII ja XIX sajandil. 308 lk. Hind 4 kr., kalingurköites 5 kr. 50 s.
- Paul Hinno v:** Vana-aeg. 2. parandatud trükk. 33 pildiga. 164 lk. Hind kõvas köites 2 kr.
- A. Laar:** Kesk-aeg. 32 pildiga. 156 lk. Hind kõvas köites 2 kr.
- Üldajaloo lugemik.** Ivihk. Vana-aeg. Valiku teinud ja redigeerinud P. Häliste. Tõlkinud E. Roos. 64 lk. Hind 75 s., kõvas köites 1 kr.
- J. Konks:** Vana-aeg. Ajaloo õpperaamat keskkooli I klassile. 63 pildiga. 174 lk. Hind kõvas köites 1 kr. 75 s.
- J. Konks:** Uus-aeg.
- Friedebert Tuglas:** Lühike eesti kirjanduslugu. 33 pildiga. 112 lk. Hind 1 kr., iluköites 1 kr. 50 s.
- M. Kampmaa:** Eesti kirjandusloo peaajoned. II jagu. 3. ümbertööt. ja kirjandusteaduse uuematele seisukohtadele kohand. tr. 41 illustr. 264 lk. Hind 3 kr. 50 s., kalingurköites 4 kr. 50 s.
- M. Kampmaa:** Eesti kirjandusloo peaajoned. IV jagu. 304 lk. 35 pilti. Hind 4 kr. 50 s.
- E. Muuk:** Väike õigekeelsuse sõnaraamat. 5. trükk. 480 lk. Hind köites 3 kr.
- Elmar Muuk:** Lühike eesti keeleõpetus I. 7. trükk. Hääliku- ja vormiõpetus. 138 lk. Hind köites 1 kr. 75 s.
- E. Muuk ja K. Mihkla:** Eesti keskkooli grammatika I, ühes harjutustega. Keeleõpetuse algeid. Keskkooli I klassile. 110 lk. Hind köites 1 kr. 50 s.
- E. Muuk ja K. Mihkla:** Eesti keskkooli grammatika II. Hind 1 kr. 50 s.
- E. Muuk ja K. Mihkla:** Eesti keskkooli grammatika III. Hind 1 kr. 75 s.
- E. Muuk, K. Mihkla ja M. Tedre:** Eesti keskkooli grammatika IV.
- E. Muuk ja K. Mihkla:** Eesti keskkooli grammatika V.
- E. Kilks on:** Füüsika praktilised tööd keskkoolis. Füüsika õpetamise komisjoni toimetised. 44 joonisega. 128 lk. Hind 2 kr., kõvas köites 2 kr. 25 s.
- Valter Ripman:** Inglisekeele õpperaamatud, hääldamisõpetuse, harjutuste ja sõnastikkudega. I osa: A First English Book. 4. täiendatud trükk. 27 pildiga. 256 lk. Hind kõvas köites 2 kr. 25 s., kalingurköites 3 kr.
- Wörterverzeichnis zu A First English Book. 28 lk. Hind 50 s.
II osa: A Second English Book. 3. trükk. 22 illustr. 234 lk. Hind kõvas köites 2 kr. 25 s.
- J. Silvet:** Inglise keele põhisisõnavara. (Süsteemaatiline sõnastik 1500 sõna ja eesti-inglise sõnaregister). 48 lk. Hind 50 s.
- R. L. Stevenson:** Treasure Island. Sõnastikuga ja registriga. 148 lk. Hind 1 kr. 25 s.
- E. Tiling ja J. Silvet:** Exercises to R. L. Stevenson's Treasure Island. 60 lk. suuruses.
- W. W. Jacobs:** The Captain's exploit and other stories. Provided with notes and a vocabulary by E. Tiling, mag. phil. 100 lk. Hind 1 kr.

Eesti Kirjanduse Selts,

Tartus, Aia 19 — Telef. 6-01

Posti jooksev arve 20-36.

Ar 936 P
Eesti

Uusi õpperaamatuid keskkoolile!

1936. a. sügisel ilmuvad järgmised õpperaamatud:

Emakeeles:

- P. Hamburg, A. Kask, O. Loorits, J. Roos, J. V. Veski: **Valimik kirjandust keskkooli I klassile. Teine trükk.**
- P. Hamburg, A. Kask, J. Roos, A. Vaigla, J. V. Veski: **Valimik kirjandust keskkooli II klassile. Teine trükk. Hind Kr. 2.20 (köites).**
- P. Hamburg, A. Kask, J. Roos, A. Vaigla, J. V. Veski: **Valimik kirjandust keskkooli III klassile.**
- A. Kask, A. Vaigla, J. V. Veski: **Eesti keeleõpetus ja harjutustik keskkooli III kl. Vormiõpetus.**
- L. Tohver: **Kalevipoeg.**
- E. Roos: **Odüsseia.**
- J. Roos: **Lühike eesti kirjanduse kronoloogiline ülevaade.**
- A. Šmitt: **Mida olen lugenud.**

Matemaatikas:

- A. Borkvelli, A. Kasvand, F. Laarens, K. Maasik, O. Paas, A. Vihman: **Keskkooli aritmeetika. Keskkooli algebra I. Keskkooli algebra II. Keskkooli geomeetria I. Keskkooli geomeetria II. Keskkooli geomeetria III.**
- Gerhard Rägo: **Matemaatika tööraamat uuele keskkoolile. Algebra ülesannetekogu I osa: 2. ja 3. klass kursus, II osa: 4. ja 5. klassi kursus.**

Loodusteaduses:

- J. Piiper: **Zoologia I. 3. tr. Kr. —.95.**
- V. Simre: **Zoologia II. 2. tr. Kr. 1.—.**
- V. Simre: **Zoologia III.**
- J. Port: **Taime anatoomia ja füsioloogia.**
- L. Mahlstein-Männik: **Inimese anatoomia ja füsioloogia koos tervishoiuga.**
- J. Lang-E. Kilkson: **Füüsika keskkoolile.**

Maateaduses:

- D. Koppel: **Maateadus I. 2. tr. Hind. Kr. 1.40 (köites).**
- J. Kents: **Maateadus II. 2. tr. Hind Kr. 2.— (köites).**
- J. Kents: **Maateadus III.**
- „ „ „ **IV (Eesti). Hind Kr. 2.20.**
- J. Lang-D. Rootsmann: **Kosmograafia keskkoolile. Hind 65 senti.**

Ajaloo:

- J. Adamson: **Uusaeg I (üld- ja eesti ajalugu keskk. III kl.). Hind Kr. 1.80.**
- Uusaeg II (üld- ja eesti ajalugu keskk. IV kl.).**
- Uusaeg III (üld- ja eesti ajalugu ühes kodanikuõpetusega keskkooli V klassile).**

Usuõpetuses:

- M. Arike-J. Kimmel-J. O. Lauri: **Usuõpetus keskkoolis. I, II, III, IV ja V kl.**

Saksa keeles:

- E. Kobolt: **Saksa keele õpperaamat keskkooli III kl.**
- Seerias „**Saksa kirjandust koolidele**“: **Reineke Fuchs.**

Inglise keeles:

- Seerias „**Inglise kirjandust koolidele**“:
- Walter Scott: **Ivanhoe.**
- F. H. Burnett: **Sara Crewe.**
- F. Montgomery: **Misunderstood.**
- G. Cooper: **The Deerslayer.**
- F. Eliot: **The Mill on the Flors.**
- G. Ballantyne: **Coral Island.**

K/Ü. „**LOODUS**“.

ILMUS

Mag. JOH. AAVIK:

EESTI ÕIGEKEELSUSE ÕPIK JA GRAMMATIKA.

464 + IX lehekülge, hind 5 krooni.

See raamat käsitleb kõiki eesti keeleõpetuse alasisi. Pikemad ja tähtsamad peatükid on: käänete tarvitamise õigekeelsus — objekt — sõnade järjekord — välted — käändkonnad. Üldse selles raamatus on autor kokku võtnud kogu oma paarikümneaastase kogemuse ja tähelepanekute tulemused eesti õigekeelsuse alal.

Käesoleva raamatu ülesandeks on eesti õigekeelsusliku oskuse tõstmiseks kaasa mõjuda. Ta on määratud üldpublikule, kogu eesti haritlaskonnale. Ta tarvitajate hulka peaks eeskätt kuuluma aga õpetajad, kirjanikud, teadlased, korrektorid. Ta võiks tulla küsimusse soovitava abiraamatuna ka keskkooli ja gümnaasiumi kõrgemate klasside ärksamaile ja keelest huvitatud õpilasile.

Joh. Aaviku „Õigekeelsuse õpikut ja grammatikat“ võib huvi ja kasuga lugeda niihästi eriteadlane kui ka vähik eesti grammatika alal.

Ilmumas uusi õpperaamatuid augusti lõpuks:

- J. AINELO. Keeleline teadmik. Teine parandatud ja täiendatud trükk.
J. AAVIK, H. JÄNES, O. MEIESSAAR, O. PARLO. Euroopa kirjanduse ülevaade III.
J. JÄNES, O. PARLO ja J. AAVIK. Eesti keele grammatika II, keskkooli II kl.
" " " Eesti keele grammatika III, keskkooli III kl.
" " " Eesti keele grammatika IV, keskkooli IV kl.
K. MIHKLA. Lühike ülevaade eesti kirjandusest, keskkooli V klassile.
" Ülevaade eesti nüüdiskirjandusest. Gümnaasiumi viimasele kl.
" Kalevipoeg. Keskkoolidele.
A. J. MÖLDER. Eesti kirjandus muukeelsele keskkoolidele V.
E. NURM ja J. TIEDEMANN. Lühike rooma kirjanduslugu. Gümnaasiumi viimasele klassile.
A. PARTS. Maateaduse töö- ja õpperaamat keskkooli I klassile.
A. PEERANDI. Uutel teedel. Matemaatika tööraamat algkooli II klassile.
B. SÖÖT. Kirjandite õpetus keskkoolidele ja gümnaasiumidele.
" Stilistika ja poeetika ühes harjutustega, keskkoolidele.
E. ASSON. Üldine ajalugu, keskkooli III klassi kursuseks.

O./Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“.
TARTUS, GUSTAV-ADOLFI TN. 8, POSTK. 76, TEL. 2-66.

Kõik

koolitarbed,
raamatud ja
õppevahendid

Teile isiklikult,
koolile ja
kooli kooperatiivile

ostate kõige parematel tingimustel

K.K-Ü. „TÖÖKOOLIST“

Tallinn, Pärnu mnt. 17, tel. 462-56.
Rakvere, Tallinna tn. 24, „ 17.

H. S. M. määrusega (RT nr. 95, 1935. a.) on kohustatud avalikke algkoole soetama omale hädavajaliku õppeabinõuna
EESTI SEINAKAARDI.

Ainuke ajakohaseid nõudeid rahuldav kodumaa kaart on

Prof. A. TAMMEKANN'U
EESTI SEINAKAART

See kaart on koostatud mõõdus 1:200 000. Kaardi kaust vastavalt $1\frac{1}{2} \times 2$ meetrit

on trükitud 9 värvis, mis annab 15 erinevat värvitooni ja võimaldab üksikasjalikku ning seejuures ülevaatlikku ning silmale meeldivat pinnamoe ja kõrguste kujutamist.

Lisaks on kujutatud

pinnamoe üksikasjad hoolega väljatõttatud pastelljoonisena, kaardile on mahutatud

kogu oluline teedevõrk ja asulastik, kusjuures on aga hoolega hoitud kaardi ülekoormamisest, joonistades teed ja kollektivismestiku lähedalt lugemiseks, nii et kaart säilitab klassitoas oma kaugemõju.

Kaardihind:

	Riidel, keppide, rihmade ja nõõriga
Kooliseinakaart }	Kr. 30.—
Bürookaart }	
Bürookaart vallapiiridega	„ 31.—
Kihelkonnapiiride ja kirikutega	„ 40.—
Geoloogiline kaart	„ 40.—

Koolidele 10% hinnaalandus.

PEALADU RAAMATUKAUPLUSTELE

J. RAUDSEPA RAAMATUKAUPLUS, Tartu, Küüni 1.

Soodus järelmaks kirjastus „**KOOLI**“ kaudu, TARTU, Vabriku 2.

Otse kaardikojaalt „**TERRA**“ (Tartu, postk. 3, telef. 5-85) tellides tasuda kaardihind posti jook. arvele 2101.

Väljaspoolt Tartut ja Tallinnat tellijail juurde lisada saatukuludeks Kr. 1.10.

OODATUD
KÜLALINE

„UUS EESTI“

on parim ajaleht igale kodule.

Kuni 33% kokkuhoidu ajalehe
üksiknumbri ostjaile võimaldab
„UUS EESTI“ koju tellimine.

„UUS EESTI“ ilmub 7 korda nädalas.

Vähese rahaga
saate tellida Eesti
parima ajalehe

„Uus Eesti“

„PÄEVALEHT“

ON ISESEISEV, DEMOKRAATLIK JA ÜLERIIKLI-
KULT LEVINUIUM AJALEHT

Suurim ning kasulikum kuulutamise leht Eestis. Hinnata
kaasandena igal pühapäeval pilke- ja naljaleht „KRATT“

Meie kirjastusel ilmub

„L A S T E R Õ Õ M“

EESTI POPULAARSEIM LASTEAJAKIRI

T. E. K.-Ü.

GRAAFIKATÖÖSTUS

ON TÄIELISIM TÖÖSTUS SEL ALAL EESTIS

TRÜKIKODA
KÖITEKODA
TSINKOGRAAFIA
LITOGRAAFIA
OFFSET-TRÜKK

Hinnad kõigile
vastuvõetavad

Tellimiste täitmise
kiire

SUURIMAD NING TÄIELISIMAD RAAMATU-
JA KIRJUTUSMATERJALIDE KAUPLUSED,
KIRJANDUSE- JA PABERILAOD EESTIS

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

TALLINN, PIKK T. 2.

OMA TELEFONI KESKJAAM 428-83

ESTI K O O L

HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 6 Tallinn, 20. augustil 1936 II aasta

Meie teaduslikud raamatukogud.

G. Ney.

Raaamatu-aasta on jõudnud lõpule. Ta on toonud elevust meie kirjanduse turule, on ergutanud meie kirjanikke loovale tööle ja teadlasi uurimisele ja uurimuste avaldamisele. Ta on tõstnud lugupidamist raamatu ja raamatukogude vastu, on rikastanud meie raamatukogusid Riigivanema poolt algatud raamatute annetamise kaudu: nii koolide kui ka omavalitsuste ja seltside raamatukogud on saanud ohtraid annetusi, nende kasutajate arv on suurenenud.

Kuna raamatu-aasta ülesanne oli tõsta eeskätt eestikeelsete raamatute levikut ja tarvitamist ning selle kaudu anda hoogu meie kirjanduse arendamisele, siis on raamatukogude küsimuste käsitlemisel silmas peetud peamiselt meie avalikke raamatukogusid. Teises järjekorras on hakatud huvi tundma ka erakogude vastu, kõige vähem on puudutatud teaduslikke kogusid.

Avalikud raamatukogud on need vaimuvara salved, mis peavad viima raamatu- ja kirjandusekultuuri laiemate masside hulka, peavad looma aluse vabaharidustöö edenemisele; nad peavad toetama, täiendama ja jätkama koolide poolt antavat haridust. Nad peavad igale kodanikule suutma pakkuda kasulikku ja kultuuriküllast ajaviidet, peavad aga ka olema igale õppimishimulisele täienduskooliks. Seepärast peavad avalikud raamatukogud sisaldama eeskätt väärtuslikku ilukirjandust, samal ajal aga ka rahvale kättesaadavat ja kasutatavat populaarteaduslikku kirjandust. Avaliku raamatukogu juhataja peab olema pedagoog, lugejaskonna kasvataja.

On aga veel teine liik raamatukogusid, millede tegevus on vähem seotud raamatu-aastaga ja seepärast ka palju väiksema tähelepanu osaliseks on saanud. Need on meie teaduslikud raamatukogud. Ent raamat on ikka suur kultuuritegur ja teaduslike raamatukogude tähtsusest ning ülesannetest ei saa mitte vaikides mööda minna seal, kus kõneldakse raamatukultuurist ja raamatute kasutamisest. Sellepärast pole raamatu-aastat korraldavad organid ka tähele panemata jätnud meie teaduslikku kirjandust ning on tarvilikuks pidanud määrata auhindu ka meie teadlastele, kes silmapaistvalt

on rikastanud eesti rahvast ja maad käsitavat teaduslikku kirjandust. Ühenduses sellega väärivad tähelepanu ka meie teaduslikud raamatukogud ning nende kasutamise küsimused.

Teaduslikul raamatukogul pole otseseid pedagoogilisi ülesandeid, ka ei pea ta pakkuma mõnusat ja kasulikku ajaviidet tarvitajaskonnale. Ta peab ennekõike teenima teadusliku uurimise huve, aitama teha oma tarvita-jaskonda igasuguste erialade eriteadlasteks ja (mida ma siinkohal eriti tahak-sin rõhutada) olema meie eriteadlasile abiks nende ülesannete täitmisel. Teadusliku raamatukogu juhataja peab seetõttu olema teaduslik nõuandja tarvitajaskonnale, eriti aga bibliograaf ja stsientoloog.

Mõlemad raamatukogud on ühiskonnale tarvilised. Nende vahel on samasugune vahe, nagu akadeemilise ja rahva-ülikooli vahel. Kummalgi on oma eriulesanded, kummagi koostis, ametkonnad, tarvitajaskond. täiendamisviisid ja isegi raamatukoguasjanduslik tehnika on erinevad. Ja vahe mõlemate vahel meie eristumise ajastul läheb üha suuremaks.

Teaduslike raamatukogude vastu ei tunne huvi mitte ainult kutselised teadusmehed, kellede ülesandeks on otseselt arendada mõnda teaduseala, vaid palju laiemad ringkonnad meie seltskonnas. Need on kõik meie selts-konna tegelased. riigi- ja omavalitsuse ametnikud, õpetajad. Nad on või vähemalt peavad olema kõik eriteadlased ja asjatundjad omal erialal. Peak-sid olema juba möödasa need ajad, kus juhuslikud asjaarmastajad ja asja-huvilised sattusid juhtivaike kohtadele meie riigi- ja omavalitsuse tegevuses. Me oleme jõudnud ajajärku, kus igal pool nõutakse kutseharidust ja kutse-õigust, kus iga juhtiv riigiametnik, omavalitsus-tegelane, ka seltskonna- või poliitikategelane peab olema eriteadlane omal kitsamal erialal. Asja korraldatud rahvahääletus tahab anda meie edaspidises seaduseandlikus töös mõõ-duandva osa igasugustele eriteadlastele. Selleks koondatakse kutseõiguslikud tegelased vastavasse kodadesse, kodade, ülikooli ja teiste üleriiklike asutuste esindajad saavad edaspidi osa võtma seaduseandlikust tööst. Parteilise kuu-luvuse asemele tuleb kuuluvus erialalises kutsekoondisse. Ja siin pole mõõdu-andvad mitte ainult majanduslikud tegevusalad, vaid ka akadeemilised elu-kutsed. Iga kutsetegelane on aga ikka eriteaalane omal erialal, ja mida suuremad õigused tema saab riiklikus elus (osavõtt seaduseandlikust tööst), seda suuremad kohustused langevad tema peale, seda kõrgemat kvalifikatsiooni võib temalt nõuda, seda paremini peab ta tundma oma ala arengut ning selle aktuaalseid probleeme. Ta ei saa kunagi rahulduda selle haridusega, mis ta omalajal oli saanud; ta peab kogu aeg sammu pidama oma eriala arenemisega, seda jälgima ja seda arvestama.

Kõike seda võib aga ainult vastava kirjanduse kaudu kätte saada. Seepärast kerkib siin paratamatusega praegusel hetkel eriti teravalt üles vastava teadusliku kirjanduse soetamise ja kasutamise küsimus. Meil püüab küll iga inimene endale soetada oma raamatukogu ning sinna muretseda tarviliiku arvu tähtsamaid raamatuid omal erialal. Kuid me teame, et just erialaline teaduslik kirjandus on eriti kallid, meie palgad aga ja üldse tulud niivõrd madalad, et akadeemiliste elukutsete tegelased vaevalt suudavad endile muret-seda tarviliikul määral erialalist kirjandust. Seda suurema tähtsuse omandavad meil iga aastaga teaduslikud raamatukogud. Seepärast tahab käesolev kirjutus anda ülevaate meie teaduslikest raamatukogudest ja nende kasutamise viisidest, seoses raamatu-aastal kerkinud probleemidega ja eelseisva seaduseand-luse ümberkorraldamisega.

Meil on praegu järgmised teaduslikud raamatukogud olemas.

I. Tartu ülikooli raamatukogu¹⁾ sel kujul nagu ta praegu olemas pole mitte pärit rootsiaegsest ülikoolist, kuna selle raamatukogu evakueeriti Põhja sõja ajal Rootsi ja anti üle Uppsala ülikoolile, vaid on saanud oma alguse ülikooli uuesti avamisega Aleksander I ajal. Nimelt said Tartu ülikooli raamatukogu aluseks kogud, mis 1803. a. osteti sellele asutusele ja mis samal ning lähemal aastail kingiti ülikoolile erasikute poolt. Need kogud on aastajooksul kasvanud suure intensiivsusega ja progressiivsusega, mille tulemuseks oli, et enne maailmasõda ülikooli raamatukogu sisaldas 250.000 raamatut ja 212.000 väitekirja, peale selle palju haruldasi käsikirju ja dokumente.

1916/17. a. evakueeriti ülikooli raamatukogu Sise-Venemaale, kust ta Eesti-Nõukogudeliidu rahulepingu põhjal osade kaupa tagasi toodi ja 1921. a. uuesti avati üldiseks ravitamiseks.

Eesti ajal kasvas kogu otse erakordselt: kohe meie iseseisvuse algpäevil annetati ülikoolile kadunud ajaloo-professori R. Hausmanni 4288 köitest koosnev kogu, mille tähtsus on eriti silmapaistev balti olustiku käsitlusel. 1920. a. ostis Haridusministeerium Karlova mõisa omaniku Bulgarini 5216-köitelise kogu, mis sisaldab tuntud vene kirjaniku-ajaloolase Faddei Bulgarini poolt kogutud ja osalt haruldaste autograafidega varustatud vene- ja prantsuskeelseid teoseid. Rühm Valga kodanikke omandas oksjoni-teel end. Karula mõisa omaniku 1318-köitelise peamiselt ilukirjandust sisaldava kogu ja annetas selle ülikoolile. Kokkuleppel end. Raadi mõisa omanikuga R. v. Liphardt'iga sai ülikooli raamatukogu viimaselt umbes 25.000 kõrgehinnalist teost, milline kogu sisaldas seni ülikooli raamatukogus oma kalliduse tõttu nõrgalt esindatud kunsti ja kunstiajalugu käsitlevaid teoseid, mida oli kogunud kunstiharrastaja Karl Ed. v. Liphardt.

Kuna Eesti ülikooli õppetöös kui ka teaduslikus uurimises omandavad esikoha Eesti ajalugu ja üldse eesti olustikku puutuvad küsimused, mis vene ajal ei leidnud sugugi käsitlemist, siis pandi nüüd alus varemalt puudunud „Estica-Baltica“ eriosakonnale. Sinna on koondatud: 1) kõik raamatukogus olev eestikeelne kirjandus; 2) kõik Eestisse puutuv muukeelne kirjandus, veneaegne Baltimaade kubermange käsitlev kirjandus ja Balti kirjanike ilukirjanduslik toodang. 1920. a. oli Baltikat 1400 köidet, Esticat — 3500 köidet, 1932 oli B. — 4700 k., E. — 20.777 k.

Peale keskraamatukogu on veel ülikooli asutustel (seminaridel, institutidel, kabinetidel, kliinikul jne.) oma raamatukogud. Pikemat aega polnud keskkogu ja asutuste kogude vahel mingisugust kontakti. Iga kogu täiendati ja korraldati omaette. Praeguse raamatukogu juhataja F. Puksoo algatusel ja korraldusel on koostatud ülikooli asutuste raamatukogudele keskkataloog, mille kaudu on tehtud nimetatud kogude kasutamine palju produktiivsemaks. Samuti on loodud koostöö keskkogu ja asutuste kogude vahel tellimiste ja ostude alal, millega saavutatakse suuremat kokkuhoidu ja otstarbekohasemat kogude täiendamist ning erialade jaotamist.

Praegu tõuseb Tartu ülikooli keskraamatukogus köidete arv kuni 600.000, asutuste raamatukogudes kokku kuni 200.000. Keskraamatukogu täiendamiseks määratud krediidid on seni olnud väga kõikuvad ja ebastabiilsed, mis mõne aasta eest asetask ülikooli õige raskesse seisukorda, nii et tal puudus isegi võimalus pidevalt juurde hankida jooksvat erialalist ajakirjan-

¹⁾ „Tartu ülikool 1919—1929“ ja „Tartu ülikool sõnas ja pildis“ (1932).

dust¹⁾). Viimasel ajal on olukord veidi paranenud eelarve-aasta lõpul määratud lisakrediitide kaudu. Praegu vajab keskraamatukogu ostudeks umbes 40.000 kr. krediiti aastas.

Tartu ülikooli raamatukogu võivad kasutada: 1) ülikooli õppeasutused, 2) ülikooli õppejõud ja ametnikud, 3) üliõpilased ja vabakuulajad, 4) teadus- ja valitsusasutused kui ka raamatukogud ja arhiivid sise- ja välismaal, kes pakuvad küllaldast hoiukindlustust ja avaldavad nõusolekut vastastikuseks laenutamiseks ja 5) eraisikud ülikooli õppejõudude vastutusel ühe aasta jooksul (Ülikooli raamatukogu määrused § 29). Vastastikuse laenuvahekorra alusel saadetakse kodu- ja välismaa teaduslikele raamatukogudele ja arhiividele ka neid haruldasi ja väärtuslikke väljaandeid, mis harilikult antakse ainult kohapeal tarvitamiseks (välja ei laenutata, § 38). Eraisikuile laenutatakse kuni 5 köidet üheks kuuks ja nad võivad raamatud kaasa võtta väljaspoole Tartut õppetöö vaheaegadel ainult erandjuhtumel raamatukogu juhataja loal. Seega on väljaspool ülikooli koosseisu seisvail isikuil raamatukogu kasutamine õige piiratud.

2. Eesti Rahva Muuseumi Rahvuslik Arhiivraamatukogu²⁾ on välja kujunenud iga kultuurraha juures avalduvast püüdest näha kõik tema keeles ilmunud trükingud koondatuina ühte kohta. Poliitiliselt sõltumatud ja varakult ühinenud rahvad on selle soovi juba ammu teostanud. Nii on kujunenud Inglismaal kuulus Briti Muuseumi Raamatukogu (4 milj. köitega), Prantsusmaal Pariisi Rahvuslik Raamatukogu (üle 4 milj. köitega) ja peaaegu kõigis Euroopa riikides suuremad või väiksemad kogud. Need nn. arhiiv- või presents-raamatukogud kuuluvad ka teaduslike raamatukogude liiki, kuid nad koguvad ja säilitavad siiski suure hulga raamatuid, millel otseselt teaduslikku väärtust pole. Samal ajal aga koguvad nad ka raamatuid, mis küll pole avaldatud vastava rahva keeles, küll aga käsitlevad selle rahva või tema maa elu.

Meie ERMi Rahvuslik Arhiivraamatukogu on saanud alguse osalt Eesti Kirjameeste Seltsi, peamiselt aga Eesti Üliõpilaste Seltsi raamatukogust, kuhu juba möödunud sajandi lõpul, eriti dr. O. Kallase õhutusel hakati koguma kõiki eestikeelseid trükinguid. 1909. a. anti raamatukogu umbes 10.000 nr. suuruses üle Eesti Rahva Muuseumile ja sellest ajast algas ta süstemaatiline täiendamine nii eestikeelsete trükingutega kui ka kõigi meie maasse ja rahvasse puutuvate raamatutega. Eestikeelseid trükinguid soetati juurde igalt poolt, kus see vähegi võimalik oli. Nii saadi Tartus asuvalt tsensorilt Babanov'ilt raamatuid, mis 10 a. olid meie kodumaal ilmunud, samuti saadi neid Tallinna tsensorilt H. Jannsen'ilt ja Peterburi tsensorilt M. Pukits'alt. Pikemate läbirääkimiste põhjal saadi Peterburi Keiserlikust Avalikust Raamatukogust 1916. a. ligi 6.000 raamatut nimetatud raamatukogu poolt sundeksemplaridena saadetud duplettide hulgast. Samal aastal tuli suurem annetus Tartu kirjastajalt H. Laakmanilt umb. 4.000 raamatut, mille hulgas oli palju haruldasi seeriaid. Villem Reimani pärijad kinkisid ERM-ile kadunu raamatukogu, mis sisaldas 26 erinimelist ajakirja ja 1115 raamatut. Iseseisvuse ajal omandas ERM. Tallinnast T. Mutsu 9.425-köitelise ja J. Ploompuu 2.078-köitelise kogu. Trükiseaduse põhjal hakkas Arhiivraamatukogu saama sundeksemplaride näol aastas 5—6.000 raamatut

¹⁾ A. Orase artikkel „Päevalehes“ 4. jaan. 1936.

²⁾ R. Antik. Eesti Rahvuslik Arhiivraamatukogu (ERM aastaraamat VI).

juurde. Kõige selle energilise kogumistöö kaudu on Arhiivraamatukogusse kogunenud praegu ligi 100.000 k.

1931. aastal sisaldas Arhiivraamatukogu raamatuid:

eestikeelseid	53.830	kõidet
võõrkeelseid kodumaal ilmunuid ja kodumaad käsitlevaid	24.800	„
soome-ugri rahvastesse puutuvaid	1.595	„
Perioodikaid:		
eestikeelseid ajalehti ja ajakirj.	5.808	aastakäiku
võõrkeelseid	2.800	„
soome-ugri ajalehti ja ajakirju	580	„
Muid jätketeoseid (aastaraamatuid, jooksvaid seeriaid jne.)	1.027	kõidet
teatmeteoseid ja käsikirju	1.130	„
maakaarte ja plaane	1.200	tükki
väikekirjandust (aruandeid, lendlehti)	1.000	mappi

Eriti väärtuslikuks tuleb pidada Arhiivraamatukogu Baltika osakonda ja ajalehtede-ajakirjade osakonda, kuhu on koondatud 90% kuni 1920. a. ilmunud eestikeelseid ajalehti ja 100% peale 1920. a. ilmunuid. Selle kogu väärtust tõstab veel asjaolu, et raamatukoguga ühe katuse all asub ka ERM Bibliograafia Asutus, kus toimub ajalehtede bibliografeerimistöö ja sellekohased materjalid on käepärast saadaval.

Mis puutub ERM Rahvusliku Arhiivraamatukogu kasutamisse, siis toimub see maksmapandud määruste alusel. Nende järgi on kogu kasutamine kõigile vaba, kuid lubatud on see ainult teaduslikuks otstarbeks, seega mitte ajaviite-lugemiseks. Peale selle toimub kasutamine ainult kohal ja erandjuhtumel laenuutamise teel ka väljaspool. Väljaspoole ERM laenuatakse trükinguid raamatukogu juhataja loal dublettide osakonnast neile kodu- ja välismaa teaduslikele ja valitsusasutustele, raamatukogudele ja arhiividele, kes pakuvad hoiukindlustust ja vastulaenuutamist. Kogus ainult ühes eksemplaris leiduvate teoste ja harulduste väljalaenuutamise loa võib anda tähtsamail erandjuhtumel ERM direktor.

Seega on Arhiivraamatukogu võrdlemisi kergesti kättesaadav kohapeal kasutamiseks eraisikuile, väljaspool Tartut aga ainult vastavate asutuste kaasabil.

3. Õpetatud Eesti Seltsi asutamisega a. 1838, pandi alus ka nimetatud seltsi raamatukogule. Õ. E. S. põhikiri näeb ette, et seltsi eesmärgiks on koguda kirjalikke ja igasuguseid teisi mälestusmärke, mis võimaldavad eesti rahva olustiku tundmaõppimist. Seetõttu pandi ka peamiselt rõhku eestikeelsete ja eesti rahva ja maa kohta käiva kirjanduse soetamisele. Kuna seltsi kasutuses polnud suuri rahasummasid, kasvas kogu õige aeglaselt. Peamiseks vahendiks, mille kaudu suudeti raamatute arvu suurendada, oli kirjandusvahetus teiste teaduslike seltsidega. Seetõttu kasvas eeskätt raamatukogu „Periodica“ osakond. Selts ise pidi aga arendama oma kirjastuslikku tegevust, et saavutada suuremaid võimalusi vahetamises teiste sise- ja välismaade seltsidega. Enne maailmasõda tõusis Õ. E. S. raamatukogu kõidete arv kuni 14.000-ni, praegu ulatub see 25.000-ni. Iseseisvuse ajal deponeeriti Õ. E. S. „Estica“ osakond ülikooli raamatukogusse, arvult umbes 3.500 kõidet.

Kuna Õ. E. S. asub Tartu ülikooli juures, on ka tema raamatukogu kasutamine eeskätt võimaldatud ülikooliringkondadele. Õ. E. S. raamatukogus domineerib kirjandus nendel humanitaaraladel, milledega selts ise peamiselt tegeleb (s.o. keeleteadus, muinasteadus, ajalugu, etnograafia).

4. Teine suurim ja vanim akadeemiline selts, mis Tartu ülikooli juures asub, on Looduseuurijate Selts. See selts asutati juba 1853. a. Liivimaa Ökonoomilise Seltsi osakonnana ning siis juba pandi ka alus tema raamatukogule. A. 1878 viidi L. S. ülikooli juurde samal alusel, nagu seal tegutseski juba Õ. E. S. Ka siin oli raamatukogu kasvamine peamiselt sõltuv seltsi oma kirjastuslikust tegevusest ja sellele rajatud kirjandusevahetusest teiste samalaadiliste seltsidega. Nii oli L. S. a. 1899 juba kirjandusevahetuses 193 teadusliku seltsi ja asutusega, a. 1913 kasvab see arv juba 330-ni. Selle kaudu kasvas ka seltsi raamatukogu õige jõudsasti ja tõusis juba enne maailmasõda kuni 15.000 köiteni. Praegu on L. S. kirjandusevahetuses umbes 300 sise- ja välismaa seltsi ja asutusega ning ta raamatute arv on kasvanud umbes 20.000 köiteni.

Kõik nimetatud Tartus asuvad raamatukogud on üksteisega laenu- misvahekorras, nii et nende ümber koondatud ringkondadel on õige laial- dased raamatute kasutamise võimalused. Raskemini pääsevad nendele ligi Tallinnas ja mujal elutsevad tegelased.

5. Kõige suurem teaduslik raamatukogu Tallinnas, ühes sellega aga ka kõige vanem Eestis on Eestimaa Kirjanduse Seltsi (Estländische Literärische Gesellschaft) oma. Selle raamatukogu põhi on pärit juba keskajast, ning minnes aastasadade jooksul käest kätte, on sattunud kogu viimaks praeguse omaniku valdusesse. Nimelt oli Tallinnas juba keskajal mingisugune raamatukogu olemas, millest a. 1552 võeti raamatuid Oleviste kiriku raamatuko- gusse. Ka viimane oli juba keskajal olemas ja temaga sulatati ühte Nigu- liste kiriku raamatukogu a. 1660. Otsustades vanima säilinud raamatute- nimestiku järgi, on see raamatukogu koosnenud peamiselt usuteadusliku sisuga raamatuist.

A. 1825 asutati mõne Tallinna õpetlase poolt „Eestimaa avalik raama- tukogu“ asukohaga vana vaekoja ruumides. Sellele raamatukogule anti a. 1831 üle Oleviste kiriku raamatukogu, mis õnnelikul kombel jäi a. 1820 aset leidnud kiriku põlemisel puutumata. Raamatukogu sai nii rüütelkonna kui ka linna poolt toetust. A. 1842 anti raamatukogu, millesse oli vahepeal kogunenud juba ligi 10.000 köidet, üle vast-asutatud Eestimaa Kirjanduse Seltsile, kellele ta ka praegu kuulub. Kirjandusevahetuse, ostude ja peamiselt annetuste kaudu on raamatukogu kiiresti kasvanud ja sisaldab praegu ligi 80.000 köidet.

Vaadeldes Eestimaa Kirjanduse Seltsi raamatukogu koostist, paistab silma suur hulk haruldusi, väärtuslikke käsikirju ja trükinguid. Kuna ka Tartus sellelaadilisi haruldusi mitmes raamatukogus leidub ja need seetõttu on laiali pillatud, kujuneb kõne all olev raamatukogu Tallinnas ainsaks omalaadiliseks väärtuslikuks koguks, kuhu on kogunenud väga palju huvitavat materjali üldise, eriti aga meie kodumaa kultuurajaloo uurimiseks. Siia kuuluvad igasugused keskaegsed käsikirjad nii usuteadusliku kui ka ilmliku sisuga. Kogus on 45 inkunaablit, 120 rootsiaegse Tartu ülikooli poolt väljaantud raamatut. Eriti rikkalik Baltica osakond sisaldab praegu umbes 10.500 köidet. Olgugi et raamatukogu enam ei riigi ega omavalitsuse poolt toetust ei saa, täieneb ta siiski õige tunduvalt E. K. S. vahetuskirjan-

duse ja eraisikute annetuste kaudu. Kuna raamatukogu on eraseltsi oma, siis on ta eeskätt ka seltsi liikmete kasutada, kuid selts tuleb lahkesti vastu kõigile uurimishimulistele ja võimaldab kogu kasutamist kõige laiemale ringkonnile ka väljaspoole laenutamise teel ning seisab peale selle laenutamisvahekorras Tallinna linnaarhiiviga ja Tartu ülikooli raamatukoguga. Seega on E. K. S. raamatukogu Tallinna elanikele ainus kättesaadav kogu, mis võimaldab linnaarhiivi kõrval meie kodumaa mineviku ja kultuuri uurimist ning nii mõnegi teise kohaliku tähtsusega küsimuse lahendamist.

6. Kõige noorem meie teaduslikest raamatukogudest on Riigiraamatukogu ühes teiste riigikeskasutuste raamatukogudega.

Riigiraamatukogu tekkis Vabariigi algpäevil vajadusest hankida ja koguda Vabariigi Valitsusele, ministeeriumidele ja seaduseandlikule kogule tarvilikke Veneriigi seaduste kogusid, käsiraamatuid ja üldtähtsusega teadusliku kirjandust, mille järele oli tarvidus riigi valitsemise ja seaduseandlikus töös. Põhivaraks sai Riigiraamatukogule end. Eestimaa kubermangu valitsuse raamatukogu, millele püüti rohkel arvul juurde hankida eraisikuilt (eriti optantidelt) ja asutustelt nii terveid kogusid kui ka üksikuid väljavatud raamatuid. 1923. a. trükiseaduse põhjal hakkas ka Riigiraamatukogu saama 2 suudeksemplari igast Vabariigi piirides ilmunud trükingust, millest ta aga ühe osa annab üle Tallinna linna raamatukogule.

Oma koostise poolest seisab Riigiraamatukogus esikohal muidugi ühiskonnateadus kui kõige tarvilikum riigivalitsemise ja seaduseandmise töös. Seepärast peetakse silmas uute raamatute juurdeostmisel eeskätt õigus- ja majandusteadust, sotsioloogiat, statistikat, riikide ajalugu jne. Peale selle on hakatud viimasel ajal rõhku panema ka mõtteteadusele, ajaloole, maa- teadusele. On kasutatud soodsaid juhuseid teoste soetamiseks ka Baltica alal.

Kuigi Riigiraamatukogu ülesanne pole edendada teaduslikku uurimistööd, kuulub ta siiski oma koostise poolest teaduslike raamatukogude liiki. Seistes Vabariigi Valitsuse ja riigikeskasutuste teenistuses riigivalitsemise ja seaduseandluse töös (Riigiraamatukogu põhimäärus, RT 67 — 1922), peab ta samal ajal võimaldama riigiametnikele ja seadusandliku kogu liikmeile oma hariduse ja teadmiste täiendamist sel erialal, mil neil tuleb tegutseda ning süveneda oma eriala probleemidesse.

Riigiraamatukogule ostetakse iga aasta juurde kuni 1.000 raamatut, peale selle saab ta veel suudeksemplare ja igasuguseid annetusi ja vahetuskirjandust. Umbes 2.000-kõitelisest Ajutise Valitsuse raamatukogust on saanud 15 aasta jooksul 40.000-kõiteline kogu. Raamatukogu kasvamisega on kasvanud ka selle kasutamine ja see kõigub praegu umbes 4.500 eksemplari ümber aastas.

Kasutada võivad Rrk: 1) Vabariigi Valitsuse liikmed ja Riigikontrolör, 2) Riigikogu liikmed, 3) riigiasutused ja 4) riigiteenijad (Rrk kodukord, RT 45 — 1927). Seega seisab Rrk oma põhimääruse ja kodukorra järgi võrdlemisi piiratud ringkonna kasutuses, raamatukogu juures oleva lugemislaua tarvitamine aga on lubatud ka laiemale ringkonnile, aga ainult raamatukogu direktori erilisel loal.

Kuigi Rrk oma põhimääruse järele peab „olema kõigi riigikeskasutuste ühine raamatukogu, millesse on koondatud kirjandus, mis riigiasutustele nende jooksvas töös võiks tarviline olla“, on peaaegu igal ministeeriumil oma suurem või väiksem raamatukogu olemas. Kõige suurem iseseisev kogu on

Kaitseministeerjumil. Nimelt asutati Vabadussõja ajal praegune Kaitsevägede staabi raamatukogu, kuhu soetatakse peamiselt sõjateaduslikku kirjandust. Praegu on seal ligi 25.000 köidet, millede hulgas leiduvad kõik tähtsamad välismaal ilmunud sõjaasjandust käsitlevad teosed ja ajakirjad. Ka toimetatakse raamatukogus sõjaajakirjade artiklite bibliografeerimist, mis soodustab igasuguste sõjaasjandusse puutuvate küsimuste uurimist.

Riigiraamatukogu ühes Kaitsevägede staabi ja teiste riigikeskasutuste raamatukogudega moodustab õige soliidse kogu raamatuid, mis võib praegu ulatuda kuni 80.000 köiteni. See iseenesest suur kogu on aga killustatud väga mitme asutuse vahel ja selle kasutamine võimaldatud ainult osade kaupa, igakord omaette kitsamale ringkonnale.

Võrdlemisi rikkalik teadusliku kirjanduse osakond on olemas Tallinna linna raamatukogul. See kogu on kui avaliku raamatukogu osakond kättesaadav kõigile ja rahuldab laiemate ringkondade nõudeid. Kuna aga kogu ise kuulub avalike rahvaraamatukogude liiki, jääb selle käsitlemine käesolevast vaatlusest välja.

Nagu öeldust nähtub, on meie teaduslikud raamatukogud igäiks omaette tervik ning kindlale tarvitajaoskonnale määratud, aga seejuures teatavalt tingimusil kättesaadavad ka teistele, kelle erialalised uurimised, eriharrastused, seltskondlik tegevus või ametikohuste täitmine peaksid seda vajama. Kahjuks ei tea seda kõik, kellel võiks tarvidus raamatute järgi olla. Sest ühed raamatukogud asuvad Tallinnas, teised Tartus, ühed on riiklikud, teised eraseltside omad, iga ühel on oma määrused ja kodukorrad, mis piiravad ja kitsendavad nende kasutamise võimalusi. Ning see, kes raamatuid vajab, peab enne hakkama uurima, missugune raamatukogu teda antud juhtumil võiks rahuldada ja kuidas sellele ligi pääseda. Tartu elanikul on see hõlpsam, sest temal on enamvähem teada, kuidas näit. ülikooli või arhiiv-raamatukogule ligi pääseda. Raskem on see juba Tallinna tegelasele, seda enam et kohalikud raamatukogud teda mitte ikka ei suuda rahuldada ja juurdepääs nendesse (välja arvatud linnaraamatukogu) on raskem, kuna nende rahuldamisülesanded on kitsamapiirilised. Siin annab end tunda täielikuma teadusliku raamatukogu puudumine meie pealinnas. Seda tunnevad riigiametnikud, tunnevad ka õpetajad. Vaevalt oleks õige seesugust asutama hakata seal, kus meil väikese riigi piirides on juba kaks teaduslikku raamatukogu olemas ning Tallinna linnaraamatukogu omalt poolt teaduslike huvide rahuldamiseks väga palju võib pakkuda. Samuti oleks ebaotstarbekohane Riigiraamatukogu kui seaduseandluse ja administratiivtegevuse arendamiseks määratud riigiasutuste keskraamatukogu muuta lugemishimulistele määratud ja üldtarvitamiseks avatud avalikuks raamatukoguks. Teiselt poolt oleks võimatu linnaraamatukogu täiendada teadusliku kirjandusega sel määral, et ta suudaks kõigi uurijate ja eriküsimustesse süvenejate nõudeid rahuldada.

Mis aga täiesti võimalik oleks, see on keskkoha loomine, mille kaudu oleks võimalik varustada kõige laiemaid asjahuviliste ringkondi tarviliku kirjandusega, kasutades selleks kõiki olemasolevaid teaduslikke kogusid. Praegu on küll mõned kogud üksteisega sõlminud vastastikuse laenutamise vahekorra, kuid need on vabatahtlikud „bilateraalsed“ lepingud, mis peamiselt sõltuvad asjaomaste raamatukogude juhatajate isiklikest huvidest ja vahekorradest. Viimane asjaolu on aga niivõrd juhuslik, et sellele rajada mingisugust süstemaatilist koostööd ei saa. Üks suurem raamatukogu peaks enda peale võtma kõigi teistega koostöö loomise ja kõigi meie teaduslike raamatukogude

tegevuse koordineerimise, mitte ainult raamatute laenutamise, vaid ka kogude täiendamise suhtes. Seda võiks teha umbes samal kujul, nagu seda on hiljuti teinud Tartu ülikooli keskraamatukogu kõigi teiste ülikooli asutuste kogudega. Arvesse võttes, et seesugune koostöö oleks peamiselt tähtis meie seaduseandlikule kogule, riigiasutustele ja ametnikele, olen arvamisel, et nimetatud keskkoha ülesandeid peaks meil täitma Riigiraamatukogu.

Praegu, kus meil äsja lõppes raamatu-aasta, mille kaudu raamat on tõstetud ausse, on võib olla kõige kohasem aeg seda küsimust tõsta. Mitmelt poolt on rõhutatud, et raamatu-aasta tegevus või vähemalt selle tulemused peaksid kandma kestvate iseloomu. Nii kirjutab H. Visnapuu „Eesti Raamatuaasta kõnede“ sarjas pealkirja all „Raamatuaasta raamidest tulevikku ulatuvaid ülesandeid ja korraldusi“:

„Töö raamatukultuuri süvendamisel ja laiendamisel ei pea lakkama raamatuaastaga. RA peab panema liikuma uued korraldused ja jõud“. Autor leiab, et eesti raamatu 400 a. juubel on suurimaid tähtpäevi meie kultuurelus. Seepärast on vaja seda juubelit märkida mingi suurema ja püsivama institutsiooni loomisega. „Selleks püsivaks asutuseks saagu raamatu-aasta fond, mis soodustaks uhket ja julget vaimset eneseteostamist kirjanduse alal“.

See on väga tänuväärt ja tarviline algatus, millele juba alus pandud ja mis kahtlemata peab tõstma meie raamatukultuuri. Kuid selle algatuse kõrval võib olla veel terve rida teisi vahendeid, millede kaudu saaks raamatuid tarvitajale lähemale viia. Ei tohiks unustada ka asutusi ja isikuid, kellel on vajadus erialalise teadusliku kirjanduse järele.

Arvan, et esitatud puuduste kõrvaldamiseks oleks vaja:

1) luua lähem koostöö meie teaduslike raamatukogude vahel ning kutsuda ellu mingisugune koordineeriv organ;

2) koostada kõigepealt riigiasutuste raamatukogude keskkataloog ning tarvitusele võtta lihtsustatud ja kiire võimalus informatsiooni saamiseks teistes raamatukogudes leiduvate raamatute kohta;

3) juhtida ühest keskkohast uute raamatute hankimist kõigisse teaduslikesse raamatukogudesse või vähemalt looma nende vahel koostööd selles suhtes;

4) luua ühtlane vastastikune laenutamise vahekord kõne all olevate kogude vahel.

See on ülesanne, millest on huvitatud riigiametnikud, õpetajad ja teised haridustegelased, ülesanne, mis peaks leidma teostamist ühenduses teiste raamatu-aastal algatatud üritustega.

Meie murelastest.

R. Taba.

„Küll see klass oleks kena, kui Leod seal ei oleks! Küll on armas töötada, kui Kalju ja Aino puuduvad!“ kuuleme tihti hääli õpetajatetoast. Sellised soovid on igivanad, aga tänini täitumata. Ikka leidub koolis mõni õpilane, kelle käitumine teeb õpetajatele muret. Võiksime neid täie õigusega nimetada murelasteks, mitte üksnes kooli, vaid ka tuleviku, ühiskonna

suhtes. Kool võib end trööstida, et ta varsti neist vabaneb, ent tunne, mida tekitab sääraсте kasvandikkude ellusaatmine ja ühiskonna vaade kooli kasvatuslikule tööle sunnib õpetajaid tõsiselt muremõtetele: „Kui seda õpilast ei oleks ...!“

Meie murelapses kuuluvad suuremalt osalt niisuguste hulka, kes asetavad õpetajaid oma käitumisega niisuguste mõistatuste ette, milledega kasvataja temale lubatud ja teadaolevate abinõudega ei saa toime. Võttes mõne murelapse tõsisema vaatluse alla näeme, et üks häda on lülitud teise külge ja see rida üha kasvades kaob meie silmist lapse hingesügavusse meie jõudmata hädade ürgpõhjusteni. Nii jääme ühel päeval seisma tundmatus olukorras. Ja mida agaramalt me püüame jõuda selgusele, seda segasemalt mässime ennast õpilase keerulisse psühholoogilisse olukorda. Meie vahekord õpilasega võib kujuneda väga halvaks, või õigemini: õpilane muutub meie silmis halvemaks. Need, kes asja võtnud kõige paremate püüetega ja puhtamast südamest, peatuvad siis ja küsivad: „Kas olen suuteline kandma vastutust oma töö eest? Kas olen valinud õieti oma kutse?“ Teised aga heidavad sel puhul lihtsalt käega.

Olgu näide ühest murelapse umbsõlme lahendamisest, mis küll lõpule viimata (1—2 tunnist ei piisa nende asjade lahendamiseks), kuid siiski on selgunud häda üldjooned tänu arstlikule abile.

Õpilane K. pärast paariaastast ülihoolast õppimist hakkab III klassi jõudes tõrkuma. Talle ei meeldi õppeained, ka õpetajad ja tihti viskab ta käega koolitööle, üteldes: „Ah, kas seda mulle tarvis läheb!“ jne. Vahekord muutub niivõrd pinevaks, et poiss loobub peaaegu täiel rindel töötamast. Ühe sõnaga — kõik mis koolis tehakse, on talle vastumeelseks muutunud. Kuna niisugune diametraalne pööre õpilases kujunes küllalt kiiresti, pidi siin kindlasti mängus olema mõni alateadlik konflikt, mis kerkis esile mõne soodsa assotsiatsiooniga.

Arstlikust analüüsist selgus, et tegemist on koolieelse isa ja poisi vahelise konfliktiga ajast, mil viimane on poissi õpetanud lugema ja kirjutama, alavääristades poissi juba ette, et kui ta ei saa hakkama, siis pole ta kellegi mees. Ähvardused olid liiga tõsised lapse kohta (isa oli iseloomult üsna karm ja äkiline), mis lapse esile kutsusid suuri hirmuelamusi ja äratasid temas alaväärsuse tunnet. Isa kujunes poisi alateadvuses vihatuimaks inimeseks ja ta soovis selle surma. Soov täitus. Isa suri poisi kolmandasse klassi jõudes. Nüüd olin siis mina see, kelle peale pahandada, kui ülesanded osutusid raskeiks ja keda alateadlik hirm ning alaväärsuse kompleksid sundisid põlgama, loomulikult ka minu käskudele tõrkuma. Poiss identifitseeris oma tunded isa vastu minuga, millest tekkisid ka meievahelised konfliktid ja tõrkumised.

Palju on neid õpilasi, kes analoogilistel põhjustel võivad langeda meie silmis halbade õpilaste hulka ja kellede juures me ei suuda mõjuda kasvatavalt oma pedagoogilis-psühholoogilise tarkusega. Ainuke, mida suudame, on ehk nende agressioonide latentseks muutmine õpetaja autoriteedi ja võimuga, kuid sellega ei suuda me siiski õpilast seesmiselt parandada.

Väga suuremõdulise väärtuse saame niisuguste õpilaste ühiskondliku kasvatamisega internaatides. Seal kujunevad laste üldised sotsiaalsed normid, mis vajalikud kooselamiseks ja mille vastu eksimine on seotud otseselt vastutustundega ümbritseva ühiskonna ees. See on palju mõjuvam, kui vastutustunne üksiku isiku (isa-ema) ees, kellelt pealegi on õigus nõuda

suuremat vastutulekut. Õpilaste omavahelised autoriteetidid — juhtivamad õpilased kujunevad ühiselusel suurteks kasvatuslikkudeks teguriteks. Õpilasautoriteetide vahemaa on ju palju vähem kui õpilasest õpetajani ja selletõttu ei ole õpilasautoriteedini (juhtiva õpilaseni) jõudmine tagasihoidlikumail nii kättesaamatu kui õpetaja autoriteedini jõudmine. Ka ei eksisteeri siin hirmumoment nii tugevalt, mille tõttu võib nii mõnestki arast õpilasest kujuneda aja jooksul kindla enesetundega ja energilise algatusvõimega inimene. Need omadused hirmutatakse kodus sageli nii sügavasse lapse hinge põhja, eriti kohtades, kus laps saadetakse kooli vanakooli ja koolmeistri ettemaalimisega. Internaadis olles leiab iga õpilane endale sobiva kaaslase, kes suudab täita oma partneri nõrku kohti. See ongi aluseks sõbra otsimisel. Pinginaabri leidmisel ilmneb see moment üliselgesti, kui seda lasta toimuda täiesti vabalt. Siin ei tarvitsekski nii väga vahele segada arvestades ülaltoodud psühholoogilist momenti. Nõnda laste ühiskonda viies ühise kasvataja teadlikult pidevale juhtimisele teostub kindel kontroll laste vastastikusel mõjutamises ja täiendamises, mil on suur kasvatuslik väärtus laste mitmekülgse vaimupalge arendamisel.

Loomulikult kujuneb säärane sundkasvatamine agressiivseile raskemalt talutavaks, kuna nad peavad alla suruma kihud; nende agressioonidel puudub arenemisvõimalus ja nad kas või põgenevad kuhugi üksikusse nurka, et anda ajutiseltki vaba voli tahtetungidele. Jälgigem hoolega üksikuid „mürtsutegemise“ kohti ja selle tegelikke juhte, siis veendumine, et agressiivsete õpilaste armsamad kohad on koolimaja hämarad koridorisopid, ahjutagused, väljakäigukohad, puuriitade tagused jne. Õpetaja silmapiiril liikumine on neile tõsiseks „sunnitööks“ ja selgesti võib märgata, kuidas nende sisemus õpetaja piirkonnas liikudes mässab ja vägisi kipub välja vagaks tehtud näost.

See on seotud hirmutundega õpetaja vastu. Hirnu kasvatuslikku väärtust tuleb võtta väga kriitiliselt, kuigi ei saa teda täiesti eitada siis, kui ta seotud on õpilase autoriteedi tundega õpetaja suhtes. Kasvatus kujutab ju endast teatavate hingeliste jõudude vastastikust mõjutamist ja nende ümberkorraldamist. Seepärast kuulub selleks väga ja väga palju aega, kuna liiga ruttu saadud head tagajärjed osutuvad suuremalt osalt väga petlikeks.

Kooli ühiskonnaga vastollu sattunud õpilaste ravimiseks kasutatakse tihti ühest koolist teise saatmise moodust, põhjendusega, et uue ühiskonnaga tutvumine ja seal enda „läbilöömine“ nõuab pikka aega. Laps ei julge otsekohe „mängu panna“ endises koolis mõjunud tempe võõras seltskonnas. Ka võib kujuneda uues koolis väljasaadetu sõprade arv niivõrd väikeseks, et õpilane ei näe mingit mõtet endiste vigurite arendamises „seltskondliku seljataguse“ vähesuse tõttu. Nende ja võib olla veel mõningate teiste argumentide lisandumisega, võib kujuneda õpilase käitumine uues koolis täiesti rahuldavaks.

Agas kas poiss ka oma iseloomult tõesti on paranenud, on siiski väga vaieldav. Ainult siis võime kindlasti veenduda kasvatuslikus väärtuses, kui meie poolt esitatud kasvatuslikud nõuded on saanud õpilasele hingeliseks vajaduseks, kui ta tunneb nende vastu moraalselt janu ja hakkab ise neid otsima. Otsimine ei tohi olla välise ebaameeldivate järelduste eest põgenemine, vaid see peab kujunema vaimseks uuestisünniks. Vastasel korral võib õpilasest uuesti kujuneda välise tegurite kadumisel endine „hädavares“ kooliühiskonnas. Halb laps ei muutu veel sellega heaks, kui ta eemaldub oma hingel lasuvaist hirmutamishendeist ega tekita

kasvatustöös näilisi takistusi, vaid alles siis, kui ta oma sügavas sisemuses on teinud pöörde, kui temas kurjale ahvatlevad hingelised käsud on muutunud vabaks käitumiseks vastavalt kooliühiskonnas kehtivale kasvatuse nõudele.

Lugejaid võiks huvitada Marie Brunner'i analüüs ühe õpilase ühiskonna-vaenulisusest.

— Kuue teistkümnne aastane Susi on saanud ebanormaalse valetaja hüüdnime. Ta oli vanemaile kui ka õpetajatele suureks murelapseks; ta käitumine kujunes väljakannatamatuks nii kodule kui koolile ja Susi otsustati saata kasvatusliku nõuandja juure. (Lugu juhtus Viini linnas, kus koolidel olemas psühholoogia alal erihariduse saanud kasvatajad-nõuandjad, kellele poole pöörduakse raskemate juhtude puhul). Vanemal oli vähe usku nõuandja abisse, kuna nende ja kooli kasvatuslikud abinõud olid jäänud tagajärjetuiks.

Susi külastab nõuandjat juba pikemat aega iga päeva ühe tunni kestel. Ta hakkab ka siin valetama. Nõuandja kuulab seda rahulikult juba nädalapäevad. Susit sahandab niisugune reageerimata olek ja ta valetab veel häbematumalt, ilma et muudaks oma kõneviisi ja üldist käitumist.

Kahe kuu pärast, ühel päeval, Susi oli peatunud oma kõnes, jäädes sügavasse mõttesse, millest virgudes küsis:

„Kas pean tõesti teile ütleva, mis ma mõtlen?“

„Ja muidugi!“

„Ka siis, kui see ei ole sünnis?“

„Jah.“

„Ka siis, kui see teid haavab?“

„Miks mitte.“

„Kas ajate siis mind otsekohe minema?“

„Seda sa tahaksid meeeldi!“

„Mul on see ükskõik!“

„Ma ei tea siiski, mida sa tahtsid ütelda?“

„Et te olete lontrus!“ käratas Susi, kusjuures esilepurkav viha oli ehtne, mitte maskeeritud, nagu see oli tema tavalistel valetamistel. „Olete üks loll inimene, kes ei märka, kuidas ma teid ninapidi vedasin! Ja teie tahate mind kasvatada, teie! Minu vanemad ja õpetajad pole veel nii haledalt sisse kukkunud kui teie!“ jne.

Arusaadavalt suhtub nõuandja kõigele sellele endise rahuga. Kui sõnavahing täiesti möödunud, lausub nõuandja: „Tead sa, et sinu pettusi ei avastatud mitte täna-eile? Tead sa ka, et neid asju käsitleti juba esimesel tunnil? Nüüd alles sa näitasid kuidas sa tegelikult tunned ja mõtled; esmakordselt olid sa otsekohene, avameelselt jutukas!“

Susi noogutab pead ja algab uuesti raevustunult. „Miks te ei kihuta mind nüüd minema? Ma olen teid ju küllalt haavanud!“

„Sa oled mulle avaldanud oma tõekspidamise, sa esinesid täna esimest korda mu ees ausameelselt. Kas pean sind sellepärast minema kihutama? Ma ei leia selleks põhjust!“

„Ma sõiman siis edasi! Ma teen seda hoopis teisiti kui varem!“ ägab Susi.

„Võid teha seda meeeldi. See on ju väga kena!“

„Ah, see on rumalus!“

„Kui sulle minu sõimamine ja petmine rõõmu ei valmista, siis jutusta midagi muud. Mulle on see ükskõik!“

„Aga ma valetan edasi!“

„Kuidas ise arvad! Tee seda seni, kuni meeldib!“

„Teie juures pole sellel mingit mõtet!“

„Ma teen ühe ettepaneku, millega nõustumisel teata mulle: kuidas oleks, kui räägiksime sellest, miks on sinu valetamisel oma tuttavatele otstarb? Kas ei ole huvitav teema?“

„Ei!“

„Noh, siis võime korraks ka koos vaikida. Kui sulle midagi meenub, siis ütle.“

Susi vaikib tüki aega, siis algab uuesti:

„Kõik pean ma teile ütlema? Midagi ei tohi hoida salajas?“

Nõuandja noogutab jaatavalt pead.

„Hea!“ algab Susi. „Teate, mis ma praegu tahtsin?“

„Ei! Kust võin mina seda teada?“

„Ma tahaksin meeeldi teid kiskuda juustest!“

„Kas oled varem mõnda meest juustest kiskunud?“

Nüüd seletas Susi endasse pöördud pilgul, nagu imestaks ta enese üle, ühe lapsepõlve stseeni.

Üks ta väga armastatud onu ja keegi võõras daam sasisid teineteist juustest maja lähedal olevas aias. Siis jooksis Susi ema nende juurde ja väikesele kuueaastasele tüdrukule olla paistnud, et paarikene ema kohale jõudes alanud hoopis teist juttu ja teeselnud, nagu poleks nende vahel midagi juhtunud. Tema aga lobisenud emale välja, mida ta näinud. Emaga aga õigustanud onu ja lausunud, et tema olevat kole tüdruk.

On selge, et Susi tahtis korrata stseeni oma nõuandjaga, mida ta kord aias oli näinud. Susi teadmatuses ei ole nõuandja enam kardetav „vaenlane“, vaid kui mängukaaslane, „kui armastatav“. Näilise nõuandja piinamise asemel ei tule mõelda enam eemaletõukamist, vaid juurdemeelitamist. Susile ei ole see veel selge, kuid nõuandja mõistab seda. Oma rahuliku käitumisega isegi sõimamise ajal viis ta lapse nii kaugele, et see teda usaldama hakkas. Lapse ja nõuandja vahel on tekkinud hingeline side, mida psühholoogias nimetatakse ülekandeks. (Sama, mis eelmises näites toodud õpilasega). See seisab selles, et laps oma sõbralikud ja vaenulised tunded, mis tal on tekkinud oma sõbruskonnas ja lähemas ümbruses, üle kannab nõuandjale (vastaval puhul ka õpetajale). See moment tunnistab vea otsimise õiget käiku. See on õigupoolest väravaks, kust kaudu päästakse häda õigele asukohale. Tunnete ülekandmine, nende uuesti läbielamine nõuandja kallal ongi kompleksidest vabanemise teeks, sest pärast elamuse möödumist selgitatakse selle põhjused.

Toodud näite keerdsõlme tagasein oli järgmine. Susi oli maganud kuni 3—4. eluaastani vanemate magamistoas. Ühel päeval viiakse ta voodi teise tuppa. Susi ei tea selle põhjust. Emaga seletab viimaks, et külalised tulevad — keegi hea onu (ema armuke) — ja Susi peab talle ruumi tegema. Oodatu ei saabu nii pea ja kui viimaks ilmub, paigutatakse ta hoopis teise tuppa magama.

Susi hakkab emalt pärima, miks pidi tema onule ruumi tegema, kui see magab hoopis teises toas? Lapse küsimused muutuvad tüütavaks ja ema vastab neile üsna pahaselt ja närvlikult, et jätku ta teda kord rahule rumalate ja tüütavate küsimustega. Susi tunneb, et ema on ta maha jätnud, ta ei armasta enam oma last jne., millele ta vastanud samuti ema põlgamisega ja vastuhakkamisega.

Lapse jutustusest varasest nooruseast avaneb palju muidki andmeid, mis põhjustavad kättemaksu iha kandmist täiskasvanute vastu. Vanemate ja laste vahel on tihti mängus vastastikune armastuse küsimus.

Susi märkas, et ema teda ei armasta. See vihastas last. Lapsel oli mitmeidki vihaseid stseene emaga, kui viimane nõudis vale avaldamist. Susi aga järeldas: „Kui mind ema vihkab, siis olen õigustatud temaga pahuralt käituma, temale valetama ja teda petma.“ Laps ise ei võinud aimatagi, et ta kättemaksu ihast aetuna provotseeris vihastseene emaga. Kui ta valetas, siis asetas ta ennast oma seesmuses ema asemele, sest ema oli teda ka petnud. Susi valetamistung põhjenes soovil olla ema, kellele mahajäetud tütar on armas.

Oleks ekslik arvata, et rasketikasvatavate laste hädade põhjused oleneksid alati vanemaist. Toodud näide ei ole mingiks šablooniks. Kuid siiski tuleb arvestada suure hulga väga komplitseeritud olukordade kodust päritolu. Eriti, kui silmas pidada 1—5 aastani eluiga, millel põhjanev tähtsus iseloomu kujunemises. Heites pilku toodud näitele, selgub, et Susi ebanormaalse käitumise algidud ulatuvad sellesse perioodi ja on seotud vanemate abielu lahkkelidega. Niisugustel silmapilkudel peavad vanemad olema äärmiselt ettevaatlikud ja taktilised laste suhtes. Igasugused vaidlused, etteheited, abielu harmooniat riivavad arutlused ei tohi ulatuda laste kõrvu, nad ei tohi leida isegi mingeid tundemärke neist, kui ei taheta tulevikus lastes näha samade stseenide lahendamise jätkamist.

Kas võis ema aimata, et ta käitumine võib saada Susi kasvatamise komis-tuskiviks?

Need nähted toovad suuri raskusi kaasaegsele kasvatajale. Neile lisandub veel uusi perekonna koosseisust ja töötingimustest olenevaid, mida põhjustab maksev tehnika ja masina ajastu.

Kui vaadelda mõnda perekonnapilti möödunud sajandist, siis leiame esi-reas hulga lapsi mõlemast soost (nüüd harilikult üks poeg ja tütar) siis isa, ema; edasi vanaisa-ema, mõni tädi ja onu jne. Igatahes ei olnud siis tosinaliikmeline perekond mingiks harulduseks. Laste kasvatamine toimus niisuguses perekonnas palju mitmekesisemalt, kui praegu harrastatavas ühe poja-tütte süsteemi puhul. „Vanaaegased“ lapsed kasvasid niihästi laste kui vanade keskel, kuna nüüdisaja üksiklapse kaaslasena on vaid ema, kellel kodusest talitusest nii vähe aega jääb lapse jaoks, kuna isa ilmub büroost, ametikohalt, tööstusest või ärist koju vaevalt söögi ja magamise ajaks, millest osa kulub loomulikult ajalehtede lugemiseks või kirjavahetuseks. Nii näevad lapsed oma isa tihtipeale ühe väikese murdosa öö-päevast ja sedagi vahest kaugel.

Endise aja laps pidi õige varakult leidma õige kohanemistee teda ümbritsevas mitmepalgelises ühiskonnas. Ta pidi isa-ema armastust jagama hulgalise õdede-vendade vahel. Kui vanemate armastuse kvantum osutus napiks, siis võis seda laenata vanaisalt-emalt, tädidelt ja veel paljudelt teistelt vanemalt perekonna liikemilt. Vanema inimese eeskujul nooremaile vanemad vennad-õed, kuna endast nooremaile õdedele-vendadele võis laps seada ennast eeskujuks. Sellega piirati ja võimaldati ühtaegu lapseliku auahnuse eksisteerimist: vanemad vennad olid eeskujuks keskmistele, nooremaile said nad aga seda ise olla. Lapsed moodustasid iseendast loomulikult areneva ühiskonna aheliku ilma erilise kasvatusliku käsu, keelu, manitsuse vajaduseta ja kohanesid selles iseseisvalt.

Tänapäeva ühe poja-tütte süsteemi juures on lastele eeskujuks üks täiskasvanu või üks õdevend. Suur vanusevahe aga ei loo tihedat omavahelistsidet, mille tõttu kasvav nooruk jääb eluvõõraks, üksildaseks. Me teame, et enamvähem ühealised lapsed sobivad paremini üksteisega, kuna suurema vanusevahega lapsed moodustavad juba omaette seltskonna, andes sellele vanuse-

kohase sisu. Mis kolmeaastastele on lubatud ja meeldiv, on juba kuue-seitsmeaastastele liiga lapsik ja hüljatav. Iga vanuse järgu vorm ja sisu erineb eelmisest.

Moodne perekond on purustanud vanuse astmestikus loomuliku ülemineku (laste väheesus), millega on takistatud loomulik kasvamine. Seda püütakse asendada kasvatamisega sõnade, manitsuste, keelu ja karistuse abil. Üksiklapsed on kui lavataimed, keda intellektuaalne „kasvatuseõpetus“ kunstlikult toidab.

Isalik kasvatus oli varem hoopis pidevam ja mõjult sügavam, kui nüüd. Isa alatine äraolek nii ametis kui tööl purustab üha sagedamini isegi nõrgaks jäänud kasvatuslikke sidemeid. Ja kui siis perekonna suhtes kohusetruu isa leiabki mõne tunnikese laste jaoks, siis kasutatakse seda nii intensiivselt, et lapsele muutub ta koormavaks. Pealegi püütakse olla neil hetkil suure kohtu- ja õigusemõistjana, mis liigse moraali kuhjumisega aitab veelgi jahutada sõbralik-isalikkude vahekorda. Ema on suuremalt osalt niisuguses perekonnas isa asemikuks, ja kui siis isa väsinuna töölt saabub, tüdineb ta päeva jooksul laste hingele kogunenud küsimustest ja kärast ning lapsed võivad saada teenimatult karistuse. Isa väsimuse puhul peab ema selle tihtipeale täide viima. Siit saab alguse kuristik, mis tulevikus eraldab vanu noortest, siit võrsuvad mõlemate poolte vastastikused arusaamatused ja siin on ka vanemate etteheidete pesa-paik neid maha jätnud „halbadele“ lastele.

Murelaste sagedaseks koduks on eluase, mille vastu lastel puudub kodutunne. Kodutunne aga sisendab laste hinges kindlusetunde, ta on laste pelgupaigaks, rahu ja ohtudest eemalseisvaks kantsiks. Kodutunde olemasolul on otsatu suur kasvatuslik mõju. Miks annavad alevikkude äärmalt üürikorteritest tulnud lapsed suure protsendi raskestikaskvatatavaid? Miks töölisperekondade lapsed, kes isaga koos on sunnitud rändama töötsimisretkedel, kuuluvad klassis suuremalt osalt teise sordi õpilaste hulka ja miks on kindlast kodukohast tulnud õpilaste käitumine üldiselt parem? Peale paljude muude põhjuste on väga mõjuv sõna lausuda väärnähetel puhul nende laste kodutunde puudumisel.

Suurlinnad ähvardavad lastelt riisuda suurima kasvataja — looduse. Meil Eestis õnneks puuduvad niisugused, ent siiski kaob õige suurel määral suuremate linnade, nagu Tallinna ja Tartu lastel tihedam side vaba loodusega; isegi selged kujutlused sellest hääbuivad. Väga kujukalt tabas seda üks linnaõpetaja, kes ütles: „Meie lapsed pääsevad vabasse loodusesse kui muuseumi — ainult pühapäeviti mõneks tunniks huvirongiga.“ Nad näevad rohkem müüre, asfaldi ja kive kui õitsvaid lilli, lokkavat rohtu või mühavat metsa. Liivakastid, mängukohad on kui karikatuurid maal asuvaist liivahaudadest või koplitest, sest varsti võib laps eksida samas läheduses olevale „raseeritud“ murule või väljakule, mil kõndimine on valjusti keelatud, rääkimata kukerpalli-laskmisest või lillede noppimisest vabal valikul. „Kes ei ole lapsena ennast määrinud pori ja veega, see pole elanud üht osa lapsepõlvest“ — lausub Hans Zulliger. Tihe kokkupuutumine maa ja veega evib ehk suurema väärtuse lapse arenemises, kui see on kujuteldav. Looduses mängides kasvab lapses tunne, et ka tema ise on tükike loodust. Niisuguse tunde sisendamisega saame osakesegi tagasi vägisi hapraks muutuvast ja loodusest eemalduvast inimesest.

Teadus ja tehnika ei purustanud mitte ainult perekondliku terviku, vaid nad on muutunud täiesti inimese tööviisi. Moodne produtseerimisviis on lülitanud välja perekonnast väga väärtusliku kasvatuselemendi: laste kaasabi vanemate töös. Töö kasvatuslikke väärtusi pole siinkohal mõtet esitada.

Enne masinate saabumist jälgisid lapsed perekonna igapäevase leiva muretsemist juba kätkist alates. Laps sai varakult kujutluse töö saaduse arenemisest ja abistas selles jõudu mööda vanemaid. Juba lapsekingades kasvas ta kokku tööga ja täiskasvanuks saades olid täiesti liitunud töötegijaga. Ei tundud siis järsku üleminekut mänguplatsilt töötuppa astudes, vaid kasvav laps õppis tõesti „mängides“ märkamatu ameti.

Tänapäeva laps ei tea tükil ajal sellest midagi, kuidas isa hangib ülespidamist. Harilikult lahkub isa hommikuti kodunt kas vabrikusse, töökotta või mujale ning toob igal kuul kindlaksmääratud ajal palga koju. Lapsel ei ole mingit aimu isa tööst. Ennem õpivad küll tüdrukud kui ka poisid ema abistama kodustes töödes. Sellepärast on täiesti arusaadav, kui lapsed imestavad kodus nende tööle sündimisel. Minu töökohal, alevi koolis, on väga palju tegemist niisuguste õpilastega kevadisel aiatöö hooajal. On näha, kui vastumeelselt nad pistavad käed mulda umbrohu juurte noppimiseks, kuidas nad püüavad tööst kõrvale hoiduda või vähemalt valida „peenemat“ tööd. Koolil on siin raske laste tööle rakendamine, kui neil puudub kodune tõukejõud.

Kas neil lastel on enam ettekujutust, kuidas riiet, toitu, tarberiistu loodi perekonna ühisjõul? Missuguse uhkustundega tõmmati jalga omakootud sukk, kätte kinnas? Kas räägivad nüüd isad (mõtlen linnaperekondi) lastele poest toodud leiba jagades, kui tore oli tänavu rukkipoold, kuidas terad saadi, veskil käidi ja ema leiba küpsetas? Palju on neid lapsi, kes jälgivad ema kangakudumist särasilmil, kujutlustes seljas kirjutriibuline kuub, jalas püksid.

Töösaaduse sündi kaasa elades ja sellele isiklikult kaasa aidates kasvab lastes kindlasti palju vahvust, mehisust, julgust, algatusvõimet ja lapses võrsub varakult kindlusetunne enese vastu. Laps näeb külvi, rikkalikku lõikust, mis äratab temas innukat loomistahet. Murelapsed tõrguvad tihti viimase puudumisel. Ja kui õnnelikud nad on siiski töö õnnestumisel!

Kui eeltoodu põhjal ütleksime, et lapsed ei suuda enam seda, mida isad- emad tegid, siis oleks see soovituks endise looduslapse olukorda asumiseks, kõige selle eitamine, mida kultuur on saavutanud heitluses loodusega.

Ei, seda mitte! Kuid tähelepanu tahetakse sellega juhtida elatava eposhi poolt kaasatoodud kasvatuslikkudele raskustele. Sellepärast ei hõõvelda poisid käsitöö tundidel selleks, et saada headeks tiseriteks, ei õmble tüdrukud, et tulevikus kõik oleksid head õmblejad, ei võimelda selleks, et saavutada kuldmedaleid, ei tehta kooliaias peenraid, et saadusi hea kasuga sügisel müüa, vaid kõik tehakse selleks, et täiendada puuduvat osa tööprotsessis peituvate kasvatuslikkude väärtuste hankimisega, mida kaasaeg ei võimalda kõigil saada täies ulatuses kodunt.

Raskemad õpilastüübid kipuvad ka siin välja langema ja nendele määratud osast ilma jääma. Õpetajad ei ole siin enam suutelised parandama, kuna komplitseeritumad psühholoogilised häired nõuavad vägagi suuri erialalisi teadmisi, millest on tingitudki kasvatusliku nõuandja-hingearsti vajadus. Ega ometi saa selleks pidada kooliarste, kes aasta jooksul korraks astuvad koolimajja, et täita ainult vormilist kohust. Praegune elu suurendab järjest neurootiliste laste arvu, meie sotsiaalsed olud ei ole nii head, et suudetaks ära hoida majandusliku kitsikusega kaasaskäivat hingeliste hädade tekkimist ja paratamatult on aeg ukse ees, et võetaks kuulda murelaste vaikivaid palveid. Senise statistikaga ravimise asemel tuleks hakata rohkem ravima tegelikult ja kõigi füüsiliste vigade kõrval võetagu ravimisele ka hingelised hädad, mis sageli on ohtlikumad füüsilistest.

Nakkushaigused ja kool.

Dr. M. Püüman.

Nagu sellekohased statistilised andmed näitavad, on õpilaste koolist puudumise peapõhjuseks õppeaasta jooksul haigused ja eeskätt ägedad nakkushaigused; nii on näiteks 1933/34. õppeaastal meie pealinna algkoolide õpilaste koolist puudumise põhjuseks olnud ligi 40% juhul haigused. Keskkoolide ja kutsekoolide õpilased on haiguslikel põhjustel palju vähem puudunud, mis ka arusaadav: algkooliealised ja eelkooliealised lapsed haigestuvad igasugustesse nakkushaigustesse (peale tüüfuse ja paratüüfuse) palju sagedamini kui teisis eluaastais lapsed, ja astudes kesk- ja kutsekoolidesse on nad peaaegu kõik nakkushaigused juba läbi põdenud ja seepärast on nakkushaigusi kesk- ja kutsekoolis vaid üksikud juhtumid olemas.

Nakkushaigustest, millede all algkooliealised lapsed kõige rohkem kannatavad, võib nimetada leetreid ja sarlakki, kurgutõbe (difteeriat), grippi (influenzat), tuulerõugeid ja punetist. Peale nakkushaiguste kannatavad õpilased kõige sagedamini veel nn. „külmetamishaiguste“ — hingamis elundite haiguste all, mis tekivad kas iseseisvate haigustena, või seltsivad tihti peale kui kõrvalhaigused loeteldud nakkushaigustele, eriti gripile.

Üldiselt on teada, et lasterikastes perekondades juhtumeil, kui laps haigestub mõnesugusesse nakkushaigusesse, siis ka teised lapsed haigestuvad sellesse haigusesse, kui võimalik ei ole neid korteriolude tõttu üksteisest eraldada; kuid arvesse võttes asjaolu, et igal nakkushaigusel on oma peiteaste, mille vältel haigus millegagi ei avaldu ja mis üksikute haiguste juures kuni 2 nädalat võib kesta, mille jooksul lapsed üheteisega tihedalt kokku puutuvad ja mille tõttu juba peiteastme vältel on võimalik haiguseid teisele edasi anda, siis osutub tihti peale ka eraldamine liiga hiljaks ja tuleb tahes-tahtmata selle tõsiasjaga leppida, et ka teised lapsed haigestuvad. Eriti on see möödapääsmatu punetise-, leetrite ja gripi puhul.

Sarlaki ja kurgutõbe (difteeria) puhul võib haigete laste kiire eraldamine tervetest vahel siiski häid tagajärgi anda, kuna viimaste haiguste idud nii kergesti edasi ei andu; seepärast on sarlakki ja kurgutõbe põdevate haigete rutuline paigutamine haiglasse hädavajalik.

Nii on olukord nakkushaiguste edasiandmisega koduses elus. Tekib küsimus, kuidas on lood nakkushaiguste edasiandmisega koolimajades. Kas võivad üht või teist nakkushaigust põdevad lapsed seda haigust peiteastme ajal tervetele edasi anda või on see võimatu.

Kui meenutame, kuidas õpilased tunni ajal koolipingil istudes ja vaheaegadel üheteisega kokkupuutuvad ja üheteise läheduses viibides ka osa oma naabri väljahingatud õhust — eriti veel seal, kus õhuvahetus halb — on sunnitud uuesti sisse hingama siis ei ole mingit kahtlust, et ühes ümbritseva õhuga, mida lapsed sisse hingavad, võivad lapse organismi sattuda ka haigustekitavad pisilased, kui neid seal olemas; ümbritsevasse õhku võivad aga haigelt lapselt haigusttekitavad pisilased väga kergesti sattuda kõvasti rääkimisega, köhimise ja aevastamise tagajärjel ühes väikeste meile nägemata röga või ila piiskadega ja seepärast ei saa kahjuks eitada nakkushaiguste edasiandmist kooliruumes. Kool võib kohaks

olla, kus terved lapsed võivad haiguste idudega nakkatatud saada; ei ole üleliigne siin kohal alla kriipsutada veel kord tõsiasi: mida viletsamad, väiksemad, madalamad ja halvema õhuvahetusega on kooliruumid, seda soodsamat pinda pakuvad nad nakkushaiguste levimisele.

Teiselt poolt ei saa unustada ka seda asjaolu, et õpilaste arvul klassitubades on nakkushaiguste levimisel samuti väga suur tähtsus: ka normaalsetes klassitubades võivad nakkushaigused levida, kui nad õpilastega liiga täidetud on; nii et nakkushaiguste levimisele kooli kaudu aitavad kaasa kaks väga väga tähtsat tegurit: tervishoiuvastased kooliruumid ja liiga suur õpilaste arv klassitubades.

Kuid need tegurid ei ole ainsad: suurt osa nakkushaiguste levimisel etendavad veel õpilaste isiklik puhtus, õpilaste viibimine vahetundidel kooliruumes või kooliõues ja õpilaste arv ühes koolimajas, s. o. koolimajade suurus.

Kui selle järele valvatakse, et õpilased alati puhtad on nii kodus kui ka koolis, kui sunnitakse neid tihti käsi pesema, mis tingimata tarvilik enne sööma asumist ja pärast V C käimist ja kui selle eest hoolitsetakse, et lastel võimalus avaneb iga vahetunni ajal kooliõues joosta ka talvel, mis aitab nende riideid tuulutada ja puhastada, siis mõjub see kõik kahtlemata halvavalt nakkushaiguste levimisele, kuna vastupidised asjaolud seda soodustavad.

Suured algkoolimajad linnades, kuhu koondatud on 2—3 algkooli, kus õpilaste arv 2—3 korda suurem kui noormises 6-klassilises algkoolis, on nakkushaiguste levimise suhtes palju halvemas seisukorras kui viimased: suurtes koolimajades puutuvad õpilased vahetundidel üheteisega kokku palju suuremal arvul kui seal, kus laste arv vaid 200—240. Juba see on suureks halbuseks, et suurtes koolimajades ühe ja sellesama ukse kaudu käib 500—800 last, kuna väikestes koolimajades vaid 200—240 last ühte ust tarvitab; suurtes koolimajades leidub terve rida tingimusi, mis otsekohe silma ei paista, kuid mis siiski ühel või teisel viisil soodustavad nakkushaiguse levimist.

Nagu teada, oli möödunud õppeaasta nakkushaiguste levimise poolest üks halvimaid mitte ainult meie pealinnas, vaid üle maa. Isegi punetisehaigus mis varemil aegadel kooliealiste laste seas on esinenud üksikute juhtumitena, levis pealinna koolides möödunud õppeaastal ennenägematu taudina. Peale punetisehaiguse levisid algkooliealiste õpilaste seas veel sarlak ja leetrid, tuulerõuged, kõhusoetõbi ja kurgutõbi (difteeria). Eriti viimase haiguse levimine näitab kujukalt, kui võrd suured koolimajad selleks soodsad pinda pakuvad: 21. linna algkoolimajas Raua t. õppisid möödunud õppeaastal ligi 1.000 õpilast, s. o. 4—5 korda rohkem kui paljudes teistes linna algkoolides. Näiteks oli I ja IV linna algkoolis mõlemas 200 õpilase ümber ja mõlemas koolis oli õpilaste seas vaid 2 kurgutõve juhtumit, teoreetiliselt arutades oleks võinud 21. algkooli õpilaste seas vaid 10 kurgutõve juhtumit olla, kuid tegelikult oli seal 30 juhtumit ja niisama palju oli ka pisilaste kandjaid, kes ise mingisuguseid haiguse tundemärke ei avaldanud, kuid kurgu- ja nina lima sees kurgutõbe sünnitavaid pisilasi kandsid, mis kaasõpilastele võisid edasi anduda. Ka teisis suuremas algkoolis võis kurgutõve suhtes näha sedasama pilti; lühidalt: kui laste arv suureneb ainult 2, 3, 4, 5... korda, siis kurgutõve juhtumite arv suureneb 4, 9, 16 ja 25 korda; viimane asjaolu sunnib tervishoiuteadlasi suurte algkoolimajade vastu olema ja pooldama väikesi maju, kuhu võimalik paigutada vaid üks normaalne 6-klassiline kool.

Koolimaja tervishoid kannatab ka selle all, kui õppetöö toimub kahe vahetusega. Ruumid ei saa viimasel juhtumil korralikult õhutatud ja puhastatud; need ruumid, kus õppetöö sünnib ühe vahetusega, on kella 2—3 peale vabad kuni järgmise hommikuni, kuna ruumid, kus kahe vahetusega õppetööd tehakse, vabanevad alles õhtul kella 7—8 ajal. Nii põrandate, pinkide ja laudade puhastamine kui ka õhuvahetus klassitubades, peale teist vahetust ei ole küllalt rahuldav, see toimub kõik liiga kiiresti, mis soodustab osa tolmu ja ühes viimasega ka pisilaste jäämist klassitubadesse, mis omakorda õpilastele võib hädaohtlikuks muutuda.

Teise vahetuse juures peatudes ei saa märkimata jätta, et ta liiga ruttu peale esimest kohe oma tööd algab, mille tõttu teise vahetuse lapsed kohe halvasti õhutatud ja puudulikult puhastatud klassitubadesse satuvad, mis oma halvavat mõju õpilaste tervisele avaldamata ei jäta. Et siin parandust tuua, selleks on vaja, et peale esimese vahetuse lahkumist klassiruumid, lauad, pingid ja koridorid korralikult puhastataks ja aknad lahti hoitaks vähemalt 1 tund aega enne teise vahetuse töö algust. Niiviisi toimides algavad oma tööd teise vahetuse õpilased enamvähem puhtates klassiruumes. Lapsed jõuavad küll selle tõttu hiljem koju, kuid nad on kõik aeg viibinud ruumes, mis tervishoiule rohkem vastavad. Teine vahetus on igal juhul pahe, mida oleme sunnitud kannatama seni, kui me ei ole jõudnud püstitada tarvilist arvu koolimaju, mis kõigile õpilastele võimaldaksid ennelõunase õppetöö.

Nagu kõigest sellest näha, võib koolimaja kohaks olla, kus ägedad nakkushaigused võivad levida; aga ka rohkem pikaldase iseloomuga nakkushaigused võivad koolimajas haigetelt tervetele edasi anduda — näiteks — tiisikus. Õpilane, kes lahtist kopsutiisikust põeb ja koolis käib, võib oma kaasõpilastele haiguse idusid edasi anda, eriti veel siis, kui kaasõpilased kehaliselt on nõrgad, kannatavad kas verepuuduse või alatoitluse all. Siin peab meeles pidama, et kõhides iga inimene, noor või vana, teatava hulga meie silmale nägematu ila- või rögapiisakesi saadab oma ümbritsevasse õhkkonda ja kõha tugevust arvesse võttes võivad need piisakesed ühe meetri kaugusele ja veel kaugemalegi paisatud saada; ühes nende piiskadega võib kõhija ümbrusesse sattuda ka mitmesuguseid pisilasi; on arusaadav, et kui kõhija lahtist tiisikust põeb, siis satub kõhimisel ühes sülje- ja rögapiiskadega ümbritsevasse õhku ka tiisikust tekitavaid pisilasi, kui suu ees mitte taskurätti ei hoita.

Kõhija lähemas ümbritsevas õhus leidub tiisikuse pisilasi muidugi rohkem ja tihedamalt ja sellepärast on tema lähemad kaasõpilased kõige suuremas nakatamise ohus. Mida kaugemal keegi tiisikust põdevast lapsest istub, seda vähem satub sinna ka kõhides haigust tekitavaid pisilasi ja seda väiksem on ka nakatamise oht.

Seda ohtu arvesse võttes, mis lahtist tiisikust põdev laps oma kaasõpilastele avaldab, ongi nõue olemas, et niisuguseid lapsi võimalikult kiiresti koolist eemaldataks ja sanatooriumi ravimisele saadetaks seniks, kuni laps oma ümbrusele enam kardetav ei ole.

Peale loeteldud haiguste võivad veel üksikud nahahaigused koolis edasi anduda, näiteks, sügelised, mis viimaseil aastail rõõmustaval viisil on raugemas õpilaste seas ja sellega oma teravuse kaotanud.

Kui nüüd selge on, et koolimaja võib kohaks olla, kus nakkushaigused, nii ägeda kui ka pikaldase iseloomuga, võivad haigetelt lastelt tervetele edasi anduda, siis kerkib paratamatult küsimus, mis siin teha tuleb ja kuidas võidelda selle pahe vastu kõige otstarvekohasemalt.

Kõigepealt tuleb katsuda täita kõiki neid nõudeid, mis koolimaja puhuse, korrashoiu ja õhuvahetuse kohta nende ridade kirjutaja poolt käesoleva ajakirja veergudel juba varemalt on avaldatud; samuti peab õpilastelt alatasa nõudma, et nad täidaksid kõike seda, mis tähtis isiklikus tervishoius; sellele on varemalt sellesama ajakirja veergudel tähelepanu juhitud ja asjata on kõike seda üksikasjaliselt kordama hakata. Ka vanemait tuleb nõuda, et nad koduses elus üha rohkem nii elukorterit tervishoiu kui ka kõigi korteri elanike isiklikule tervishoiule rõhku paneksid. Kui kool ja kodu sel alal käsikäes töötavad, annab see nakkushaiguste vastu võitlemises kahtlemata häid tagajärgi.

Ühele asjaolule juhin siinkohal veel kord tähelepanu, mis ka nakkushaiguste ärahoidmiseks väga tähtis on, s. o. laste õues viibimine vahetundidel — ka talvel; lühikest aega õues jostes tuulutavad ja puhastavad nad oma riideid, rääkimata üldisest keha karastusest, mis sellega kaasas käib.

Et kõik lapsed seda igas vahetunnis teeksid — see ei ole tarvilik: laste seas leidub alati niisuguseid, kes on haiglased ja kes külmale väga tundelised on — neid peab muidugi lubama jääda kooliruumidesse (mitte klassi ruumidesse!), kuid teised peaksid vahetundides, olgugi lühikese aja jooksul, õues viibima; see võimaldab ka kooliruumide paremat õhutamist vahetundides.

Mis puutub teistesse abinõudesse, mis nakkushaiguste vastu võitlemisel tarvitusele võetakse, siis viidatakse harilikult kooli sulgemisele ja ollakse arvamisel, et see nakkushaiguste levimise ärahoidmiseks on parimaid abinõusid. See ei ole mitte nii. Kooli sulgemine ei takista igakord haiguse levimist. Linnades, näiteks, kus elanikud tihedalt elavad ja lapsed üheteisele sagedasti kokku puutuvad majade õuedes, tänavail ja mänguplatsidel, ei avalda koolide sulgemine mingit mõju haiguse levimisele; maal, kus lapsed laiemalt mitmes külas elavad, võib kooli sulgemine rohkem tagajärgi anda, eriti siis, kui ühe küla laste hulgas on mingisugune taud puhkenud; niisuguseil juhtumel võib ajutine seisak koolitöös haiguse levimisele takistavalt mõjuda. Ka ühe või paari klassi sulgemine võib vahest häid tagajärgi anda, kuid kogu kooli sulgemisega peab alati väga ettevaatlik olema, kui tahetakse, et ta tõsiselt oma otsarvet täidaks. Neil juhtumel, kus juba 60—70% lastest haiguse tõttu puudub, tuleb kool sulgeda juba sellepärast, et õpilaste enamus ei saa tööst osa võtta. Niisuguseid juhtumeid on olnud leetri-, sarlaki-, gripi- ja punetistaudi puhul.

Edasi tuleb taudide puhul klassiruumide ja üldse kooliruumide puhastamisele — desinfektsioonile — suurt rõhku panna; siin ei ole tähtis, et seda tingimata tehakse formaliiniga. Olgugi, et viimase mõju kohta on väga erinevaid arvamisi ette toodud, on ta praegusel ajal ikkagi parimaid desinfektsiooni vahendeid; kuid klassiruumide puhastamiseks on küllalt sellest, kui teda korralikult köetakse, hästi õhutatakse, aknaid lahti hoides, ja kui kooliteenija kõik lauad, pingid ja muud puust osad, mida lapsed kätega katsuvad, puhtaks peseb kuumavee, roheline seebi ja harjaga ja siis lapiga, mis niisutatud sublumaadi lahuga (1 : 1.000) kõik klassimööbli „üle tõmmab“. Niisugune puhastamine (küürdesinfektsioon) on küllaldane selleks, et hävitada haiguse idusid. Haiguse juhtumite kordamisel tuleb ka puhastamist klassiruumes korrata.

Mida kiiremini niisugune klassiruumi puhastamine ette võetakse peale haigusjuhtumi esinemist, seda mõjuvamaks ta osutub; seepärast on vajalik, et vanemad lapse haigestumisest võimalikult ruttu kooli teataksid.

Kui kaua haigestunud õpilased peavad teistest eraldatud olema, see on vastavai määrustes ette nähtud ja kõigile koolidele teatavaks tehtud. Ka haigestanu õdede ja vendade kooliskäimise kohta on omad määrused olemas, mida

peab täitma, seepärast ma nende küsimuste juures ei peatu. Isiklikult olen arvamusel, et kui me neid määrusi täpselt täidame, siis paneme sellega ka piirid nakkushaiguste levimisele: tuleks vaid pikendada punetisse haigestunute eraldamiseaega kuni 2 nädalani pärast ohatuse ilmumist: üks nädal on liiga lühike aeg ja ühe nädala järele pärast ohatuse ilmumist kehale kooli tulnud laps võib haiguse idusid veel teistele edasi anda. Üheks põhjuseks, mispärast möödunud õppeaastal punetis nii kiiresti enneolematu taudina levis, oli just see asjaolu, et lubasime õpilasi pärast ühenädalast kodus viibimist kohe kooli tulla, mis soodustas haiguseidude edasiandmist tervetele; 7 päeva jooksul on võimatu haiguse idudest täiesti lahti saada, olgugi et haigestunu ise tunneb end terve olevat.

Ägedatest nakkushaigustest on meil praegusel ajal kõige kardetavam kurgutõbi (difteeria); leetrihaigusesse näiteks, ei ole viimaseil aastail meie pealinnas senini ühtki last surnud; sarlakki suri a. 1926 veel 8,1% haigetest, kuid viimaseil aastail on surmajuhtumite arv olnud vaid 1,5—2,6%; mis puutub kurgutõvesse, siis on veel praegugi surmajuhtumite % võrdlemisi kõrge: a. 1926 suri 9,5% kurgutõve põdevaist haigetest; a. 1927 — 9,4%; a. 1928 — 7,5%; kuid a. 1929 algas kurgutõvesse surevuse tõus mitte ainult meil, vaid üle maailma: a. 1929 suri kurgutõvesse 13,7% haigestunuist, a. 1930 15,3%, a. 1931 — 20,2%, a. 1932 langes surevus 8,6%-ni ja a. 1933 11,5%-ni; ligikaudu samal tasemel püsib surevus kurgutõppe ka viimaseil aastail; nagu sellest näha, on kurgutõbi meil praegusel ajal kardetavaim lastehaigus oma ohvrite rohkuse tõttu ja seepärast peab võitlemisele selle haiguse vastu erilist tähelepanu pöörama.

Nagu tähendatud, algas a. 1929 surevuse tõus kurgutõppe mitte ainult meil, vaid peaaegu kõigis kultuurriiges, mis kõigi maade arstiteadlaste tähelepanu sundis koondama abinõude otsimisele selle haiguse vastu võitlemisel. Rahvasteliidu juures asuv tervishoiusektsioon võttis asja algatuse enda peale, et selgitada, missugused abinõud kurgutõve vastu võitlemiseks on kõige otsustavkohasemad. Mitmes riigis tehti väljatöötatud kava järele sellekohaseid katseid; see suur materjal, mis niiviisi koguti, töötati läbi ja a. 1931 tuli Londonis nn. asjatundjate konverents otsusele (sellest konverentsist võtsid osa Euroopa ja Ameerika tähtsamad õpetlased sel alal, kes kõik need Rahvasteliidu tervishoiusektsiooni poolt kogutud materjalid läbi vaatasid), et kõige mõjuvamaks abinõuks kurgutõve vastu võitlemiseks on „kaitse kurgutõve“ panemine. Samuti nagu rõugehaiguse vastu pannakse kaitserõugeid, võib ka kurgutõve vastu kaitsekurgutõbe panna; vahe seisab vaid selles, et kaitserõugete panemisel tehakse nahale väikseid haavakesi, et kaitselima organismi viia, kuna kurgutõve see naha alla süstitakse, nii et õigem on seda kaitsekurgutõve süstimiseks nimetada. Niisugust süstimist tehakse 3 korda: teine süstimine tehakse 3 nädalat pärast esimest, kuna kolmas süstimine toimub 2 nädalat pärast teist. Süstimine on täiesti kahjuta ja seda võib kõigiti soovitada; ainult väikest palaviku tõusu on vahel märgata, aga mitte üle 37,5° C.

On tõusnud isegi küsimus, kas seda mitte sunduslikuks teha, nagu kaitserõugete panemist, kuid siamaani on see siiski vabatahtlikuks jäetud. Kõige paremaks ajaks kaitse süstimiseks on eelkooliaegne vanus, kuid seda võib ka kooliealisele lapsele teha.

Pärast niisugust süstimist evib süstitu 2—3 aasta jooksul immuniteedi kurgutõve vastu; pärast selle aja möödumist tuleks süstimist korrata.

Niisugune aktiivne laste immuniseerimine kurgutõve vastu on parimaid abinõusid kurgutõve vastu võitlemisel. Arusaadav, et seejuures ei või unustada lastele meelde tuletamast üldise puhtuse tähtsust, samuti ka sagedase suu loputamise ja kurgu kuristamise vajadust, mis tagab nende ilanahale normaalse tegevuse ja vastupanu igasuguseile nakkushaiguste tekitajaile.

Kui õpilastest keegi haigestub kurgutõppe, siis on vaja kõigilt sama klassi õpilastelt kurgust ja ninast lima proove võtta ja nn. pisilasekandjaid koolist eemaldada kuni pisilaste kadunemiseni. Korduvail haigusjuhtumeil olgu klassi sülgemine 8 päevaks (kurgutõve peiteaste) viimseks abinõuks.

Usuõpetusest algkoolis.

T. Vaas.

„Laske lapsukesed minu juure tulla ja ärge keelake neid mitte“.

(Kristus).

Viimasel ajal on meie usuline elu arenenud tõusu tähe all. Usk on jälle saanud inimestele igapäevaseks tarbeks, usklik inimene — pilkealusest eeskujuks. Sõdade ja revolutsioonide hävitamise ning eitamise vaim on muutunud otsivaks, loovaks vaimuks. Hing on keha kõrval saanud tähtsaks. Aeg on haavad parandanud. Riik ja kirik käivad jälle käsikäes. Ühes sellega on saanud aktuaalseks ka usuõpetamise küsimus. Eriti algkoolis, mis on esimene etapp riigikodaniku kasvatamisel.

See ongi loomulik. Kuigi usk on igaühe südametunnistuse asi ja meie kirik vaba rahvakirik, on valdav enamus meie rahvast usklik ja soovib, et ka järeltulev põlv ammutaks usust igavesi tõdesid ja kõlbelisi elujuhiseid. Kooli kohus on sellele kalduvusele vastu tulla ja usulise tunde arendamine ja süvendamine teha kasvatusel tingimatuks osaks. Seda enam peab kool usumeelt arendama, et meie maa kirik minevikus küllalt on patustanud rahva kasvatamise vastu. Kuigi mõningais ringkonnis nüüdki ei hinnata küllaldaselt algkooli püüdeid anda meie noorsoo usulisele kasvatusel vääriiline põhi, teeb meie algkool selles sihis vaikset tööd.

Ühe näitena — see ei ole mõeldud eeskujuna — esitan ülevaate usuõpetuse läbiviimisest I. 6-klassilises algkoolis V.-maal.

Kool. Kool on 6-klassiline ja töötab 3 komplektiga (I ja II kl., III ja IV kl., V ja VI kl.) 3 õpetaja juhatamisel. Koolil on korralikud klassiruumid ja saal, mida võidakse kasutada palveteks, aktusteks jne. Saalis on klaver. Koolis on olnud pidevalt üle saja õpilase, möödunud õppeaastal 111. Kõik erandita võtavad osa usuõpetuse tundidest. Õpilastest oli 5 ap.-õigeusulist, teised ev.-luteriusulised. Kooli juures asus internaat, kus viibis 20 õpilast.

Õpetaja. Usuõpetus kõigis klassides oli ühe õpetaja käes. Õpetaja on kiriku liige ja täidab kohaliku koguduse juures kõstri kohuseid, kusjuures viimane amet tekkis eelmisest.

Usulise kasvatus juures tuleb arvesse võtta peale usuõpetuse tundide ka hommiku- ja õhtupalvused, aktused ja mälestuspäevad, jõulupuu ning jumalateenistused.

Usuõpetuse tundides tuleb aga tähelepanu jagada peale usulise tunde äratamise, kasvatamise ja süvendamise ka faktilise materjali omandamisele piiblitlugudes, piiblisalmides, kirikuloos, katekismuses ja kirikulauludes.

Algame palvustega.

Hommiku- ja õhtupalvused. Õppetunnid algavad kell 9 homm. Kell 8.50 helistatakse hommikupalvuseks, mis peetakse iga päev. Palvusest võtavad osa kõik õpilased. Õpilased rivistuvad klasside kaupa saali. Palvus algab koraaliga, mille sõnad on õpilastel pähe õpitud. Esimene hommikulaul sügisel on „Ma olen väike karjane“. Lapsed laulavad ühe salmi või kaks. Lauluõpetaja saadab koraali klaveril. Siis loeb usuõpetaja lühikese kirjasõna, näit. „Sinu sõna olgu minu jalale lambiks ja valguseks mu jalgtele“, „Üks külvaja läks välja külvama“, „Ole ustav surmani, siis tahan ma sulle anda elukrooni“, „Ei ükski, kes oma käe adra külge paneb ja vaatab tagasi, ei kõlba Jumala riigile“ (vrdl. noorkotka kommetega) jne. Loetud kirjasõnale järgneb lühike seletus, kõlblise sisu leidmine ja selle projekteerimine kaasaegsesse ja õpilasel. Sellele järgneb lühike palve, mis mõnikord ka ära jääb. Järgnevalt lauldakse veel üks või kaks salmi samast või mõnest teisest õpitud laulust. Pärast palvet antakse koolijuhataja poolt veel korraldusi ning teadaandeid ja lapsed lähevad klasside järjekorras laiali. Palvus kestab umbes 10 min. Laupäeviti lauldakse harilikult „Õnnista ja hoi“ ja keegi õpilane vanemast klassist loeb „Meie Isa“. Peale nimetatute on hommikupalvuste lauludeks veel teisi tuntumaid kirikulaulu, mis usuõpetuse tundides enne selgeks õpitakse ja siis palvusel tarvitusele võetakse, vastavalt kirikuaastale. Jõulu eel lauldakse näit. jõululaule, kannatamise ajal „Oh Jeesus Sinu valu“, jt. usupuhastamise püha eel „Üks kindel linn ja varjupaik“. Laulud valitakse nii, et nad oleksid kooskõlas nii palvetekstiga kui päevaga. Mõningaid koraale õpitakse laulutundides mitmehälsetena.

Internaadi õpilastega peetakse talvel, internaadi ajal igal õhtul k. 9 õhtupalvus. Lauldakse harilikult „Õnnista ja hoi“.

Palvused koostas enamikus õpetaja ise.

Aktused ja mälestuspäevad. Koolil on kombeks peetavaid aktusi ja muid tähtpäevi alustada palvusega, nii näit. emadepäeva, vabariigi aastapäeva, 1. dets. mäletsuspäeva, kooli algus- ja lõpuaktust. Suuremaiks tähtpäevadeks on palutud kohalik kirikuõpetaja pidama kirilikku talitust.

Ka kiriklikke tähtpäevi tuletatakse meelde hommikpalvustes, kuigi neil päevil lapsed kooli ei tule. Seda tehakse siis päeval enne püha. Nii mälestatakse suurt neljapäeva ja reedet, ülestõusmise pühi, taevaminemise püha, nelipühi, palvepäeva, usupuhastuse püha, Kolmainu Jumala püha, 1. Kristuse tulemise püha jt.

Enne jõulust koolitöö lõppu peetakse koolimajas jõulupuu, mille kavas jõululaule, jõluevangeeliumi ettekandmine, kõnekooriga, palvus ja meelelahutuslik osa jõulumehega. Kui see võimalikuks on osutunud, on kohalik (küll 20 km kaugel) pastor tulnud ja jõulukõne ja -palve pidanud. Jõulupuule on kutsutud ka lastevanemaid ja ümbruskonna rahvast.

Jumalateenistused. Kuna kooli lähedal on abikirik, siis ei ole koolimajas tavaliselt lastejumalateenistusi peetud, kuid siiski on paaril korral aastas peetud ka koolimajas jumalateenistusi ja õhtuliturgiaid. Pühapäevakoole pole

korraldatud ja erilist tarvidust nende järele pole olnud. Läbisaamine pastori ja kooli vahel on olnud vastastikuselt heatahtlik ja abistav. Mingsuguseid arusaamatusi pole ette tulnud. Pastor on alati, kui ta kooli ringkonnas viibis, külastanud koolimaja ja hommikpalvuse pidanud. Samuti on koolinõunik, kes on tuntud usuõpetuse õpperaamatute koostaja, kooli külastamisel pidanud hommikpalvusi.

Piibllilood. Nii nagu isamaalise meele ja rahvustunde arendamisel on tähtis koht ajalool, nii on usulise kasvatuse põhi — piibllilood, eriti Uue Testamendi lood. Piibllilugusid võetakse läbi usuõpetuse tundides 3 kontsentris: esimene keskendus 1. ja 2. klassis, teine — 3. ja 4. klassis, kolmas — 5. ja 6. klassis. Iga järgmine aste süvendab eelmist ja toob uut juurde. Kuna klassid on samas järjekorras ühendatud komplektideks, siis võetakse ühendatud klassides läbi ühel aastal ühe ja teisel aastal teise klassi kava, mis kokku moodustavad ühe kontsentri. Nii alustatakse 1. klassis ühel aastal jõululugudega teisel aastal — Aabramiga. Siis ei ole tarvis tundi jaotada kaheks kahe korraga õpetada oleva klassi vahel, vaid ühel aastal näit. õpib nii 1. kui ka 2. klass 1. klassi kava, järgmisel aga mõlemad klassid — 2. klassi kava.

Esimeses kontsentris (1. ja 2. kl.) alustatakse normaalselt (sel aastal, kui alustatakse 1. kl. kavaga) õppejutuga Taevasesst Isast, Kõigeväelisest Loojast, vanemaist, isamaast, ligimesest, lapse kohustusist. Õpitakse hommiku-, õhtu- ja söögipalveid. Piibllilugusid alustatakse jõululugudega: Jeesuse sündimine, targad hommikumaaalt. Sellele järgnevad: põgenemine Egiptusesse, elu Naatsaretis, Jeesus esimest korda templis, Jeesus aitab hädalisi; enne ülestõusmise pühi lühidalt kannatamiselood ja ülestõusmine.

Teisel aastal alustatakse Aabrami lahkumisega Haaranist ja tutvutakse järgnevalt Loti lugudega, Soodoma ja Komorra hukkumisega, Iisakiga, Eesavi ja Jakobi ning Joosepi lugudega. Korratakse ja süvendatakse Uue Testamendi lugusid: Jeesuse sünd ja teised lapsepõlve lood; Jeesus õpetajana, vaigistab tormi, sööb 5000 meest („Mina olen elu leib“), Jeesuse kannatamise ja ülestõusmise lood üksikasjalikumalt.

Alguses õpperaamatut ei tarvitata, vaid õpetaja jutustab loo lastele ette, püüdes seda teha elavalt, pildirikkalt ja lapsepäraselt. Lapsed kordavad, esitavad uusi küsimusi, neile vastatakse. Järgmisel tunnil jutustavad loo lapsed. Täiendatakse, kui jutustamises esineb lünki. Lugu kasutatakse kaasaja mõistmiseks: mis meie sealt õpime. Õpilased toovad näiteid oma elust, mis illustreerivad lugu. Teinekord loetakse täienduseks J. A. Luuri ja J. Gnadenreich'i „Jumala imelistest teedest“ või mujalt. Hiljem korratakse lugu teistega ühenduses, kuni ta mällu sööbib.

Lähtekoht U. T. lugudele: Jeesus on suur võitja, suurem kui ükski maa-pealne võim — suur eeskuju ja ülim õpetaja, Jumal maa peal. (Leia ka eneses jumalik säde!) Lähtekoht Vana Testamendi lugudele: usklikku ja kõlbelselt kõrgel seisvat inimest juhib ja aitab Jumal.

Kui lugemine juba selgeks saanud, tarvitatakse kordamiseks õpperaamatut. Selle kõrval aga on algusest peale tarvitusel igal õpilasel usuõpetuse vihk (joonteta), kuhu kirjutatakse uusi ettetulevaid nimesid, märgitakse tähtsamad kordamislaused ja tehakse läbivõetud piibllilugude illustreerimiseks jooniseid, näit. jõulutäht, palmipuu ja -oks, rist, Soodoma ja Komorra hukkumine, Joosepi ja vaarao unenäod jne. Muidugi hoidutakse selle eest, et ei maalitaks Jumalat ega Kristust.

Raamatu ja vihu kõrval kasutatakse ära (eriti kordamisel) värvilised usuõpetuse seinapildid, milliseid koolil on olemas 2 eri komplekti.

Mõningad lood lubavad dramatiseerimist, näit. kõik Joosepi lood (seal on tegevust tervele klassile), Halastaja Samaaria mehe lugu, Jakobi ja Eesavi lood jm. Pärast loo suulist läbivõtmist jaotavad õpilased õpetaja kaasaabil osad ja lugu „näideldakse“ klassis või saalis. Alati on õpilased sellisesse dramatiseerimisse suhtunud innu, rõõmu ja tõsidusega. Kuna lapsed ei ole aga artistid, et selline dramatiseering kujuneks müsteeriumiks, siis võetakse neid vaid harva ette, kordamiseks tunni lõpul ja mõistetavalt niisuguseid, kus ei esine Jumalat, Kristust ega prohveteid.

Teine kontsenter algab loomislooga. Edasi võetakse läbi teised alglood: paradiis ja pattulangemine, Kain ja Aabel, veeuputus, Paabeli torn. Järgnevad peavanemate lood (kordamine) ja Moosese lood, Joosua ja töötatud maa võitmine, kohtumõistjad (Simson, Kiideon), Saamuel, Saul, Taavet, Saalomon, riigi lagunemine, Paabeli vangipõlv, prohvet Elias jt.

U. T. lood algavad Ristija Johannese kuulutamisega ja Messia ootusega. Järgnevad piiblllood Jeesuse elust (kordamine), Jeesuse ristimine, kõrvekiusatus, jüngrid, sõbrad (Maria, Marta, Laatsarus, tõlnerid, patused), vaenlased (variseerid, preestrid), tähendamisesõnad (Kadunud poeg, Halastaja Samaaria mees, Variseer ja tõlner, Tige sulane, Töölised viinamäel, Talentidest, Kohturahast, Taevariigist), Kaana pulm (Jeesuse sõna on parem kui viin), kannatamislood (ühenduses võitlusega variseeride vastu), surm, ülestõusmine, ilmumine jüngritele, taevaminek. Lugusid täiendatakse õpetaja poolt, õpitakse kätte, ilma et neid „pähe tuupida“ tarvitseks. Lugusid vaadeldakse seoses ajaloolise tagaseinaga, püütakse seletada ja välja otsida see usu-line tuum, mis tänapäeval veel meid kosutab ja Jumala juurde aitab viia, täieliseks ja paremaks teeb.

Nii juhatakse alglugude õppimisel laste tähelepanu sellele, et loomislugu, näit., ei ole sugugi vastolus loodusteadusega, vaid on ainult oma aja kohaselt sõnastatud ja tahab rõhutada Jumala kui Looja osa ilma loomises ja kujundamises. Pattulangemise lugu ei võeta ainult muinasloona uudishimulisest Eevast ja järeleandlikust Aadamast ning õunasõomisest, vaid näitena, kuidas kuri maailma tuli. Hea ja kurjatundmise puu = inimese otsustamisvõime. Inimese kohus on aga mitte kurjale alistuda, kurja tegemise võimalust mitte kasutada, vaid halbu himusid maha suruda. Samuti teised lood. Siht — kõlbelise isiku arendamine. Peavanemaist alates ei püüta lugusid esitada eraldatult, üksikuina, nagu see sündis esimeses kontsentris, vaid seotult, pidades silmas juuda rahva ajaloolist arenemist. Selle mõistmiseks tehakse kordamisel paberist lint, mis vihku kinnitatakse. Sellel järgnevad lood üksteisele ajaloolises järjestuses, on varustatud aastaarvudega ja kirjutatud erivärvilistesse lahtritesse, näit.:

M o o s e s							
Sünd ja lapsepõlv	Pögenemine Miidjanimaale ja nägemus kõrves	Aaroniga vaaraoes ja Egiptuse nuhtlused	Lahkumine Egiptusest ja läbimine Punasest merest	Kõrverännak ja selle ohud	Käskude andmine Siinail ja kuldvasikas	Teatud uuel maal	Moosese surm
J o o s u a umb. 1200 e. Kr.			K o h t u m õ i s t j a t e a e g 1200—1055 e. Kr.				1055 e. Kr.
Üleminek Jordanist	Jeeriku võitmine	Joosua surm ja päärandus	Kiideon	Simson	Ruth	Eeli, Saamuel ja Hanna	Saul valitakse kuningaks

S a u l		Taavet umb. 1000 e. Kr.	Saalomon	933 e. Kr.	
Saul — esi- mene kuningas	Saul, Taavet, Joonatan, Taa- vet ja Koljat	Jeruusalem — pealinn Aabsalom	Templi chitamine	Riigi lahutamine kaheks	Iisrael Jeroobeam Juuda — Rehaabeam

Usuõpetuse vihku teevad õpilased kaartvisandeid ja skeeme, näit. juuda rahva rändamisest Mesopotaamiast Palestiinasse, sealt Egiptusesse ja Egiptusest kõrve kaudu tagasi Jordani maale; Taaveti kuningriigist, Iisraeli ja Juuda kuningriikidest nende pühade kohtadega; Jeruusalemma templi skeem jne.

Lugusid püütakse tarbekorral seletada, nii näiteks Egiptuse nuhtlusi, pääsu Punasest merest, kõrbeimesid, kuldvasika lugu jm., et need ei jääks ainult mälukoormavaks ballastiks, tarbetuks imeks, vaid oleksid näiteiks, kuidas Jumal aitab abivajajaid ja kannatavaid inimesi.

U. T. lugude läbivõtmisel püütakse õpilasele anda ülevaade juutide ühiskonnast Kristuse ajal (saduserid, variserid, tõlnerid, Samaaria mehed, Herodes, Pontius Pilaatus, rooma sõdurid, juutide vaimulik kohus) kui ka rahva elust-olust ja kombeist tol ajal (viinamäed, vein igapäevase joogina, Paasapäeva Eg. orjusest pääsmise pühana ja tema pühitsemise kombel, sabati pühitsemine, Jeruusalemma tempel, ohverdamine, templiraha ja rooma raha, Messia kui poliitilise vastastaja ootus).

Üksikute sõnade juures peatudes, seletatakse nende tähendust ja tekimist. Näit. Palestiina = vilistide maa, mereäärne maa; Kaanan = madalik, s. o. mereäärne; Naatsaret = lillevõsu, Jeesus = abi Jumalalt, tõlner = Zöllner = maksunõudja jne.

Tähendamisesõnad pärast äraõppimist ja jutustamist töötatakse klassis läbi, analüüsitakse ja kooritakse välja nende usuline tuum. Näiteks: 1. Halastaja Samaaria mees. — Moosese keeld oli: ära tapa. Jeesuse käsk on: aita oma ligimest. Selleks ei ole tarvis rikkust ega kõrget ametit (preester), vaid armastavat südant (Samaaria mehi põlati juutide poolt, kuid just Samaaria mees oli aitaja). Preester ja leviit läksid mööda, oma teed. Jeesus õpetas: ela nii, et sinu tee viiks sind ligimese juurde. 2. Täendamisesõna sinepiivast. Taevariik ei ole sinepi sarnane (kibe), vaid pisitillukese sinepi iva taoline, mis suureks kasvab. Kui sul on raasukegi häid mõtteid, kasvata neid. Kui neid tähendamisesõnu läbi analüüsitud, püütakse kohandada praegusele elule. Lapsed leiavad ise näiteid.

Peale tähendamisesõnade läbivõtmist tehakse kokkuvõtte Jeesuse õpetusest. Moosese käsud ainult keelasid, Jeesus alles tegi nad käskudeks ja näitas õpetamise ja eeskujuga, kuidas peab elama: „sündigu Sinu tahtmine“, nii kõrvekiasutuses kui Ketsemani ahastuses; „Armasta oma ligimest nagu iseennast“, omakasupüüdmatult, Jumala käsu pärast, sest Jumal on helde lõpmatult ja armastab kadunudki poega, kui see „saab paremad mõtted“, tema andestab ka neile, kes veel 11. tunnil Tema viinamäele tööle tõttavad, kel „ivakesegi“ veel usku on.

Juba 4. klassis tarvitatakse klassis piiblit, kust loetakse piiblitlugude õppimisel vastavaid kohti (variser ja tõlner jt.).

Kolmandas kontsentrīs tutvutakse aga piibliraamatuga üksikasjalikumalt, tema koosseisuga ja tekkelooga ja Piibli parandatud trükk (kooli väljaannet on 10-eks.) on sagedamini klassis tarvitusel.

Piiblitlugusid korratakse eelmises klassis valmistatud lint-konspekti abil (V. T.), uutena esinevad prohvetid: Amos, Jesaja, Jeremia, Taaniel, korratakse Eliast. Õpitakse tundma Taaveti laule, Püha Vaimu väljavalamist, apostleid, eriti Paulust, algristikoguduse elu Piibli järele. Siin ei pääse mööda vajalikest ajaloolikest selgitusist ja sõnaseletusist ning skeemidest.

Amose loo juures näit. antakse enne ülevaade Iisraeli riigi olukorrast Jeroobeam II ajal (Jer. — kuulus, vägev ja rikas kuningas; Gilgal ja Beotel — pühad ohverdamiskohad nagu Jeruusalem Juuda riigis) ja lõikusepeost Beetelis. Siis loetakse Amos 5, 1—3, 16—18, 24; 8, 4—7; 5, 7, 10—15, 8; 5, 21—24; seletatakse sõnad (nutunaised, Jehoova päev, seekel, Iisraeli neitsi jt.), analüüsitakse Amose väljaastumist: 1) mida A. kuulutab, 2) miks ta ennustab häda, 3) kuidas hädast pääseda. Kokkuvõtte: terve elu olgu jumalateenistus, mitte ainult lõikusepüha pühitsemine. Vaadeldakse ennustuste täitumist. Selgitatakse prohveti mõiste: prohvet on kartmatu Jumala õiguse ja tahte kuulutaja, kes on „kutsutud“ hüüdma meelega seadusele ja näitama õiget teed.

Veel sügavamalt tungitakse prohveti mõistesse tutvumisel Jesajaga (Jesaja kutsumine: ingel puudutab Jumala altariilt võetud elava söega prohveti huuli, puhastab prohveti patust ja läkitab ta rahva hulka) ühenduses Jeremiaga peatatakse Jeruusalemma hävitamisel (586 a. e. Kr.) ja Paabeli vangipõlvel ning selle tagajärjel (oma seadused ja kombad, variseride tekkimine hiljem, lootus Jumalale, Messia aade).

Taaveti lauludest tutvutakse üksikutega, seletatakse sõnad ja mõisted, analüüsitakse ja kõrvutatakse Uue lauluraamatu lauludega. Tutvutakse järgmistega, kust õpitakse iseloomulisemad salmid pähe: Ψ. 23 („Jehoova on mu karjane, ei mul ole midagi puudus“, tema hoolitseb mu eest ja mina usaldan Teda. Vrdl. U. l. 419), Ψ. 46 (Jumal on uskliku inimese tugevus: „Vägede Jehoova on meiega, Jakobi Jumal on meile varjupaigaks“. Vrdl. U. l. 369) Ψ. 139 (Jumal on kõikjal), Ψ. 19 (Jumal on Looja: „taevad jutustavad Jumala au ja taevalaotus kuulutab tema kätetööd“. Vrdl. J. Kant'i: tähis taevas minu üle ja kõlbelised seadused minu sees ja Beethooven'i: Kõik taevad laulvad...), Ψ. 90 (Jumal on igavene: „Issand, sina oled meile eluasemeks olnud põlvest põlveni! Enne kui mäed sündisid ja kui maa ja maailm loodi, oled Sina, Jumal, igavesest ajast igavesti!“), Ψ. 103 (Kiituselaul: „Kiida mu hing Jehoovat...!“ vrdl. U. l. 48), Ψ. 51 (Patukahetsemise laul: „Jumal, ole mulle armuline oma helduse pärast...“), Ψ. 22 (Kaebelaul: „Mu Jumal, mu Jumal, miks oled Sa mind maha jätnud?“ Vrdl. Hiiovi lugu), ps. 121 (Palverändajate laul: „Ma tõstan oma silmad üles mägede poole, kust mu abi tuleb.“ Selet. Jeruusalemm — kõrgmaal, mägedes asuv püha linn).

Saalomoni Õpetuse Sõnadest, Koguja raamatust ja Ülemlaulust loetakse valitud palad ja täiendatakse, kirjutatakse vihku (nagu T. lauludegi juures) ja peetakse meeles.

U. T. lugude juures korratakse veel Kristuse õpetust: Kristus — taevase Jumala maapealne poeg, Jumal — inimesi armastav taevane Isa.

Õpitakse ja seletatakse Mäejutlust, millele pühendatakse mitugi tundi ja mis üksikasjaliselt läbi võetakse. Õndsakskiitmised parafraseeritakse. Näit. „Õndsad on need, kes vaimust vaesed, sest nende päral on taevariik“ — (vaimust vaesed = inimesed, kes tunnevad, et neil usult ja kõlblusest veel puudus on.) Vrdl.: „Kellel on, sellele antakse ja kellel ei ole, sellelt võetakse seegi, mis tal on“ (s. t., kellel on usku, sellel aitab Jumal teda kasvatada). Parafraas: Tunne isennast ja oma puudusi, et sa võiksid neid parandada. Samuti

talitatakse mäejutluse muu osaga. Seletatakse sõnu, näit. põrgu — Hinnomi org Jeruusalemma lähedal, algup. linnast veetava prahi, s. t. kõige tarbetu ja kasutu, ärapäletamise koht. „Kes oma venna vastu ütleb „Sa jõe“ on põrgu tule väärt“, s. t. kes ei armasta ligimest on kristlikule maailmale kasutu.

Piibli, õpperaamatu ja kaardi abil tutvutakse ristikoguduse eluga ja levimisega, samuti apostlite Pauluse, Peetruse ja Johannesega ja iseloomustatakse neid.

Kokkuvõttes tutvub algkooli õpilane 6 aasta jooksul nii V. T. kui ka U. T. lugudega, esialgul lihtsa loona, pärast ühenduses ajalooa, õpib neid mõistma ja hindama neis peituvaid tõdesid, mis on igavesed ja sihiks igäiue elule. Ta ei ole pimedalt usklik, vaid elava usuga, hindab piiblitlugusid ja piibliraamatut.

Piiblisalmid. On kaunis, kui ristiinimene tunneb mõningaid piiblisalme peast. Ja kui ta tunneb nende väärtust ning mõistab nende sisu, siis ei ole nad mitte „pähe tuubitud“, mille eest tulebki hoiduda. Mõningad salmid jäävad tuupimisetagi õpilastele pähe. Neid loetakse vastava pala läbivõtmisel, üksiku õpilase poolt ja kooris, kirjutatakse vihku, seletatakse, laiendatakse eluliste näidete abil, korratakse ja nii jäävad nad pähe. Nii korratakse näit. jõululugude õppimisel I. klassis inglite laulu: „Au olgu Jumalale kõrges, maa peal rahu ja inimesist hea meel“, järgmistes klassides aga õpitakse terve jõuluevangeelium pähe ettekandeks jõulupuul. 12-aastase Jeesuse templiskäimise loos jäetakse meelde Jeesuse sõnad: „Eks teie teadnud, et ma selles pean olema, mis mu Isa päralt“, Ristija Johannes kuulutamise loos: „Parandage meelt, sest taevariik on ligi tulnud“, Laatsaruse äratamise loos: „Mina olen ülestõusmine ja elu. Kes minusse usub, see elab, ehk ta küll sureb. Ja igäüks, kes elab ja usub minusse, see ei sure igavesti“, Jeesuse kannatamise lugudes: „Isa, anna neile andeks, sest nad ei tea, mis nad teevad“, „Tõesti mina ütlen sulle, veel täna pead sa minuga paradüüsis olema“, „Ole ustav surmani, siis tahan ma sulle elukroomi anda“, ülestõusmise loos: „Eks te tea, et te Jumala tempel olete ja Jumala vaim teie sees elab“. Veel õpitakse meelepidamiseks vastavate lugude juures näit.: „Oh Jumal, ole mulle patusele armuline“ (Variser ja tõlner), „See on mu armas poeg, kellest mul heameel on“ (Jeesuse ristimine), „Siis sai ta paremad mõtted“ (ärakadunud poeg), „Sinu usk on sind aidanud“ (Jeesuse imeteod), „Kes oma venna vihkab, see on inimesetapja“, „Nõudke esiti Jumala riiki ja tema õigust, siis peab seda kõike teile pealegi antama“ jt. Mäejutluse õppimisel peetakse meeles ja kirjutatakse vihku õndsakskiitmised ja tähtsamad salmid (näit. „Teie olete maa sool“ jne.), psalmide puhul õpitakse pähe iseloomulisemad salmid, samuti Salomoni raamatuist. Hommikupalvustelt jääb osa piiblisalme õppimatagi meelde.

Kirikulugu kuulub täielikult 3. kontsentrisse. Ta algab 5. klassis nelipühi looga (Ap. teod 2. ptk. loetakse ja seletatakse). Edasi tutvutakse piibli otsese lugemise kaasabil Stefanuse looga, algristikogudusega, Peetruse, Johannesega ja Paulusega. Viimase reisidest tehakse vihku kaartvisand ja mõnelauseline konspekt. Loetakse Pauluse raamatuist üksikuid kohti (näit. I Kor. 13 ptk.). Tutvutakse piibliraamatu koosseisuga, tekkimisega ja loetakse kordamiseks tähtsamaist iseloomulisemad palad (Moosese raamatuist 10 käsku ja juuda vanu seadusi, näit. II Moos. 21. ptk. 24. salm; Joosua raamatust 4. ptk., Jordanist läbimine, 2. aja raamatust Saalomoni palve, Kuningate raamatust Eliase lugu, psalm 121, Saalomoni õpetuse sõnu, 4. ptk., Jesaja kutsumise lugu jt., märgitakse piibli koosseis vihu ja õpitakse.

Edasi peatutakse tähtsamail ajajärkudel ja isikuil ristikoguduse ajaloos. Aluseks on õpetaja jutustus ja õpperaamat. Seejuures püütakse kirikulugu esitada seoses ajaloo ja mis on ka hästi võimalik, kuna samal ajal ajaloo tundides võetakse läbi ka vastav ajajärk. Nii tutvutakse Rooma riigi usuga ja ristiusu levimisega Rooma riigis, kristlaste tagakiusamistega (loetakse vastavaid palu), märtritega, Konstantin Suurega. Kirikuisadest õpitakse tundma Oriigenest, Krüostomust, Augustiini. Edasi tutvutakse ristiusu levimisega Euroopa maades, mungaseisuse ja kloostrite tekkimisega, Assiisi Frantsiskusega ja ühenduses temaga paavstidega ja kirkliku elu pahedega. Loetakse Ass. Frantsiskuse päikeselaulu ja Ass. Fr. ja Agobbio hundist (Prot. Maailm), ühenduses sellega räägitakse loomakaitsest ja Noorte Punasest Ristist.

Pikemalt peatutakse Martin Luteri juures (ka ajaloo tunde lisaks võttes) ja usupuhamisel (Wiklif'il, Hus'il, Zwingli'l ja Kalvin'il). Laudakse Luteri loodud laule („Üks kindel linn ja varjupaik“, „Ma tulen taevast ülevalt“). Ristiusu tulek meie maale ja usupuhamust meil võetakse läbi ajaloo tundidel. Edasi räägitakse Francke'st ja hoolekandest (täiendatakse kodanikuõpetuse tundidel) vennastekogudusest ja misjonist (paralleel maateaduse tundidel: Livingstone Aafrikas). Õpitakse eraldama üksikuid konfessioone. Eesti kirikuloos tutvutakse tähtsamate kirkõpetajatega (Jakob Hurt, Villem Reiman, Jaan Bergmann, M. Lipp, Rud. Kallas), jumalateenistuse korruga ja kehtiva kiriku korraldusega.

Kuigi kirikuloole ei saa pühendada palju aega, võivad õpilased seoses ajaloo ja ometi omandada ülevaate ristiusu levimisest, arenemisest ja kasvamisest.

Katekismus. Tutvumine algab 1/2. klassis, kus õpitakse Meie Isa palve ja 10 käsku. 3/4. klassis õpitakse Luteri seletused käskudele („Mis see on?“) ja seletatakse neid, tuues näiteid ja kohaldades neid igapäevasele elule. See sünnib ühes Kristuse tähendamisesõnade õppimisega ja analüüsimisega. 5/6. klassis korratatakse käske kui Mäejutlus käsil on. Samal ajal analüüsitakse ka Meie Isa palvet. (Jumal — armastav isa, palve — ühendusse astumine Jumalaga, lootmine ja usaldamine, mitte palumine ega nõudmine). Õpitakse pähe ka usutunnistus. Ristimise ja armulaua sakramendiga tutvutakse möödaminnes Kristuse püha õhtusöömaaja ja taevaminemise lugude ajal.

Algkooli lõpetaja teab nii peast: Meie Isa palve, 10 käsku ühes Luteri seletustega ja usutunnistuse ja peaks oskama neist aru saada.

Kirikulaulud. Koraalide õppimisega alustatakse 1. klassis, kus õpitakse hommikupalvusteks tarvisminevaid laule, kõige esiteks „Ma olen väike karjane“ ja „Õnnista ja hoi“a“. Hiljem käib kirikulaulude õppimine käsikäes piiblitlugude ja kirikuloo õppimisega. Jõulu ajal õpitakse jõululaule, kannatamise ajal „Oh Jeesus, Sinu valu“ jm. Usuõpetuse tund algabki tavaliselt ja lõpeb lauluga. Näit. tund, mille sisuks on kokkuvõtte Martin Luteri elutööst, algab lauluga „Ma tulen taevast ülevalt“ ja lõpeb „Üks kindel linn ja varjupaik“. Õpitud laulud kirjutatakse vihku.

Käesoleva aasta lõpetajad olid õppinud oma kooliaja jooksul järgmised laulud (sõnad ja viis).

1. Ma olen väike karjane. (1, 2, 3 salm).
2. Mu süda, ärka üles. (Uus laulur. nr. 65 — 1., 8., 9. ja 10. salm).
3. Ma kummardan Sind, armuvägi. (U. 1. 249 — 1., 2., 5. s.).
4. Oh, anna tuhat keelt Sa mulle. (U. 1. 41 — 1., 2., 5. s.).
5. Võta nüüd Issandat, vägevat kuningat kiita. (U. 1. 48 — 1., 2., 3. s.).

6. Oh võtkem Jumalat. (U. 1. 44 — 1., 2., 3. s.).
7. Jumal, maa ning taeva looja (U. 1. 54 — 1., 5., 6. s.).
8. Sull', Sull', Jehoova, tahan laulda. (U. 1. 27 — 1., 3., 7. s.).
9. Oh võta mind, mu Jumal. (1., 2., 3. s.).
10. Kalla, kallid Isa käsi. (1., 2., 3. s.).
11. Kes Jumalat nii laseb teha (U. 1. 492 — 1., 3., 7. s.).
12. Üks kindel linn ja varjupaik. (U. 1. 369 — 1., 2. s.).
13. Jeruusalemm, sa püha taeva linn. (U. o. 616 — 1. s.).
14. Jumal, Sul ligemal. (1., 2., 3. s.).
15. Kui südant piinab valu. (1., 2., 3. s.).
16. Oh, Jeesus, Sinu valu. (U. 1. 196 — 1., 5., 9. s.).
17. Mu elu Kristus ise. (U. 1. 590 — 1., 7., 8. s.).
18. Jeesus meie eel. (U. 1. 442 — 1., 2., 3., 4. s.).
19. Jeesus, tule minule (U. 1. 241 — 1., 2., 3. s.).
20. Oh meile Issand Jeesus. (U. 1. 25 — 1., 2., 4. s.).
21. Nüüd hingvad inimesed (U. 1. 94 — 1., 2., 8. s.).
22. Kui päeva kära aega. (1.—4. s.).
23. Tähtede taga. (1., 2. s.).
24. Au, kiitus olgu igavest (U. 1. 1. s.).
25. Oh süüta tall, oh Jeesus. (U. 1. 181 — 1. s.).
26. Õnnista ja hoia. (U. 1. 10 — 1., 2., 3. s.).
27. Ma tulen taevast ülevalt. (U. 1. 132 — 1.—4. s.).
28. Et tulge, oh lapsed. (1.—3. s.).
29. Neil karjastel väljal. (1.—3. s.).
30. Püha öö. (1.—3. s.).
31. Üks roosike on tõusnud. (U. 1. 150 — 1., 2. s.).
- 31 laulu, mis aegamööda ja vaevata on omandatud.

Raamatud ja õppeabinõud. Õpperaamatuna kasutati Luur-Grünbergi raamatuid: „Piibllilugusid väikesile“ 1/2. kl. jaoks. „Piibllilugusid algkoolile“ 3/4. kl. ja „Usuõpetust algkoolile“ 5/6. kl. jaoks, millel on peale teiste see hea külg, et nad pakuvad algkooli terve usuõpetuse materjali 3 raamatus, vastavalt 3 klassikomplektile ja sisaldavad ka katekismuse tarvilikud osad. Raamat oli igal õpilasel, mõnel vana. Piibleid, kooli väljaannet, oli 10 eks. Lauluraamatu kirikulaulude õppimiseks muretsesid õpilased kodust. Värvilisi usuõpetuse pilte oli koolil 2 komplekti (venekeelsed), üks Palestiina kaart.

Käsiraamatuina olid tarvitada: M. Raua „Usk ja kasvatus“, E. Tennmanni „Mooses ja prohvetid“, „Kirik arenemisteel“ ja usuõpetuse lugemikud, kust väga palju täiendavat materjali ja näiteid võis leida, L. Raudkepi „Usuõpetuse käsiraamat 3. kl.“ ühes metoodilise kaasandega ja „Ristiusk“, usupuustuse juubeli album, Luur-Gnadenteichi „Jumala imelised teed“, Protestantliku Maailma aastakäigud (õp. Tallmeistri Vana Testamenti käsitav artiklite seeria, kirikuisad, 10 käsu analüüs), Toom'i „Rõõmu ja kurbust“ jt. õpetaja isiklikust raamatukogust. Hommikupalvused koostas usuõpetaja, kuid materjaliks olid tarvitada: J. Lattik „Elavad söed“, Fosdick „Teenimise tähtsusest“, A. Nigol „200 palvet nooresoo jaoks“ ja J. Aunveri „Vaimulikud laulud koolile, kodule ja kirikule“ jm.

Heaks abiraamatuks olid 1/2. klassis S. Lagerlöfi „Vagajutud Kristusest“ (eriti ilusad lood põgenemisest Egiptusse, mängimisest Naatsaretis

ja templiskäimisest), 5/6. klassis Sienkievicz'i „Quo vadis“, Bulwer-Lytton'i „Pompeji viimsed päevad“, Karaptševski „David Livingstone'i elu“.

Olulist abi oli koolin. J. Lang'i toimetatud „Usuõpetuse töökavade-dest algkoolidele“.

Kokkuvõte. Mis võivad siis omandada algkooli õpilased praeguse õppekava alusel 6 õppeaasta jooksul usuõpetuses?

Tunnevad piiblitugusid V. ja U. Testamendist ja nende ajaloolist taga-scina, tunnevad ristiusu põhiaateid Kristuse eluloo ja õpetuse kaudu, oska- vad peast mõningaid piiblisalme, tunnevad ka psalme.

Kiriku arenemine Kristusest tänapäevani on tähtsamate isikute kaudu tuttav, katekismusest on peas 10 käsku, Meie Isa palve ja usutunnistus. Kiriku- lauludest osatakse tuntumaid laulda ja teatakse sõnad. Kirikukorraga ollakse tuttav.

Mis aga tähtsam, on see, et kuuldud ja õpitud sõnad oleksid neile „ela- vaiks süteks“ Issanda altarilt ja et kooli usuõpetus pakuku neile elavat usku ja sügavaid kõlbelisi elamusi, et nad kasvaksid mitte ainult teadjaiks inimesiks, vaid Jumala tahte järele tegutsevaiks kristlasiks. „Kiri suretab, aga vaim teeb elavaks“. See vaim ei ela aga üksnes õppekavas ja õpetajais, vaid seda peab paluma Jumalalt kõikjale oma ellu.

Kirjand algkoolis.

Paul Rummo.

„Kirjandite ülesandeks on kirjaliku väljendusoskuse ravitsemine,“ märgib algkooli õppekava emakeele osa seletuskiri. Selle tagasihoidliku väitega on piiritletud kirjandi osa algkoolis. Kui laps algkooli vanemasse astmesse jõudnult suudab loogiliselt, selgelt, asjalikus stiilis ja algelisi kompositsiooni- nõudeid taotelles väljendada kirjalikult oma mõtteid ja kokku võtta teiste lihtsamaid väljendeid, siis tohiksid nõuded kirjaliku väljendusoskuse ravit- semise alal olla täidetud.

See olgu üteldud nn. keskmise õpilase kohta. Me ei tohi aga ühelgi tingimusel unustada äärmusi. Jooksvas koolitöös pahatihti kohtame õpilasi, kelle üldine arengutase on küll enamvähem normaalne, kuid kes korraliku eneseväljendusega nii sõnas kui kirjas kuidagi ei saa toime. Nende puhul tuleb tarvitusele võtta erimeetodid, et nad mingi miinimumtaseme kirjalikus eneseväljenduses suudaksid omandada. Teisest küljest leidub igas koolis õpilasi, kellel on sünnipärane või eeskujudest omandatud silmapaistvam kirjanduslik talent. Nende keskmist taset ületavat annet tuleb igal tingimusel jõudumööda kultiveerida, et nad ei rahulduks „halli keskmise“ tasemega, vaid pingutaksid endi võimeid eakohaseiks kirjanduslikeks tippsaavutusiks, milline seik edukalt ergutab „halli keskmist“ järelepingutamisele.

Kui tähtsad ongi ülalmainitud äärmused, peab nende lähem käsitle- jääma välja käesoleva ülevaate piiridest. Püüdkem, kasutades koolitöö iga- päeva tähelepanekuid, leida mõningaid lähtekohti õpilaste kirjaliku enese- väljenduse rahuldava, normaalse taseme saavutamiseks.

Enne siirdumist kirjandite detailide lähemale vaatlusele olgu rõhutatud suulise väljendusoskuse tähtsus kirjandi koostamisel. Vahel väidetakse, et see või teine ei saa toime korraliku suulise eneseväljendusega, aga kirjalikult suutvat ta oma mõtteid avaldada hästi. Sellist väidet tuleb vist küll võtta eelarvamuslike reservatsioonidega. Kui on tegemist „esinemise palavikuga“, kõnedefektiga või muu säärasega, siis me loomulikult ei saa kuulda korralikku suulist väljendust. Siin on aga tegemist väljendusvõime, mitte väljendusoskuse, puudega. Tohiks küllap olla normaalne asja järgmine käik: õppigu laps ennekõike loogiliselt mõtlema, siis oma mõtet suuliselt sõnastama korralikult, alles siis saab olla juttu normaaltasemega kirjalikust eneseväljendusest. Selle järjestusega oleks avaldatud lähtekoht, millistel alustel asuda kirjandi koostamisele.

On selge, et kirjandite koostamisele tuleb asuda võimalikult vara. Juba algkooli nooremas astmes, kui mitte esimeses klassis, siis kindlasti aga teises, tuleks teha algelisi kirjandi katseid. Muidugi saab siin vaevalt juttu olla õpilaste täiesti iseseisvaist kirjandeist. Sobivaim on alustada kollektiivkirjanditega, mis lause-lausel kirjutatakse tahvlile ja sealt pärast lõplikku redaktsiooni paberile. Õpetaja juhtigu, et laused tuleksid lühikesed, stiil lapsepäraselt lihtne ja kirjand ise kümnekonna lause pikkune. Välditagu aga dikteerimist ja liigset silumist, juhitaugu taktiliselt laste leidlikkust, muidu hõlpsasti võib kestvaks ajaks saada rikutud laste loomisrõõm. Järgmise astmena võiks lasta õpilasi koostada kirjand mingi ilmeka, lapsepärase pildi järele, alul andes rea küsimusi, mille vastuseist moodustukski kirjand, hiljem lasta pildi järele jutustada iseseisvalt. Kui pilt on sobiv, osutub selline meetod eriti edukaks fantaasia elustamise alal. Viimasel juhtumil on tavaliseks nähtuseks kirjandi täielik rappamine kompositsiooniliselt, kuid siin peaks parandustega olema tagasihoidlik, et mitte võtta julgust edaspidiseiks katsetusiks.

Kirjandite teemavalik nooremas astmes loomulikult haaraku väikelapselähedasi alasi. Tavalised kodulooteemad sobivad hästi sõnastamiseks paberil kirjandi algelise katsena.

Algkooli keskmises astmes tuleb astuda kirjandi koostamisel suur samm edasi. Siin peaks suudetama anda mingi algeline retsept kirjandi koostamise tehnikast, eeskätt kompositsioonilisel alal. Kui nooremas astmes oli andetatav lapse fantaasia lend n. ü. taltsutamatul kujul, siis peab kolmandal, eriti aga neljandal õppeaastal fantaasia suruma kirjandi normaalkompositsiooni raamidesse. Rohkem veel: õpetada last teadlikult konstrueerima avaldatavaist mõtteist algeliste kompositsioonireeglite kohane tervik.

Selleks jätkugu kolmandal õppeaastal intensiivne kollektiivsete kirjandite koostamine, millega paralleelselt liitugu mõningad iseseisvad kirjandid. Kolmanda õppeaasta lõpupoolel asutagu kirjandi kavade koostamisele kollektiivtöö kujul. Alul jätkub sellest, kui piirdatakse jutustamisega koostatud kavade järele. Neljandal õppeaastal kirjandi koostamine peaks minema täiesti kavade koostamise ja nende järele kirjutamise tähe all. Ainult sel teel on vist võimalik panna kindel alus kompositsioonilt terviklikule kirjandile, mis, nagu allpool lähemalt vaadeldakse, kipub algkoolis kannatama.

Algkooli keskmise astme lõpupoolel, lisaks vabadele fantaasiateemadele, võiks kasutada ka ümberjutustust lihtsemaist kirjanduspaladest, mis teritab mälu ja tähelepanekut, distsiplineerides ühtlasi fantaasiat.

Nii noorema kui keskmise astme kirjandid peaksid olema koostatud peamiselt klassis — õpetaja intensiivse kontrolli ja nõuandmise saatel. Kirjan-

dile tuleb kasuks, kui teema mõtlemiseks antakse varem, arutelu õppejutu kujul ja kava koostamine toimuks ühel ja kirjandi koostamine alles teisel päeval, eeldades, et õpilased vahepeal teemasse süvenevad.

Õpilaste jõudes vanemasse astmesse peaks kirjandite koostamise tehnika olema juba selge, et oleks võimalik asuda detailide korraldamisele. Kuna siin tulevad kasutamisele eakohaselt ulatuslikumad teemad, peab pearõhku panema kodukirjandeile. Nende puhul mõned pedagoogid väidavad, et kodukirjandite juures ei võivat kunagi olla kindel, kas õpilane esitab iseseisva, kellegi poolt parandatud, või koguni teise poolt koostatud töö. Seda ei tuleks karta. Kui õpetaja vähegi tunneb õpilase stiili (mis mingisugusel kujul vanemas astmes on juba välja arenenud), märkab ta kohe, kui kirjandi koostamisel võõrad käed mängus on olnud. Mõnest hoiatusest jätkub edaspidiste katsete vältimiseks. Et aga kodukirjandid peaaegu alati esitataks kellegi teadlikuma poolt keeleliselt parandatult, siis selles ei ole midagi halba, kuna vead parandada tuleb ju ikkagi. Mõistagi ei saa kirjanditega teostada õigekeelsuslikku kontrolli: selleks on ju muid vahendeid.

Kui eelmises astmes kirjandite teemad haarasid „ilukirjanduslikke“, jutustavaid ja kirjeldavaid alu, siis need jätkuvad ka vanemas astmes — nüüd juba ulatuslikumas, „kirjanduslikumas“ kujus. Siin tuleb aga juurde rida teisi teemasid, kui õpilaste intelligentsitase on selleks võimeline. Olgu mainitud mitmesugused arutlevad teemad, kus õpilasil tuleb oma väiteid põhjendada, iseloomustused, milles võetakse vaatlusele mingi inimene (kõige loomulikumad on kirjanduslike isikute karakteristikad, sest neid saab objektiivsemalt vaadelda), siis algelised kirjandusteoste analüüsikatsed. Peale muu tuleb siin sageli kasutada kirjandeid teisis õppeaines peale emakeele: ajaloos, maateaduses, loodusõpetuses jm., kus kirjandile tuleb anda asjalik-refereeriv toon. Eriti tähtsad vanemas astmes on talituskirjad loendamatuil puhtpraktilistel aladel.

Niipalju kirjandite üldisest süsteemist algkoolis. Siia võiks veel liita küsimuse, kui sageli peaks kirjandeid korraldama? Seda on võimatu ette näha isegi õpetaja üheaastases töökavas. Kahjuks on olukord emakeeleõpetuse alal veel selline, et 75% ajast kipub endale võtma õigekeelsuse õpetus. Kui õigekeelsus kunagi peaks omandama kindlama kuju, kui õpilased juba kodust tulles oskaksid rääkida vigadeta, siis võiks vahest tulla selline olukord, kus vähemalt algkooli vanemas astmes oleks võimalik peatähelepanu pöörata õpilaste kirjanduslikule maitsele ja kirjaliku eneseväljenduse kultiveerimisele kirjandite näol. Seni, kui eneseväljenduse vahend, keel, on vigane, peavad need leppima kõrvalise osaga. Ennem juba kirjutada konarlikumas stiilis ja logisevas kompositsioonis kui vigases keeles.

Seega olemegi jõudnud kirjandite stiili ja kompositsiooni juurde. Olgu ka siin avaldatud mõned kogemused. Nagu üteldud, on raske praeguses olukorras tuua siin põhjalikke parandusi.

Meie algkooliõpilaste kirjandite stiil vanemaski astmes on üldiselt veel üsna konarlik ja algeline. Valitseb mingi ajast ja arust leierdatud šabloon, mille vastu võitlemine sageli tundub tühja tuuletallamisena. Nooremast astmes, kus ei ole veel palju juttu kirjandi „ilustamisest“, valitseb äärmiselt kuiv, liigagi asjalik stiil. Vanemas aga mingi alateadvusliku aje sunnil tekib mingi „magustamisemaania“. On huvitav, et kuigi tänapäeva õpilased vaevalt puutuvad kokku läinud sajandi sentimentaal-romantilise kirjandusega, ometi nii väga kipuvad kirjandesse veel „lehkavad lilled“, „magus tuuleõhk“ jms.

Seda eriti tütarlastel. Poiste kirjandeis tuleb aga alatist võitlust pidada „kraade“ stiiliga, tänu kõikjal nii süvenenud vastavale mentaliteedile.

Arvatavasti ei muutu enne kaunimaks kirjandite stiil, kui paraneb üldine mentaliteet ja eriti ka suuline väljendus. Mis aga otseselt kirjandite juures selle heaks saaks teha, oleks õnnestunud stiilinäidete allakriipsutav ettekanne klassis (nagu muide terveid kirjandeid tuleb sageli klassis ette lugeda, analüüsida, arvustada) ja armutu kontroll kõigi banaalsuste vältimiseks sõnas ja kirjas.

Kompositsioonist on juba olnud juttu kirjandite üldsüsteemi juures. Kuna see on n. ü. puhttehniline küsimus, siis selle parandamine on kaugelt kergem kui stiili puhul. Muidugi tuleb sageli, kui ei rõhutada ka kõige primitiivsemaid kompositsiooni nõudeid, ilmsiks seik, kus kirjandit hakatakse ehitama suurejooneliselt, aga kui sissejuhatav osa on paisunud mitmeleheliseks, tuleb väsimus, ja sisu ning lõppsõna lahendatakse paari lausega. Korraliku kava koostamise ja piinlikult selle järele käimise nõudmine aitab aga varsti vältida suuremaid kompositsioonilisi absurdusi.

Nagu juba vihjatud, seisab emakeele õpetuse status quo praegu meeleheitlikus võitluses keelevigadega. Nendega tuleb paratamatult võidelda kirjandites veel rohkem kui muis kirjalikes üritusis. Eriliseks keelelisteks valusteks on kirjandites süntaksivead. Olgu näiteks toodud juhtum, kus keeleteooria ja -praktika sugugi ei ühti. Üks kuuenda õppeaasta õpilane oskas suurepäraselt lauseõpetuse teooriat, suutis analüüsida isegi keerulisi lauseid, aga omis kirjandeis, mis muide üsna värskevaimulised, ei suutnud koostada ühtegi korralikku lauset. Selle elust võetud näitega peaks küll nenditama seda kurba fakti, et meie keeleõpetuse meetodika pole suutnud liita üheks tervikuks teooriat ja praktikat. Õpilaste loetav trükisõna, pahatihti isegi õpikud, on keeleliselt vigased, me ei jälgi peensusteni õpilaste kõnekeele reeglipärasust — kui palju siin suudab parandada algkooliõpilasele ikkagi nii väga abstraktne grammatika. Kirjand on peaaegu ainuke ala algkoolis, kus õpilane saab kasutada kirjalikult eneseväljenduse instrumenti, keelt, iseseisval, piiramatul kujul. Selle õrna instrumendi häälestamist tuleb toimetada küllaldase taktitundega, et mitte riisuda julgust edaspidiseiks üritusiks.

See on aga juba hoopis uus peatükk käesolevas teemas — ja nimelt kirjandite parandamistehnika. Vaadelgem enne õpetaja osa selles töös. Peab ütleva, et kirjandite parandamine, kui seda tahetakse (õieti: suudetakse aja poolest!) teha tarviliku põhjalikkusega, on äärmiselt aegavõttev töö. Siin ei saa tarvitada mingit šablooni, vaid tuleb iga töö puhul vastavalt ümber orienteeruda. Kui tahetakse parandamisel saavutada küllaldast tulemust, peab enne parandamisele asumist töö vähemalt kord lugema läbi, et saada ettekujutust tööst kui kompositsioonilisest tervikust. Et aga õpetajate n.ü. „vaba aeg“ on enamasti vihikuvirnadega ja igasuguse kõrvaltööga enam kui kooramatud, siis osutub praeguses olukorras peaaegu paratamatuks patustamine mainitud algelise nõude vastu. Teadagi kannatavad selle all tulemused.

Kirjandeis tuleb tähistada kõik eksimused — keelelised, stiililised ja kompositsioonilised. Pahatihti piirdutakse ainult esimestega — ikkagi sama ülekoormatuse pärast. Sellega ei saa aga kuidagi leppida, sest kirjand pole niipalju keele-, kui stiili- ja kompositsiooniküsimus. Viimaseid vigu aga ei saa otseselt punase tindiga parandada. Peab piirduma üksikute märkidega segastel ja ebaloogilistel kohtadel (?, sakiline joon, ülekanalooked jne.), mis tuleb õpilasele elavaiks teha põhjalikumalt õppejuttus parandatud kirjan-

dite kätte jagamisel. See eeldab õpetajalt suurt mälu pingutust, veel enam aga aega õppetunnil. Seda viimast ei ole aga sugugi piisavalt emakeele kava ulatuslikkuse ja eespool märgitud õigekeelsusvigasuse tõttu.

Igal juhtumil tuleb paremini õnnestunud kirjandeid lasta klassis ette lugeda. Sellel on suur ergutav mõju. Samuti pole halb hoiatuseks ette kanda vigaseid stiilinäiteid ja loogilisi absurdsusi — neid aga kindlasti anonüümselt — arusaadavalt pedagoogilisil põhjusil.

Kirjandite hindamisel ei saa piirduda lakoonilise ametliku hindega, siin peab paratamatult hinnangut lähemalt motiveerima. Kas seda teha kirjalikult või suuliselt, on vaevalt oluline.

Mis puutub kirjandite vigade parandamisse õpilaste poolt, siis peab siin peamiselt piirduma küll keeleliste vigadega, kuna stiili- ja kompositsiooni-vead eeldaksid peaaegu alati töö täielikku ümbertöötamist. Viimast tuleks siiski nõuda põhilisema tähtsusega teemade puhul.

Et kirjandi keelelisi vigu parandades õpilasil tuleb ümberkirjutada terve lause, milles viga esineb, on loomulik. Üksiku sõna ühe- või mitmekordset ümberkirjutamist tuleb täiesti vältida, sest oleks otse kuritegu lasta mitmekordselt ümber kirjutada näiteks sõna „mõtte“ (järele), mis võib harjutada õpilasele keelendi: „Mul tuli hea mõtte“. — Vanemas astmes on kasulik lasta moodustada vigase sõna peale uus lause, kus parandatav sõna esineks samas vormis. See meetod õpetab õpilasele iseseisvat opereerimist raskusi-sünnitava keelendiga.

Lõppeks kirjandite välimusest. Et siin tuleb rangesti nõuda puhtust ja korralikku käekirja nagu muiski kirjalikes töis, on endast mõistetav. Küll aga on praktiline kirjandite kirjutamisel, vähemalt vanemas astmes, vältida tavalist vihikušabloonit. Kirjandeid kirjutada üksikuile lehile, millest hiljem saab kõita brošüüri, või suuremaist kirjandest kohe moodustada brošüür — see toob töösse palju värskust ja elevust. Tekitab illusiooni, et oleme kah juba väikeselt „kirjanikud“, „raamatu“-koostajad, ja see illusioon tuleb sageli kasuks kirjandi sisukusele.

Et tekitada värskust ja elevust, on kasulik propageerida kirjandite sisukohast illustreerimist selgitavate jooniste, kaunistatud initsiaalide jne. näol. Seda ei tuleks aga teha kohustuslikuks, vaid jätta õpilaste vaba algatuse asjaks.

Erilist tähelepanu kirjandi välimuses tuleks pöörata taandridade kasutamisele loogiliste pauside puhul. See on, nagu kogemused näitavad, raske mini läbiviidav ala ja nõuab õpetajalt palju vaeva.

Talituskirjad tuleks kirjutada võimalust mööda niisugusel kujul, nagu neid praktilises elus kasutatakse (telegrammid, rahakaardid jne. võimalikult plankettidele, avaldused tavalise normi kohaselt jne.).

Eeltoodud ridades oleme põgusalt vaadelnud igapäevasest koolitööst väljakasvanud metoodilisi ja praktilisi pisiküsimusi, mille rakendamine tohiks edukalt meid viia lähemale kirjandite korraldamise sihile, milleks, nagu alul nägime, on kirjaliku väljendusoskuse ravitsemine. Nende hädavajalike detailide kasutamine vaevalt küll suudab kasvatada õpilasist erilisi kirjanduslikke sulesangareid, kuid kuna me algkoolilt esmajoones nõuame, et ta lõpetaja oleks suuteline korralikult täitma enda elu kirjalikke igapäevatarbeid, siis selle minimaalastme saavutamiseks eeltoodu võiks vahest osutada küllaldaseks.

Omadussõnade im-ülivõrre algkooli kursuses.

Villem Altoa.

Äsjäilmunud uurimuses „Eesti algkooli lõpetaja..... oskused ja teadmised emakeele alal“ konstateerib koolinõunik M. Meos, et „kõige raskemaks keeleõpetuse osas on osutunud lühikese [im] ülivõrde moodustamine: õigeid vastuseid on vaid 38%. See vorm on moodustatud täiesti juhuslikult, pidamata silmas vastavaid reegleid ja aluseid. Oletusid viimased olnud vähegi tuttavad, siis ei oleks saanud tekkida seesugused vormid, nagu *uuim*, *peeneim õnnelikuim* (*õnnelikkeim*) pro *uusim*, *peenim*, *õnnelikem*. Viimase sõna kohta on vaid 17% õigeid vastuseid. Arusaamatu on, kuidas kõige selle juures sõnast „kallis“ 80% õpilasist on moodustanud õige vormi — „kalleim.““

Juba selle konstateeringuga on kõnesolev test positiivset saavutanud — meile on reljeefselt näidatud üks seik keeleõpetuses, mis vajab senisest paremat, õigemini süvenenumat käsitlemist. Emakeele testile lõplikku kuju andes ei eeldanud selle redigeerija, kelleks oli allakirjutanu, nagu oleks kõnealuse vormi käsitus algkooli lõpetajale selge, vaid paigutas küsimused testi, et selgitada, kuivõrd seda tuntakse õpilaste poolt. Nii ei valmistanud puudulikud tulemused mingit üllatust, vaid kinnitasid oletusi ja süsteemituid tähelepanekuid: im-ülivõrde tarvitamine on algkooli lõpetajail üle jõu.

Mida siit edasi mõtelda?

Võiks tekkida küsimus: kas on vajagi käsitleda algkoolis im-ülivõrret? Täies ulatuses seda kätte õpetada ei suudeta keeruliste reeglite tõttu ja ilma saadakse ka läbi nii kõnes kui kirjas *kõige* -konstruktsiooni abil. Pealegi, kus kehtivad õppekavad im-ülivõrde õpetamist ei nõua. Muidugi ei takista nad ka seda.

Ent õpetamise poolt räägib rohkem tööku.

1. Õpilane ja hiljem algkooli lõpetanu kohtab ülivõrret nii kirjanduses kui ajakirjanduses ja tõenäoliselt levib kõnesolev vorm üha enam.

2. Im-ülivõrret kaldutakse kasutama niikuinii noorte poolt kirjas (näit. õnne soovides: *Parimaid pühi! Kauneimat hällipäeva!*) ja vähesel määral ka kõnes (Suurima rõõmuga!). Järelikult vaja õppida selle kasutamist, et vähendada valevormide tarvitamist.

3. Puht keeleestetiilisest seisukohast on soovitav levitada laiemates hulkades kaunikõnalisemat vormi tavalise kohamakavõitu kõige-konstruktsiooni asemele. Nii et õpetada tuleks.

Millest on tingitud siis im-superlatiivi nõrk tundmine algkooliõpilaste seas? Neli näidet, mis testis esinesid, ei valgusta küsimust piisavalt. Aga järeldusi saame siiski teha. 1. Meil on tegemist kunstliku moodustisega, mida laps kusagilt ei kuule. Järelikult puudub selle keelelise nähtuse õppimisel loomulik lähtekoht, kodumurre, elava keele tagavara, mis on üldiselt vältimatuks aluseks algkooli keeleõpinguile. Tuleb opereerida teoreetiliste konstruktsioonidega, mis vähikule veidrainagi tunduvad. Ega iga õpetajagi ilma pikema jututa taipu, kui kuuleb lauset: „Olen vabum inimene“. Mida siis oodata lastelt. 2. Algkooli keeleõpetus ei anna mingeid juhiseid õigete vormide tuletamiseks, kui ka nähtust kui sellist on vaadeldud. Aga vaatluski pole alati piisav. Näit. piirdub levinuim algkooli keeleõpik, Fr. Puusepa „Kirjakeele algmeid“ 5. õppeaastal veidi üle lehekülje ulatava näidete tabeli toomisega, andmata üldse juhiseid antud vormide moodustamiseks. Kuuendal õppeaastal ei ole oma-

dussõnade võrdlemisele silpigi pühendatud, ei ühtki harjutust määratud. Normaalselt ei võigi tunda algkooli lõpetaja asju, millest ta nii muu seas on kuulnud. 3. Segavana mõjub terminoloogia. Kui on juttu *i*- või *im*-ülivõrdest, siis mittefiloloog, kel pole vaja tunda keelendite ajaloolist kujunemist, kaldub ootama selles vormis ka hääliku *i* esinemist. Tema seisukohast on *õnnelikuim* või *õnnelikkeim* õigem kui *õnnelikem*, *karmem*. Võhiku seisukohast on parem juba M. Meose tarvitatud termin lühike ülivõrre. See vähemalt ei sugereeri vigu. 4. Grammatikais antud reeglid on sõnastatud sageli kas raskepäraselt, väärtõlgitsust võimaldavalt või segaselt. Vaadelgem näiteid. Sageli tarvitavad algkooli õpetajad käsiraamatuks Fr. Puusepa „Eesti keele grammatikat“. Seal loeme lk. 87: „Ülivõrde saame tunnuse -im abil *i*-mitmusest: ilusaim (vrd. ilusaid) ...suurim (vrd. suuri).... Kui keskvõrde kujundamine on erandlik.., on ülivõrdes keskvõrde -em asemel -im (hullim, kõvim, parim jne.). Kui sõnal puudub *i*-mitmus (roosa, hapu jne.) siis pole, ka *im*-ülivõrret“. Ei ole mingit alust nuriseda, kui reeglipäraselt moodustatakse *õnnelikke* (*i*-mitmuse tüvi) + *im* = *õnnelikeim*. Ja nii on tehtud ja lastele ka õpetatud. E. Muuk annab reegli (E. Muuk, Lühike eesti keeleõpetus I³ lk. 74): „Ülivõrde kujundamiseks on kaks võimalust: ...sõnaosa -im(a)...abil. Seda kujundusviisi saadakse tarvitada ainult osast võrreldavaist sõnust. Kõnesolev tunnus liitub algvõrde tüvele just samuti nagu mitmuse tunnus *i* ainsuse tüvele: *vägevaim... raskeim... karmem*.“ Lisaks on näidatud erandliku moodustamise viise ja juhte, mil *im*-ülivõrret ei saa kujundada. Reegli puuduseks on, et teda saab rakendada ainult teist reeglit tundes. Ja mittefiloloog ei võigi teada, kuidas liitub mitmuse *i* ainsuse tüvele, nii et saadakse *e* (*karmi* + *i* = *karme*) või *u* (*vaba* + *i* = *vabu*). Nii et praktiliseks kasutamiseks see reegel ei kõlba. Et aga *im*-superlatiivi moodustamise aluseks on kätte juhutatud algvõrde tüvi, s. o. ainsuse omastav, siis moodustab mitteasjatundja (nagu on kõik ilma filoloogilise koolituseeta keeletarvitajad) *õnneliku* + *im* = *õnnelikuim*. Ja seda vormi esineb testi kokkuvõtteis sagedasti, aga leidub ka õpilaste töödes ja poolharitlas-noorsoo kirjades. Grammatika autor pole midagi väariti teinud, aga ta on tahtmatult palju inimesi juhtinud vigade „laiale teele“.

Miks on testis 80% juhtudest *kalleim* õieti kirjutatud? Kas selle juhu jaoks reegel lihtsaim on? Sugugi mitte. Antud oli vorm *kõige kallim*. Nii oli testitavale kätte juhutatud keskvõrre. Selge oli, et *kallim* ilma *kõigeta* superlatiivi ei moodusta (kokkuvõttest selgub, et siiski selliseid vigu tehti). Et tüve lõppsilbis juba *i* esines, ei tekkinud kiusatust -*im* tüvele lisada (*kalli* + *im*). Teisi võimalikke vokaale kaugemal esimesest silbist on ainult *a*, *e* ja *u*. *Kallaim* või *kalluum* kõlavad juba liiga võõralt, jäi üle vaid kombinatsioon *kalliem* või *kalleim*. Esimene ei ole häälikuliselt struktuurilt vastuvõetav, jääb üle õige vorm *kalleim*. Kaasaaitajaiks olid ka analoogiad: *sõdureid*, *pudeleid* jne., kus esineb viimases silbis diftong *ei*. Nii jõuti headele tulemustele (80%) õige kaudseid teid mööda. Ja see saavutis ei tarvitse kedagi õpetuslikust seisukohast hinnatuna rõõmustada.

Kuidas üle saada kõigist neist raskusist?

Kõigepealt, ärgem tõstkem välja, et kõnesolev vorm on *im*-ülivõrre. Nimetagem seda kas või lühikeseks ülivõrdeks. Samuti on oluline silmas pidada, et selle ülivõrde tunnuseks võib olla kas —[i]m(a), -[e]m(a) või [u]m(a) (vrd. A. Vaigla, Eesti grammatika, lk. 108, mis muide hästi sobib õpetajale ses küsimuses käsiraamatuks). Nii hoidume ainulise *i* sugestioonist. Edasi on tähtis, missugusest vormist tuletame superlatiivi. Võiks kõnesse tulla algvõrde ain-

suse tüvi, i-mitmuse tüvi ja lõpuks mitmuse osastav. Mitmesugustel kaalutlustel on sobivaim ülivõrde moodustamiseks kasutada just viimast. Tüvede leidmisega võib ikkagi eksida, aga teatava käände, s. o. mitmuse osastava tuleamine kõnes ja kirjas tarvitatavaist sõnust tuleb niikuinii ära õppida.

Tegemist oleks mitme juhtumiga.

1. id-lõpulistest mitmuse osastavast saame moodustada ülivõrde, kui lõpp *-d* asendame *m*-ga, näit.: *julgeid* — *julgeim*; *kalleid* — *kalleim*; *ausaid* — *ausaim* jne.

2. Kui lõputa mitmuse osastavast saab moodustada i-mitmuse käändeid, võime kujundada ka ülivõrde, *-m* lõppu lisades, näit. *uusi* + *m* = *uusim*; *suuri* + *m* = *suurim*; *üldisi* + *m* = *üldisim* jne. Kui viimati nimetatud liigi sõnad on astmevahelduslikud, siis tuleb ülivõrre nõrgas astmes võtta (analoogiliselt i-mitmuse käänete moodustamisele), näit.: *õnnelikke* + *m* = *õnnelikem*; *rahulikke* + *m* = *rahulikem* jne.

Need kaks juhtumit ongi, kus ülivõrret saab tuletada mitmuse osastavast.

Kolmas liik oleks selliseid sõnu, mille tüve lõppsilbi *a* ja *u* keskvõrdes muutuvad *e*-ks, nagu *musta* — *mustem*, *kõva* — *kõvem*. Sel juhul tuletame ülivõrde keskvõrdest, muutes *e* *i*-ks, näit. *kõvem* — *kõvim*; *vanem* — *vanim*. Sellesse rühma kuuluvad ka vähesed juhud, mil keskvõrde tüvi erineb algvõrde tüvest, nagu *parem* — *parim*.

Ja need on kõik võimalused.

Jääb veel hoiatuseks välja tõsta negatiivselt üks liik: sõnadest, millest ei saa tuletada i-mitmust, ei saa tuletada lühikest ülivõrret, näit. *kirjusid*, *visasid*, *hapusid*. Algkoolilastele on need sõnad mitmuse osastavas ikka *sid-lõpulisel*.

Ülaltoodud juhtumid tuleb selgitada ja omandada. Kuidas seda teha, selleks leidku juba iga õpetaja temale sobivaim menetlusviis. Igatahes tuleks reeglid üldjoontes meeles pidada, et vähendada võimalikke vigu. Samuti harjutada külaldaselt moodustamist, et meelde jäänud juhtumite abil analoogiaid luua. Et väärtuletused siiski on paratamatud, sellega tuleb leppida, sest algkooli-astmel ei saavutata keelelist kindlust ka paljudes võrratult sagedamini tarvitataivate keelendite käsitlemisel.

Vaadelgem nüüd põgusalt, kuidas käsitlesime kord kõnesolevat seika algkooli lõppklassis. Õpilased tundsid juba rahuldavalt astmevaheldust ja mitmuse osastava moodustamist, samuti osati kujundada ainsuse omastavat ja keskvõrret. *im*-superlatiivist teati üldiselt kahte sõna — *suurim* ja *parim*. Esimese puhul leidsime hõlpsasti, et see tuletub mitmuse osastavast. Kas aga ka teisist sõnust samal teel saab ülivõrret moodustada, selleks otsustasime korraldada ühise vaatluse. Sobivama tee selleks arvasime olevat üles kirjutada omadussõnu tabeli kujul ja neid võrrelda. Õpilased tahtsid piirduda kolme lahtriga: algvõrde nimetav, mitmuse osastav ja ülivõrre. Õpetaja juhtis aga tähelepanu asjaolule, et vahel tuleb arvestada ka keskvõrret, näit. *parima* (seda sõna kuju lapsed üldiselt tundsid) puhul, mis ilmselt on sarnasem keskvõrdega (*parem*) kui algvõrde vormidega (*hea* — *häid*). Nii lasime siis veel kaks lahtrit: algvõrde omastava ja keskvõrde. Nüüd saime tabeli, mille ühiselt täitsime järgmiselt. Sõnade valiku määras õpetaja, et säästa aega ja hoiduda laialivalgusest.

	Algvõrde ainsuse		Keskvõrre	Algvõrde mitm. osastav	Ülivõrre
	nimetav	omastav			
1	tugev valge	tugeva valge	tugevam valgem	<i>tugevaid valgeid</i>	tugevaim valgeim
2	uus roheline	uue rohelise	uuem rohelisem	<i>uusi rohelisi</i>	uusim rohelisim
3	kartlik õnnelik	kartliku õnneliku	kartlikum õnnelikum	<i>kartlikke õnnelikke</i>	kartlikem õnnelikem
4	vana kõva	vana kõva	<i>vanem kõvem</i>	vanu kõvu	vanim kõvim
5	nõrk halb	nõrga halva	<i>nõrgem halvem</i>	nõrku halbu	nõrgim halvim
6	hea palju	<i>hea palju</i>	<i>parem enam</i>	häid paljusid	parim enim
7	kirju hapu	kirju hapu	kirjum hapum	kirjusid hapusid	kõige kirjum kõige hapum

Tabeli koostamine läks õpetaja kaasabiga hõlpsasti. Algul jätsime numbratsiooni ära, samuti liikidesse jagamise rõhtjoontega. Kaks näidet igast liigist võtsime selleks, et mitte muljet tekitada, nagu oleks iga näide üksik juhtum. Oleks võinud enamgi näiteid võtta, kuid tahtsime säästa aega ja ruumi. Iga teise näite puhul taipavad õpilased, et tegemist on analoogilise juhtumiga. Samuti leidsid lapsed, kui tabel oli valmis, et see koosneb rühmadest kahekaupa. Siis panime igale rühma numbri ette ja tõmbasime eraldavad jooned.

Järgmiseks asusime moodustamisreeglite selgitamisele. Esimene tähelepäanne oli, et lühikest ülivõrret ei saa moodustada kõigest omandussõnadest. Esimese liigi sõnadest, s. o. sellistest, mis lõpevad mitmuse osastavas *id*-ga, tuletub ülivõrre lõpu *d* asendamisel *m*-ga. Et juhust näitlikumaks teha kustutasime tabelis valge kriidiga kirjutatud *tugevai* ja *valgei* ja kirjutasime värvilisega asemele (siin tabeli kursiiviga), jättes lõpu *-d* valgeks. Ülivõrdes eraldame värviliselt lõpu *-m*. Teise rühma puhul leidsime, et mitmuse osastavale on vaja ainult juurde lisada *m*. Tabelis märkisime värviliselt *uusi* ja *rohelisi* ja ülivõrde vormes *m*. Kolmas liik on õigupoolest teise alaliik. Siin leidsime juhise samuti hõlpsasti. Mitmuse osastava *tugeva* tüve asendamine nõrgaga polnud midagi uut, sest varemini oli õpitud *i*-mitmusest. Tabelis muutsime värviliseks *õnnelikke*, *kartlikke* ja ülivõrde kujudes „*kartlikem*“ ja „*õnnelikem*“.

Säärane tuletamisviis on võimalik juhtudel, mil algvõrde omastava lõppvokaal jääb keskvõrdes muutmatuks. Selle märkisime tabelil (vt. see) värviliselt vastavais sõnakujudes.

4., 5. ja 6. liigis on ülivõrde aluseks keskvõrre. Eriti reljeefselt paistab see silma *parem* — *parim* puhul. Seda märkasid õpilased vaatlusel kohe. Aetasime küsimuse, kuidas vahet teha, millal ülivõrde aluseks võtta mitmuse osastav, millal keskvõrre. Väikese vihje järgi õpetaja poolt avastasid lap-

sed vahe: 1.—3. liigis on algvõrde ainsuse omastava lõpu täishäälik ja kesk- võrde *m*-eelne täishäälik ühesugused, järgnevatel juhtudel ei ole. Tõstame selle välja tabelil 4. liigis värvilise kriidiga: „*vana*“ ja „*kõva*“. Keskvõrde vormid kui ülivõrde alused kirjutame värviliselt, jättes eraldamiseks *m*-eelse *e* valgeks (*van e m*). Õpilased märkasid raskuseta, et ülivõrde saame, muutes kesk- võrde lõpusilbi *e i*-ks. Märgime sellegi vastavalt tabelil. 5. liigi puhul konstateerisime astmevaheldust. Kuid ülivõrde moodustamine on täpselt sarnane eelmisele juhtumile. Tabelis märgime siiski ka astmevahelduse. 6. liigis ei tekitanud moodustamine ise mingeid raskusi. Eriliigiks märkisime sellepärast, et keskvõrre on eritüveline. Ka siin märkisime selle erivuse tabelis värviliselt. Viimast liiki iseloomustasime kui eitavat juhtumit. Ja negatiiv- suse paremaks memoreerimiseks tõstisime välja mitmuse osastava kui -sid-iga lõppeva. Ka selle märkisime tabelisse.

Sellega oli vaatlus terves ulatuses teostatud. Saadud tabeli kirjutasid õpilased töövihikusse, kasutades seejuures värvilisi pliiatseid.

Nüüd katsusime tabelit rakendada ja ühtlasi harjutada tuletamist, et oleksid alused analoogiatega moodustamiseks. Vigade vältimiseks andis õpetaja algul iga rühma kohta eraldi sõnu. Vastavalt esinemissagedusele võeti näiteid enam või vähem. Tabelit kasutades moodustasid õpilased neist komistusteta õigeid vorme. Esialgse vilumuse omandanud, võtsime sõnu ilma liigitamata. Ka nüüd olid tulemused head. Näidete valikul pidasime silmas, et need oleksid sellised, mida saab aktiivselt kasutada või mis esinevad sageli tekstides. Keerulisemaid juhtumeid, nagu *vabum*, *soim*, *kurim* ja nende taolisi me üldse ei riivanud. Ja kui sellised kerkiksid õpilaste huvipunkti, tuleks neid juhatada „Õigekeelsuse sõnaraamatu“ juurde. Seal leidub eriharrastusiks piiramatult materjali.

Harjutasime suuliselt, siis kirjutasime osa näiteid töövihikusse. Järgne- vaks harjutuseks oli kirjalik töö: moodustada lauseid (või jutuke), milles esi- neksid teatavad omadussõnad ülivõrdes. Ja sellega piirdusimegi. Hiljemini kohates tekstis mõnd ülivõrret jälgisime selle moodustamist või jälle kujunda- sime näit. sõnade seletuse puhul loetud omadussõnadest superlatiive.

Tabeli valmistamise järele kahtles õpetaja, kas mitte ei tuleks sõnastada ka juhiseid. Aga et tulemused osutusid täiesti rahuldavaiks, siis loobus sellest. Kuid mõne teise koosseisu puhul oleks võinud järgneda veel juhiste sõnastamine.

Toodud juhtum on üks võimalusist ja neid võib leiutada lõpmatuseni. Olulisimaiks momentideks selles menetluses olid kollektiivne vaatlus ja kõrvu- tamine. Ja neid võtteid saab edukalt rakendada keeleõpetuses väga sageli. Aga kirjeldatud menetlusele võib etteheiteid teha. Ühelt poolt võib keelemees- nentida, et on lubatud vabadust terminoloogias ja on jäetud küsimus n. ü. lahtiseks. Siin asus õpetaja seisukohale, et algekooli teeniv keeleõpetus ei saa jälgida filoloogilisi detaile, vaid peab andma võimalikult hõlpsasti käsitatava ülevaate küsimusest ja sedagi ainult praktilise rakenduse piirides. Tühjenda- valt saab grammatilisi seiku käsitleda süstemaatilises kursuses. Aga kõhelusil võib tekkida teiseltki poolt: eriti lugedes paistab, nagu oleks kogu aeg opereerit- tud igasuguste grammatiliste terminitega, liikidega ja reeglitega. Asi tege- likult nii ei olnud. Terminoloogias olime üpris tagasihoidlikud — oskussõnu on ohtralt tarvitatud vaid siin konspektiivses kokkuvõttes. Ja kategooriaise liigitamist ja nummerdamist tegelikus töös polnud. Käsitlus osutus õpilastele huvitavakski ja selleks oli soodustavaid tegureidki, sest tööd kandis teatavas nähtuses süsteemi avastamise rõõm. Ja see moment äratab alati huvi ja jääd- vustab vaadeldu mällu ilma pingutusteta ja mehaanilise tuupimiseta.

Kuidas õpetada i-superlatiivi moodustamist.

Joh. Aavik.

V. Altoa artikli lugemine (käsikirjas) i-superlatiivi õpetamise üle algkoolis viis nende ridade kirjutaja mõttele, et selle keelevormi moodustamise reeglid võiks kõige lühemal ja ülevaatlikumal kujul õpilastele kätte õpetada järgmiselt, ja seda mitte ainult alg-, vaid ka keskkoolis, koguni gümnaasiumis.

1. Kui algvõrde mitmuse osastav on aid, -eid, -uid, on i-superlatiiv -aim, -eim, -uim: rikkaid, kõrgeid, vastikuid — *rikkaim, kõrgeim, vastikuim*.

2. Kui algvõrde mitmuse osastav on -i, -u, -e, siis -im: suuri — *suurim*, vanu — *vanim*; järsk — *järske* — *järsim*. Erand: lik-sõnadel on -likem: *õnnelikem* (mitte „õnnelikum“).

3. Astmelt on i-ülivõrre keskvõrde taoline: rikkam — *rikkaim*, laisem — *laisim* (mitte „laiskim“), järsem — *järsim* (mitte „järskim“). Erandid *uusim, täisim* (mitte „uuisim“).

4. Eitav reegel: sid-osastavast ei saa moodustada i-superlatiivi, seepärast sõnadest, millede mitmuse osastav on võimalik ainult sid-lõpulisena, ei saa moodustada i-superlatiivi, vaid superlatiiv tuleb väljendada komparatiivi (keskvõrde) abil, mille ette pannakse „kõige“: tublisid — *kõige tublim* (mitte „tubleim“).

Memoreerimiseks kohane kokkuvõte:

-aid, -eid, -uid — -aim, -eim, -uim

-i, -u, -e — -im, -im, -im

-likum — -likem.

Näited: *rikkaim, kõrgeim, vastikuim, suurim, vanim, järsim, õnnelikem*.

Märkus 1. — i-tüveliste (s.o. i-lõpulise) genitiiviga sõnadel, millede mitmuse osastav on -e, on i-superlatiiv -em: hall (gen. *halli*) — *halle* — *hallem*, kuid niisuguseist omadussõnust, mida muide on vähe, ei ole i-superlatiiv üldse kuigi soovitatav; Muuk annabki selle ainult nurkklabreis kui vähem soovitava vormi. Seepärast algkoolis seda lisareeglit tegelikult ei tarvitseks kätte õpetada. Võiks ütelda lihtselt, et sõnadest *hall, sant* on ülivõrre parem *kõige hallim, kõige sandim*.

Märkus 2. — Nende ridade kirjutaja ei poolda Muugi poolt antud erandvorme: soe *soim*, märg — *märim*, vaid soovib moodustada reeglipäraselt: soe — sooje — *soojim*, märg (märgja) — *märjim*.

Märkus 3. — I-vältelistest 2-silbilistest a-lõpulistest ja u-lõpulise mitmuse osastavaga omadussõnadest on i-superlatiiv ainult neil, mil a muutub keskvõrdes e-ks: vana (mitm. osastav „vanu“) — *vanem* — *vanim*, kõva („kövu“) — *kõvem* — *kõvim*. Kui aga jääb a-ks, siis ametlikult i-superlatiivi ei ole ja ülivõrret tuleb väljendada ühendiga *kõige* + komparatiiv: vaba („vabu“) — *kõige vabam*, visa („visu“) — *visam* — *kõige visam*. Küll aga on i-superlatiiv i-lõpulise mitmuse osastavaga u-sõnadel i-superlatiiv: kena — keni — *kenim*, püha — pühi — *pühim*. Tähenadatagu, et um-lõpulist i-superlatiivi ei ole; vormid „vabum, visum“ on lausa vead.

Kuid kõik neis „Märkustes“ käsitletud nähtused on peenused, mida algkoolis ei tarvitse teoreetiliselt läbi võtta. Need kuuluksid õigupoolest gümnaasiumi kursusesse. Kõigis koolides aga tuleks harjutada i-mitmuse moodustamist niisuguseist sõnust, milledes kalduakse tegema vigu: kuum — *kuuim* (mitte „kuumeim“), üldine — *üldisim* (mitte üldiseim“) jne. Miks -im, aga mitte -eim?

Eestikeelne ajalooline kirjandus 1935. a.

J. Madisson.

Eesti kirjanduse tõus Raamatu-aastaks kuulutatud juubeliaastal on tänuväärsel kombel mõju avaldanud ka ajaloolise kirjanduse alal ja seda mitte ainult suurema arvu tööde näol, mis võrreldes eelmiste aastatega on käesolevasse nimestikku üles võetud, vaid ka ajalooliste tähistuste ja hea ajaloolise koolikirjanduse ilmumise kujul.

Erilise seisukoja ja esikoha evib 1935. a. ajaloolises kirjanduses „Eesti Ajalugu I“ (I A)¹⁾. Uute perspektiivide avamine meie muinasaja ja osalt ka vabadusevõitluse kohta, ladus ja ülevaatlisk ainekäsitus, rikkalik ja hästivalitud illustratsioonide kogu, mille hulgas on ka häid ideaalpilte (näit. Muhu maalinna ründamine a. 1227), on selle teose juures põhjustanud rõõmustaval viisil ka meie oludes rekordilise leviku kiiruse ja suuruse. Teistest üldistest teostest on kahtlemata tähtsaim „Eesti Rahva ajalugu“ (II A), mille käesoleval aastal ilmunud 11 ja 12 vihk võimaldab ülevaate Põhja sõja ja XVIII s-i ajaloo üle ja pakuvad uut valgustust ms. Roseni deklaratsiooni tekkeloo kohta. Väiksemaist õpilastele soovitatava koduse lektüüri- ja referaadi-kirjandusena arvesse tulevaist üldisist teoseist võimaldas G. Ränga huvitav töö (I A) head ajaloolistesse perspektiividesse mahutatud ülevaadet eesti rahvakultuurist, A. Aspeli töö (II A) käsitleb prantsuse kultuuri arenemiselu ja selle mõjuavaldust teiste Euroopa riikide kultuurile, kuna Tennmann annab oma töös (II A) põgusa ülevaate usundiloost.

Nagu tavaliselt, on ka sel aastal ajaloolises kirjanduses vana aeg nõrgalt esindatud. Siin on kahtlemata huvitavamaks algatuseks ajaloo-õpetuse seisukohast seerias „Ajaloo luge-mik alg- ja keskkoolile“ ilmunud L. Anveldi jutustused Egiptuse kultuurist ja J. Adamsoni jutustused Kreeka-Pärsia sõjast ning Olümpia mängudest (I B 1), mis alg- ja (uue) keskkooli õpilaste arenemisastmele kohandatud novellistliku ainekäsitluse tõttu on teretulnud lisandiks õpilaste koduse lektüüri ja osalt ka referaadikirjanduse alal. Teistest vana aega käsitavaist teoseist on tähtsaim J. Hiie Metsa Augustinuse biograafia (II B 1), mis peale elulooliste andmete võimaldab ka omandada mõnevõrra ülevaadet Hilis-Rooma ajastu miljööst, elutingimustist ja usundilistest heitlustest; ja E. Roosi Vana-Kreeka kirjanduslugu (II B 1), milline teos mõnevõrra võib asendada senini soovitatud pikemat ja raskemat Th. Zielinski tööd.

Keskaja (üldajalugu) alal on huvipaelumaks tööks F. Dreverki Jeanne D'Arc'i biograafia (I B 2), milles kujutatakse väljapaistva naiskangelase elukäiku keset 100 aastase sõja traagilisemat murdeperioodi Prantsusmaal. O. Angeluse artikkel keskaegsete Lääne-Euroopa linnade välisilme üle (III 2a) tutvustab meid rikkalike näidete abil keskaja linna välisilme ja heakorra ning tervishoiu olude arenguga. Eesti ajaloo alal on Tallinna raekoda käsitlev töö (III 2 b) oma heade illustratsioonide ja täpse sisu poolest väärtuslik lisand meie ainukese säilinud keskaegse raekoja tundmaõppimiseks ja sellisena eduga kasutatav õppekäikude resp. ekskursioonide korraldamisel. Lõpuks väärrib märkimist veel Tartu II (IV 1) ilmunud H. Moora töö Tartu asutamise üle, milles selgitatakse geopolitiliste muinasteaduslike ja ajaloo allikate abil Tartu muinaslinna tekkimist ja asukohta.

Uut aega käsitlevast ajaloolisest kirjandusest väärrib esmajoones vaatlemist Raamatu-aasta kirjandus kitsamas mõttes. Luksuslikumaks teoseks sel alal on H. Veissi ja P. Johanseni teos esimese eestikeelse raamatu ühe (III 3 b), mis kahjuks ilmumisel on muudetud rareiteediks ja sellega koolidele kättesaamatuks. Koguteoses „Raamatu osa Eesti arengus“ (IV 1) ilmunud artiklistest on ajaloo-õpetuse seisukohast tähtsamad: R. Antiku ülevaade Eesti ajakirjandusest, mis mitmeti täiendab ja täpsustab senini soovitatud P. Põllu samaalalist tööd, M. Kampmanni ülevaade vanimast vaimulikust kirjandusest, G. Suitsu artikkel Vennastekoguduse kirjanduse, J. Torgi kirjutus koolikirjanduse arengu üle jm. Teistest töödest väärivad veel mainimist R. Antiku „Eesti raamatu 400 aastat“ (IV 2), milles juubeli näituse kataloogi sissejuhatusena antud ka huvitav statistiline ülevaade Eesti raamatu arengust ja P. Johanseni artikkel Vnradnt-Koelli katekismuse senitundmatute järglaste üle (III 3b).

Rootsi aega käsitlevaist töödest võimaldab O. Liivi artikkel Eesti kultuurilise ilme kohta (II B 3b) mõningaid kultuuriloolisi lisajooni selle ajastu üle; E. Blumfeldi töö Tallinna kaubaliiklemise ja meresõidu üle (III 3b) käsitleb meie suurema sadamalinna kaubanduse allakäiku varajasel Rootsi ajal ja selle elustamise katseid XVII sajandi esimesel kolmel aastakümnel; A. Soome artikkel Narva laiendamise ja kindlustamise üle XVII sajandi keskpaiku

¹⁾ Et mitte koormata teksti tööde täieliku tiitli ja ilmumise koha väljakirjutamisega, juhvivad sulgudesse asetatud märgid nimestiku vastava osakonna juurde, kust need andmed võib leida.

(III 3b) täiendab sama autori eelmisel aastal ilmunud artikleid Narva välisilme kujundamise ja linna tähtsuse tõstmisekavatsuste kohta Rootsi valitsuse poolt. XVIII sajandi ajaloo alal pakub P. Tarveli artikkel meistrite ja sellide vahekorrast Tartus (II B 3b) huvitavaid materjali seni vähe uuritud ühiskondlikkude kihtide vahekorra üle meie linnades, kuna A. Sumbergi artikkel Põltsamaa trüükikoja üle (III 3b) toob mõnevõrra uut valgustust meie trükiolude ja ajakirjanduse tekkimise- ning arenguloole.

Üldise ajaloo alal uuel ajal on 1935. a. ilmunud vaid D. Bystromi Cook'i biograafia (III 3a), mis ühtlasi kujutab üht tähtsamaist peatükkest Vaikse ookeani maade avastamise ja vallutamise loos.

Rikkalikum eelmistest on 1935. a. ajalooline kirjandus kõige uuema aja kohta. Üldise ajaloo alal on siin väärtuslikumaks teoseks L. Anvelt'i Gladstone'i biograafia (I B 4a), milles peale puhtelulooliste andmete esitatud rikkalikult materjali inglise parlamendi kommete ja poliitilise elu kohta ja kujutatakse heitlusi demokraatliku Inglismaa kujunemise pärast XIX s. II p. Sellisena tuleb teost väga soovitada ka õpilastele koduseks lektüüriks. Mõnevõrra huvitavat materjali Napoleoni ajastu käsitlemisel pakub P.-s. kirjutus Napoleoni dessandikavatsuste kohta (III 4a). Käesoleva sajandi Bosnia kriisi küsimuse käsitlemisel annab täiendavat materjali L. Margi artikkel Saksa poliitika üle selles küsimuses (II B 4a), mis uutele allik-publikatsioonidele tugenedes võimaldab uut valgustust selles küsimuses.

Omaette rühma moodustavad uusi riike, riigikordi ja nüüdisaja riigimeeste elulugusid käsitlevad teosed. Neist on väärtuslikem E. Laamani töö Nõukogude Vene arengu kohta 1917—34 (II B 4a), mida objektiivse, elavalt kirjutatud ülevaatliku raamatuna võib soovitada koduse lektüürina meie gümnaasiumi- ja enamarenenud kesk- ja algkooliõpilastele. Väheha tähtsusega, aga siiski mõningaid huvitavaid andmeid sisaldavad on: H. Kirsipuu — Liitlaste kui koalitsiooni vägede operatsioonide iseloomustus, B. Linde Masaryk'i biograafia (III 4a), B. Linde ja J. Velmani — Leedu ja B. Linde — Rootsi (IV 2).

Eesti ajaloo alal kõige uuemal ajal on kujunenud kaks huvipunkti: ärkamiseaeg ühes eellooga ja iseriikluse ajastu. Esimest ajastut käsitlevaist töödest on tähtsaim H. Kruusi artikkel E. Aleksandri kooli eelloo kohta (I B 4b), milles selgitatakse kooli mõtte tekkimist ja arengut kuni 1869. a-ni. Ärkamiseaja eelloo alal on mõnevõrra huvipakkuv J. Vasara kirjutus teoorjuse kohta (III 4b), milles taotellakse seniste seisukohtade ümberhindamist ja G. Suitsu artiklid noore Kreutzwaldi ja J. Nocksi üle (III 4b), milledest viimases püstitatakse uusi oletusi tuntud anonüümse töö „Der Ehste u. sein Herr“ kirjutaja kohta.

Sarjas „Eesti rahvuslikud suurmehed“ on katsutud anda rahvapäraseid, lühikesi ja kergesti loetavaid meie väljapaistvate tegelaste biograafiaid. Sellistena tuleb neid soovitada ka meie kesk- ja osaltki algkooli lõppklasside õpilastele. Kahjuks on need lühibiograafiad liialt suurel määral sõltuvad oma kaudsetest kirjanduslikkudest allikatest ja sisaldavad võrdlemisi palju vigu. Samuti on toimetust biograafia nimetuse all mõnikord läbi lasknud isiklike subjekttiivsete muljete kogusid nagu näit. K. H. Hindrey — kindr. Põdra biograafia. Ajalooõpetuse seisukohast on tähtsamad: J. Lehmanni — J. Adamsoni, — A. Pärl — J. Vilmsi, Fr. Toomuse — V. Reimani (II B 4b) biograafiad, kuna väiksema tähtsuse evib J. Perti kirjutatud A. Weizenbergi elulugu. Teistest alates XIX s. lõpust eriti iseriikluse ajal meie avalikus elus väljapaistvate tegelaste elulugudest võib soojalt soovitada eeskätt gümnaasiumi-õpilastele koduse lektüürina üllatavalt hästi kirjutatud P. Villemi — Anton Irve biograafiad ja ladusalt ning elavalt kirjutatud E. Laamani — Jaan Poska elulugu (I B 4b), N. Andreseni ja A. J. Toome kirjutatud Mihkel Martna biograafia (III 4b) väärtuslikum osa on kahtlemata Martna Tartu perioodi käsitlus.

1905. a. revolutsiooni uurimuse alal on väärtuslikuks uudiseks A. Looringu uurimus revolutsioonist Läänemaal (II B 4b), millega on esmakordselt astunud see revolutsiooni regionaalse uurimise teele. 1905. a. ja järelaega käsitlevaist memuaaridest on väärtuslikud uusi üksikasju sisaldavad J. Lehmanni mälestused (III 4b).

Lõpuks tuleb mainida ka R. Parise Eesti kunsti ajalugu XIX ja XX s-il (III 4b), mis sisaldab rea huvitavaid kultuuriloolisi andmeid.

Meie iseriikluse ajastu alal on 1935 a. kirjanduses väärtuslikumaks Kuperjanovi pataljoni tegevust Vabadussõjas käsitlev E. Grosschmidt'i mälestuskogu (II B 4b) ja muuseumi ka mässu Tartu tagavarapataljonis käsitlev J. S. Panius — Semmiste mälestused (III 4b). Oma ette rühma moodustavad meie iseriikluse tekkimist ja Vabadussõda käsitlevad tööd. A.-T. Kliimann tõestab veenvalt oma artiklis (III 4b) meie iseriikliku korra taastamise vajadust 15. XI 1917 maapäeva otsustele. P. V. näitab oma kirjutuses (II B 4b) kuidas toimus rahulepingu sõlmimine Venemaaga eriti piiri kindlaksmääramise alal. M. Kattai ja N. Reegi artiklid (III 4b) selgitavad ja täpsustavad meie teadmist Landesvääri sõja kohta; samast seisukohast on mõnevõrra tähtis artikkel 1. jal. polgu võitlusist Kriüša ja Väraska lahinguis 1919. a. lõpul (III 4b) ja P. Villemi kirjutus A. Irve langemise üle (III 4b).

Koguteostest peale ülalkäsitledute on ajaloo õpetuse seisukohast tähtsamad: Eesti Entsüklopeedia“ ja „Eesti Kroonika“ 1934 (IV 1). Mitmesugustest töödest on kahtlemata märkimisväärne „Eesti ajaloo bibliograafia 1877—1917“ teise vihu (IV 2) ilmumine.

Nõrgemalt eelmise aasta omast on 1935. a. esindatud ajalooline ilukirjandus. Eesti ajaloo alalt on siin kahtlemata väärtuslikum A. Gailiti „Isade maa“ (V), mis küll liigselt Vabadussõda samastab Kuperjanovi partisaanide seiklustega nagu ms. näitab romaani sisu võrdlus E. Grosschmidti mälestustega. K. A. Hindrey „Urmas ja Merike“ (V) evib kahtlemata väärtust esimese eelajaloolise romaanina, kahjuks tekitab ta meis tõsiselt põhjendatud kahtlusi, kas just sellise hingeeluga tegelasi ja riiklikult nii korraldatud eestlasi on meil võimalik kujutella XI s-i alul. Väheema väärtusega on M. Metsanurga draama C. R. Jakobsoni üle (V), kuna Kalju Rahu „Isamaa eest“ on ajaviite kirjanduslik teos, milles Vabadussõda on tagaseinana vaid kasutatud.

Üldiste ajalugu käsitlevaist romaanest on väärtuslikem S. Undseti „Kristiina Lauritsa tütar“ I osa (V); selle suurromaanu rahvusvaheliselt tunnustatud väärtuse juures jääb ainult soovitada teda õpilastel koduse lektüürina keskaja läbivõtmisel. E. Bulver-Lyttoni „Pompeji viimased päevad“ võib kõigi kirjanduslikest puudustest hoolimata kasutada keskkooliõpilastele soovitatava koduse lektüürina.

I.

A. Üldised teosed.

Eesti Ajalugu I. Esiajalugu ja muistne vabadusvõitlus. Kirjutanud H. Moora, E. Laid, J. Mägiste, H. Kruus. Tegevtoimetaja: H. Moora. Peatoimetaja: H. Kruus. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935.

Ränk, G. Vana Eesti rahvakultuur. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 41).

B.

1. Vana aeg.

Adamson, J. Kreeklaste sangarlik võitlus pärslastega. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Ajaloo lugemik alg- ja keskkoolile nr. 4).

Adamson, J. Olümpia pidustused Vana-Kreekas. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Ajaloo lugemik alg- ja keskkoolile nr. 3).

Anvelt, L. Egiptuse templeis ja hauakambreis. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Ajaloo lugemik alg- ja keskkoolile nr. 1).

Anvelt, L. Igapäevasest tööst Vana-Egiptuses. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Ajaloo lugemik alg- ja keskkoolile nr. 2).

2. Keskaeg.

Dreverik, Frida. Jeanne D'Arc Prantsusmaa rahvuskangelane. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Suurmeeste elulood nr. 27).

4. Kõige uuem aeg.

a) Üldine ajalugu.

Anvelt, L. William Ewart Gladstone. Liberaalne inglise riigimees. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Suurmeeste elulood nr. 24).

b) Eesti ajalugu.

Kruus, H. Eesti Aleksandrikooli asutamise mõtte arenemislool käik (1860—69). Ajalooline Ajakiri XIV (1935), lhk. 145—74.

Laaman, E. Jaan Poska. Eesti riigitegelase elukäik. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Suurmeeste elulood nr. 29).

Villemi, P. Kapten Anton Irv. Tallinn, Kapten Irve Soomusronglaste Selts, 1935.

II.

A. Üldised teosed.

Aspel, A. Prantsusmaa ja Euroopa. Põhijooni prantsuse kultuuri arengust ja selle mõjust Euroopas. P. Chohen-Portheimi, D. Mornet, Ch. Seignobos'i järgi Aleksander Aspel. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 40).

Eesti Rahva ajalugu. Toimetanud: J. Libe, A. Oinas, H. Sepp, J. Vasar. III (11, 12...) Varajasem Vene aeg... Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935.

Tennmann, E. Maailma usundid. Peajooni võrdlevast usunditeadusest. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 45).

B.

1. Vana aeg.

Hiiemets, J. Augustinus. Suure usuvõitleja elu ja vaated. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Suurmeeste elulood nr. 28).

Roos, E. Ülevaade Vana-Kreeka kirjandusest. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Keel ja kirjandus nr. 21).

3. Uus aeg.

b) Eesti ajalugu.

Liiv, O. Eesti kultuuriline ilme Rootsi aja lõpul. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 654—62.

Tarvel, P. Meistrite ja sellide vahekorrast Tartus XVIII sajandi lõpul. Ajalooline Ajakiri XIV (1935), lhk. 174—90.

4. Kõige uuem aeg.

a) Üldine ajalugu.

Laaman, E. Nõukogude Vene ja kommunisti teostuskatsed a. 1917—34. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 38).

Mark, L. Saksa poliitika Bosnia küsimuses 1908—09 aastal. Ajalooline Ajakiri XIV (1935), lhk. 19—36, 63—74.

b) Eesti ajalugu.

Grosschmidt, E. Pealuu märgi all. Mälestusi Kuperjanovi partisaanide sõjaretkilt. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935.

Hindrey, K. A. Kindral Ernst Pöder. Landesvääri võitja. Tallinna, Kirj. Üh. „Kooperatiiv“, 1935. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed, I sari nr. 2).

Lehmann, J. Jaan Adamson. Ärkava rahvusluse eelpost. Tallinn, Kirj. Üh. „Kooperatiiv“, 1935. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed, I sari nr. 3).

Looring, A. 1905 a. revolutsioon Läänemaal. Eesti Kirjandus XXIX (1935), lhk. 455—66, 481—99, 553—66.

Pärl, A. Jüri Vilms. Eesti iseseisvuse märter. Tallinn, Kirj. Üh. „Kooperatiiv“, 1935. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed, I sari nr. 6).

Toomus, Friido. Villem Reiman. Eesti kriitilise rahvusluse isa. Tallinn, Kirj. Üh. „Kooperatiiv“, 1935. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed, I sari nr. 1).

P. V. Eesti-Vene rahulepingu sõlmimise käik. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 1195—1203.

III.

2. Keskaeg.

a) Üldine ajalugu.

Angelus, O. Lääne-Euroopa linnade välisilme keskajal. Linnad ja alavid VIII (1935), lhk. 25—30, 44—47, 56—59.

b) Eesti ajalugu.

Tallinna raekoda. Tallinn, 1935. (Tallinna Linnaarhiivi erivaljaanne).

3. Uus aeg.

a) Üldine ajalugu.

Bystrom, D. James Cook. Vaikse ookeani vallutaja. Tõlkinud ja täiendanud A. Hanko. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Suurmeeste elulood nr. 25).

b) Eesti ajalugu.

Blumfeldt, E. Statistilisi lisandeid Tallinna kaubaliikluse ja meresõidu ajaloole aa. 1609—29. Ajalooline Ajakiri XIV (1935), lhk. 1—18, 49—63.

Johansen, P. Wanradt-Koelli katekismuse senitundmatuist järglastest. Eesti Kirjandus XXIX (1935), lhk. 433—36.

Soom, A. Narva laiendamine ja kindlustamine 17. sajandi keskel. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 1186—95.

Sumberg, A. Põltsamaa trüükikoda 1766—89 ja seal trükitud tööd. Eesti Kirjandus XXIX (1935), lhk. 24—34, 126—33, 167—76.

Weiss, H. ja Johansen, P. 400-aastane eesti raamat. Wanradt-Koelli katikismus 1535 aastast. Tallinn, Graafikatööstuse Juhtide Ühing „Poligraaf“, 1935.

4. Kõige uuem aeg.

a) Üldine ajalugu.

Kirsipuu, H. Liitlaste kui koalitsioonivägede operatsioonide iseloomistus 1915 ja 1916 aastal. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 826—32, 859—63.

Linde, B. Thomas Garrigue Masaryk. Tšehhoslovakkia vabariigi presidendi elu ja töö. Tallinn, „Varak“, 1935. (Sari: Tähtsad mehed ja naised I).

A. P-s. Napolioni dessandikavatsusi Inglismaale 1803—05 a. ja Boulogne'i laagri eesmärk. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 745—51.

b) Eesti ajalugu.

J. A. Tallinna kindlustatud rajooni viimseid päevi. Kaitse Kodu! XI (1935), lhk. 90—93.

Andresen, N. ja Toom, A. J. Mihkel Martna. Eluloolisi jooni kirjutanud Nigol Andresen ja Adalbert J. Toom. Tallinn, Kirj. Üh. „Sõprus“, 1935.

1. jal. rügemendi võitlusi Narvajõe ülemjooksul. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 339—47.

Kattai, M. Võitlused Roopa ja Stolbeni rajoonis 1919 a. juunis. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 580—91.

- Kliimann, Artur-Tõeleid.** Eesti iseseisvuse areng. Tartu, „Õigus“, 1935. (Õigus 1935, 2).
- Lehmann, J.** Revolutsioonääri mälestusi ja elamusi 1905—17. Tartu, Eesti K.-Ü. „Postimees“, 1935.
- E. Pa.** Eesti iseseisvuse eelpäevilt. Kaitse Kodu! XI (1935), lhk. 7—10.
- Panius-Semmiste, J. S.** Sõja tagalas. Memuaare Vabadussõjast. Võru, autor, 1934.
- Paris, R.** Uuem eesti kunst. Äärjoni eesti maali- ja raidkunsti arengust XIX ja XX sajandil. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 37).
- Pert, J.** August Weizenberg. Eesti visaduse kehastus. Tallinn, Kirj. Üh. „Kooperatiiv“, 1935. (Eesti Rahvuslikud Suurmehed. I sari nr. 4).
- Reek, N.** Ajalugu vajab tõsiasi. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 1047—52.
- Suits, G.** Esiärkamise vastoludes. Looming XIII (1935), lhk. 327—29.
- Suits, G.** Jakob Nocks. Eesti Kirjandus XXIX (1935), lhk. 289—305.
- Suits, G.** Kreutzwaldi lõppeksam. Looming XIII (1935), lhk. 205—08.
- Suits, G.** Kreutzwald Tartust lahkumisel. Looming XIII (1935), lhk. 79—86.
- Vasar, J.** Teoorjuse-aja põhiprobleemidest. Ajalooline Ajakiri XIV (1935), lhk. 118—35.
- Villem, P.** Kaptan A. Irve langemine 27. apr. 1919. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 496—500.

IV.

1. Koguteosed.

- Eesti Entsüklopeedia.** Redaktsioonitoimkond: R. Kleis, P. Tarvel, J. V. Veski V (vihk 32—35) — Mute. VI (vihk 36—41) Muther — Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935.
- Eesti Kroonika 1934.** Kaastöölised: H. Tammer, J. Taklaja, A. Elango, O. Urgart. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935. (Elav Teadus nr. 39).
- Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XI.** Tartu, sihtasutus „Eesti Rahva Muuseum“, 1935.
- Palgi, D.** Raamatu osa Eesti arengus. Koguteos. Toimetanud D. Palgi. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1935.
- Tartu II.** Linnavalitsuse tegevuse ülevaade ja statistikat 1931—33. Jooni Tartu ajaloost. Tartu, T. linn, 1935.
- Õitsituled.** Eesti Ajakirjanike Liidu Album XIII. Toimetanud Karl Kesa. Tallinn, 1935.

2. Mitmesugused tööd.

- Antik, R.** Eesti raamatu 400 aastat. Ülevaade eesti raamatu arengust ja juubelinäitus Arhiivraamatukogus 29. IX—13. X 1935. Toimetanud ja korraldanud R. Antik. Tartu, Sihtasutus „Eesti Rahva Muuseum“, 1935.
- Blumfeldt, E. ja Loone, N.** Bibliotheca Estoniae Historica MDCCCXXVII—MCMXXVII. Ediderunt E. Blumfeldt et N. Loone. Fasciculus II. Tartu, „Loodus“, 1935.
- Linde, B. ja Velman, J.** Leedu. Tallinn, „Varak“, 1935.
- Linde, B.** Roots. Toimetanud B. Linde. Tallinn, „Varak“, 1935.
- E. M.** Feodorovka (Feodormaa) lahingud detsembris 1919 a. Sõjaasjanduse ajakiri Sõdur XVII (1935), lhk. 1203—12.
- Palm, A.** „Ignati Jaak“. Villem Reimani sekeldusi saksa kirikutegelastega rahvusküsimuses. Eesti Kirjandus XXIX (1935), lhk. 257—69.

V.

- Bulwer-Lytton, E.** Pompeji viimased päevad. Esimene ja teine raamat. (Inglise keelest tõlkinud M. Sillaots). Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Looduse Kuldaraamat nr. 54, 55).
- Gailit, A.** Isade maa. Romaan. Tartu, Noor-Eesti Kirjastus, 1935.
- Hindrey, K. A.** Urmas ja Merike. Lugu aasta 1000 ümber. Romaan. Tartu, Noor-Eesti Kirjastus, 1935.
- Metsanurk, M.** C. R. Jakobson. Dramaatiline kroonika 5 vaatuses epiloogiga. Tartu, Eesti Kirj. Kooperatiiv, 1935.
- Rahu, Kalju.** Isamaa eest. Filmromaan Vabadussõjast. Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935.
- Undset, S.** Kristiina Lauritsatütar. I raamat. Pärj. (Norra keelest tõlkinud E. Raudsepp) Tartu, k.-ü. „Loodus“, 1935. (Noobeli Laureaadid).

Pilk V Soome-Ugri Kultuurkongressi tõhe.

A. Raun.

Täielikku ülevaadet V Soome-Ugri Kultuurkongressi tööst ja tulemusist pole võimalik anda põhjusel, et kongress on liiga hiljuti möödunud ning tema tulemused ei ole veel saanud kindlat, lõplikku kuju võtta. Üht kui teist siiski on võimalik nentida ning püüan sellest „Eesti Kooli“ lugejaskonda võimalikult ustavalt informeerida.

V Soome-Ugri Kultuurkongress kujunes osavõtjate arvult silmapaistvalt suureks. Et ülesandmisi kongressile alalõpmata juure tuli, siis polnud kongressi korraldajatel kongressi ajal ülevaadet kongressi liikmete täpsest arvust. Hiljem tehtud kokkuvõtete järgi oli registreeritud kongressiliikmeid Soomest 588 (357 naist ja 231 meest), kaasa arvatud Kilven Kuoro laulukoor. Ungarist tuli 132 isikut (28 naist ja 104 meest), kaasa arvatud Budapesti Ülikoolikoor. Liivist oli ilmunud 3 esindajat (1 n., 2 m.). Eestist oli 870 osavõtjat (488 naist ja 382 meest). Kokku oli kongressi liikmeid 1593 (877 naist ja 716 meest).

Ei olnud muidugi kerge sellist suurt hulka täielikult rahuldada, nähtavasti see siiski õnnestus ilma suuremate äpardusteta ning puudusteta. Nähtavasti ütlen seepärast, et kongressi bürool, olles ametis varahommikust hilise õhtuni, ei saanud olla mingit ülevaadet kongressile. Jooksva töö ja lahendamata küsimuste rägastikus puudub võimalus ulatuslikumate tähelepanekute tegemiseks. Et kongressi väliskülalised ja Eesti avalik arvamine tunnustavalt on väljendunud kongressi korralduse kohta, see kinnitab, et kongress siiski on hästi korda läinud. Äsjamöödunud kongressil nagu igal inimlikul ettevõttel olid ka oma puudused, millest kongressi korraldajad on teadlikud. Loodetavasti järgmisel kongressil Eestis 15. a. pärast osatakse neid vältida.

Et kongress hästi õnnestus, selle eest võlgnevad kongressi korraldajad suurimat tänu kõigepealt Vabariigi Valitsusele, kelle ainisel ja moraalsel toetusel üldse oli võimalik teostada see suur ettevõte. Härra Riigivanem Konstantin Päts on alati kõige heatahtlikumalt suhtunud soome-ugri ühistõesse ning oli meie hõimu-keskorganisatsiooni Fenno-Ugria asutajaks. Ka mitmed omavalitsused on kongressi lahkesti aineliselt toetanud. Eriti tunnustavalt tuleb mainida rikkalikku tegelikku kaasabi vastavate erialade esindajailt kongressi harrasturingide, näituste ja ekskursioonide läbiviimisel. Kongress võis edukalt töötada vaid seetõttu, et tal nii lai kandepind oli ning et tema heaks õnnestumiseks nii või teisiti aitas kaasa kogu eesti rahvas.

Kongressi töö jagunes üldettevõteteks ja harrastusringideks (sektisioonideks). Kongressi üldettevõteteks olid: avamisjumalateenistus, pidulik avamine, 2 üldkoosolekut, jumalateenistused ja lõppaktus pühapäeval 28. VI. Need olid enam pidulikkudeks aktideks ning esindasid rohkem tunde poolt kongressil. Kongressi üldkoosolekuil ei peetud vaidlusi ega võetud vastu resolutsioone. Konkreetne töö oli koondatud harrastusringidesse, mida oli tervelt 20. Ajakirjanduses on olnud kuulda häält, nagu valguks kongressi rohkete harrastusringide tõttu liiga laiali ning seepärast tulevat suurem rõhk asetada üldettevõtetele. See küsimus on nii tähtis, et selle juures vähemalt natukeseks tuleb peatuda.

Kultuuriline koostöö saab ainult siis olla tulemusrikas, kui ta on pidev. Ilusatest algatustest ja tunde väljendustest pole mingit kasu, kui neile ei järgne konkreetset teostamist. Kui meil on mingi aade, siis peab meid see juhtima pühapäeval kui ka argipäeval, kui tahame, et see maksvusele pääseks. Sellest teadlik olles ongi eriti IV-st Soome-Ugri Kultuurkongressist alates püütud luua võimalikult tihedamat kontakti mitmesuguste erialade esindajate vahel hõimumaades. Meie eesmärgiks on, et harrastusringidest aja jooksul kasvaksid välja erialalised hõimuliidud, mis paneksid kindla põhja taotletavale üldisele soome-ugri kultuuriliidule. Hõimuaade peab tungima argiellu ning end seal maksuma panema; kui ta jääb vaid pühapäeva-asjaks, siis ei pääse tema juured kuigi sügavale. Seepärast olemegi meelega ja tahtlikult pearõhu asetanud harrastusringidele, et neid harvu kokkusaamisvõimalusi, mis

meil on — kongresse peetakse üle 5 aasta üks kord — kasutada eriala-inimeste võimalikult lähedamaks kokkujuhtimiseks. Üldisemaid põhimõttelisi küsimusi käsitlevad kultuurkongresside kitsamate toimkondade (nn. kultuurtoimkondade) nõupidamised, mida peetakse iga aasta ning milline tänavu leidis aset äsjamöödunud kongressiga ühenduses Tallinna raekoja saalis laup. 27. VI kell 16. Niisugune korraldus tundub praegu otstarbekohasemana kui selline, kus paari-kolme kongressiks määratud päeva jooksul peetaks hommikust õhtuni kestvaid üldkoosolekuid ning võetaks vastu kõlavaid resolutsioone. Kunagi edaspidi, kui juba loodetavasti on olemas hõimuliidud kõigi erialade esindajate vahel, nii et need oma eri kongresse korraldavad, näit. soome-ugri rohuteadlaste kongressi, siis võivad küll jääda soome-ugri kultuurkongressid kas kõige üldisemate või, nagu mõnelt poolt on soovi avaldatud, peamiselt kasvatusküsimuste lahendajateks ning tarvitseb pidada vaid üldkoosolekuid. Käesolev moment aga nõuab hõimutöö mitte veel eriti kindlate saavutuste võimalikult mitmekülgsemat ning sügavamele sööbivat kinnistamist.

Vaadeldgem nüüd lähemalt kongressi harrastusringe ning nende töötulemusi, et siis veel tagasi pöörduda üldisemate küsimuste juurde.

Kirjanduslik-ajakirjanduslik harrastusring väljendas prof. J. Hankiss'i ettepanekul valmisolekut koostööks „Moodse kirjandusloo rahvusvahelise komisjoniga“, mille juhataja Strasbourg'i ülikooli prof. Henri T r o n c h o n erilist tänu ja tunnustust pälvib oma püsiva töise huviga soome-ugri kirjanduste vastu.

Usuasjade harrasturing otsustas asutada Soome-Eesti-Ungari kirikutevahelise toimkonna osakondadega, pidada Soome-Eesti-Ungari kirikuõpetajate konverentse, vahetada stipendiaate kirikute ja usuteadusosakondade vahel ning luua hõimuühing Kristlik Fenno-Ugria. Eesti seisukohalt eriline tähtsus on praost Kaiku Kallio ettepanekul: kutsutakse ellu Helsingi eesti kogudus või luuakse vähemalt eesti koguduse osakond Helsingis. Ka see kiideti ühel häälel heaks. 1937. a. astub Budapestis kokku Soome-Eesti-Ungari kirikuõpetajate konverents, kelle hooleks ka jääb harrasturingi nimetatud otsuste lõplik teostamine.

Koolide järelevalve harrastusringis õnnestus vastavate ametkondade esindajail hõimumaades leida head vastastikust kontakti, mida loodetavasti arendatakse edasi ka tulevikus.

Keskkooliõpetajate harrastusringis väljendas Eesti Keskkooliõpetajate Kogu töisist soovi, luua sõprusliit hõimrahvaste keskkooliõpetajate vahel.

Algkooliõpetajatel on juba läinud aastast saadik sõprusliit olemas. Nähtavasti see asjajalu mõjuski kaasa, et nende harrastusring kujunes kongressil suurimaks: sellest võttis osa 214 e., 158 sm. ja 1 ung., kokku 373 õpetajat.

Kutsekooliõpetajate harrastusringi juhataja pr. dir. Anni Varma nendib oma aruandes, et harrastusringi töö tulemusena õnnestus luua lähemaid sidemeid üksikute selle ala esindajate vahel Soomes, Ungaris ja Eestis, nii et võib loota vastastikust näituste ja kongresside külastamist ning võimalikult ka koolitööde tüüpilisemate eksemplaride vahetamist.

Vabaharidustöö alal on Eestil juba varem olnud kontakti Soomega, Ungariga siiski vähem, kuna seal vabaharidustöö on teisiti organiseeritud. Nii palju kui on võimalik nentida, aitas vabaharidustöö harrastusringi tegevus möödunud kongressil võimsasti kaasa eesti ja soome vabaharidustegelaste koostöö süvendamiseks.

Sama võib väita ka ühiskondliku hoolekande ja naiste tegevuse harrastusringi kohta.

Arstiteadlaste harrastusring otsustas kutsuda ellu „Soome-ugri veregruppide uurimise ühingu“ ning paluda seda juhtima kuulsat spetsialisti prof. Osvald S t r e n g'i Helsingist. Seni olid juba olemas vene, saksa, põhja-ameerika jt. veregruppide uurimise ühingud. Nendega nüüd väärilise kaastöölisena liituks mainitud soome-ugri ühing.

Rohuteadlaste harrastusringi tulemusriikka tegevuse eelduseks on Eesti-Soome-Ungari Rohuteadlaste Ühingu olemasolu. Möödunud kongressil oli rohuteadlastel nii rohkesti ettekandeid, et äratas imestust, kuidas nad kõiki neid jõudsid ära pidada. Kindlasti rohuteadlased

ei jää ootama järgmist soome-ugri kultuurkongressi 5 aasta pärast, vaid korraldavad oma eri kongressi juba varem.

Ühistegevuse harrastusringi töö kujunes ka päris tagajärjerrikkaks, kuna osutus võimalikuks luua kontakti kõigi kolme hõimumaa esindajate vahel, mida eelmisel kongressil sellises ulatuses ei olnud.

Inseneride harrastusring töötas V Soome-Ugri Kultuurkongressil esmakordselt, seejärel ei saanud osavõtt sellest harrastusringist olla kuigi rohkearvuline. Ometi on sellest ringist välja kasvanud mõned konkreetsed ettepanekud hõimudevahelise erialalise koostöö mõttes.

Õigusteadlaste harrastusring volitas ringi praegust eesti korraldavat toimkonda arendama edasi eesti, soome ja ungari õigusteadlaste koostööd, moodustades selleks nimetatud toimkonnast permanentse asutuse, kes peab otsima kõiki võimalikke vahendeid selleks, et muuta hõimumaade õigusteadlaste koostööd viljakamaks, kusjuures selle koostöö lähemateks sihtideks oleks vajaliku informatsiooni hankimine hõimumaade õigusteadlastest ja õiguslikkudest korraldustest, hõimumaade vastava kirjanduse kasutamine vastastikuse tutvustamise eesmärgil, vastastik teadlaste vahetamine tutvustavate loengute korraldamiseks, sammude astumine õigusteaduslikkude eriharude ja kutsete vahel kontakti loomiseks ning eeltoode tegemine ja sammude astumine selleks, et hõimumaade seadusandluses võimalikult püütaks unifitseerimise-ühtlustamise põhimõtet teostada.

Loodusteadlasi kahjuks ei ilmunud suuremal arvul kongressile, seega ei õnnestunud selle ala esindajail Eestis leida lähemat kontakti kolleegidega hõimumaades. Siiski oli sel harrastusringil peale ühise koosoleku arsti- ja rahvateadlastega väga õnnestunud loodusteaduslik ekskursioon sihitusega Keila-Joa—Pakri—Rannamõisa, vabaõhureferaadiga dr. G. Viltbaste'lt Pakri saarel.

Rahvateaduse harrastusring, kuigi väikese osavõtjate arvuline, töötas siiski väga produktiivselt, nähtavasti seetõttu, et hõimumaade rahvateadlaste vahel juba varemast ajast on hea kontakt isikliku tutvuse, väljaannete vahetuse jne. näol.

Kõige tundlikumaks ning tunderikkamaks ringiks möödunud kongressil oli hõimutöö ja välishõimude harrastusring. Seal arutati kõige aktuaalsemaid hõimutöö-päevaküsimusi ning võeti vastu järgmised resolutsioonid.

1. Hõimutöö ja välishõimude harrastusring soovitab, et välis-soome-ugri organisatsioonid asuksid kõigil mail omavahelisele koostööle ühissoomeugriliste küsimuste lahendamiseks, eriti soome-ugri päeva korraldamiseks ja soome-ugri keelte ühiseks õpetuseks vastavate maade koolides, eriti akadeemilistes õppeasutustes.

2. Ring avaldab soovi, et Soomes, Eestis ja Ungaris ilmunud hõimuväljaanded oleksid vastastikku kättesaadavad eri maade hõimuorganisatsioonidele.

3. Avaldab soovi ja lootust, et Läti valitsus, arvesse võttes liivi rahva keele ja omapära säilimise teaduslikku ja etnograafilist tähtsust, ei keeldu enda poolt kõike tegemast, et hõlbustada selle rahvakillu püsi ja arenemist.

4. Avaldab soovi, et hõimutöö keskorganisatsioonid oleksid senisest aktiivsemad kongressil käsitletud küsimuste lahendamisel kongresside vaheaegadel.

5. Otsustati saata järgmine kiri Liivi Seltsile:

„V Soome-Ugri Kultuurkongressi hõimutöö ja välishõimude harrastusringi liikmed Ungarist, Soomest ja Eestist saavad oma kõige soojemad tervitused Liivõd Iit'ile, soovivad Teile parimat edu liivlaste rahvusliku äratamise ja liivi rahva alalhoiu töös ning liivi rahva liikmete vennaliku üksmeele kasvatamisel. Hoidke kindlalt ühte, siis võidate kõik raskused ja püsitate igavesti liivlastena meie kõigi rõõmuks ja uhkuseks.“

Nagu kõigest sellest nähtub, tegeles hõimutöö ja välishõimude harrastusring eriti põhjalikult liivi küsimusega.

Üliõpilaste harrastusring pidas kaks koosolekut, esimene neist oli Eesti-Soome Üliõpilaspäevi asendav koosolek ametlikele esindajale. See nentis, et mõlema maa üliõpilasajakirjad on küllaldasel määral avaldanud kirjutusi ja kroonikat hõimumaade kohta, lühidalt, kontakt on olnud intensiivne. Peeti vajalikuks koostada täpsed nimestikud eestikeelsetest raamatutest soome ülikooli- ja üliõpilasorganisatsioonide raamatukogudes, samuti soomekeelsetest raamatutest vastavalt Eestis ning püüda leida võimalusi nende kogude täiendamiseks.

Edasi püütakse arendada ja mitmekülgustada Soome-Eesti vahelist erialade praktikantide vahetust, keskustades seda Eestis Üliõpilaskonna Välistoimkonna ja Soomes — Üliõpilaskondade Liidu kaudu. Liivi küsimuses ühtutakse hõimutöö harrastusringi seisukohaga, selles asjas pöörduda eri maade valitsuste poole.

Eesti Üliõpilaskond ja Soome Üliõpilaskondade Liit omalt poolt pöörduvad Läti Üliõpilaskonna poole, paludes seda astuda samme liivi küsimuse lahendamiseks meie lootuste kohaselt. Samas toimetatakse Läti Üliõpilaskonnale memorandum, kus liivi küsimuse praegune olukord põhjalikult selgitatakse.

Alkoholismivastase võitluse ja esperantistide harrastusringis erilisi resolutsioone vastu ei võetud, kuid muidu oli nende ringide tegevus päris intensiivne. Esperantistidele pealegi ei teinud mingit takistust keeleküsimus.

Näeme siis, et harrastusringid omalt poolt on püüdnud luua võimalikult tihedamaid vastastikuseid sidemeid. Loodame, et nad oma pingutusi jätkavad ning kõik, mis eales võimalik teevad oma heade suhete ning erialaliste sidemete jäädvustamiseks.

Harrastusringide töö edu aitasid süvendada kongressiga seoses korraldatud näitused. Kõigetähelepanuväärikumaks neist tohtinuks olla Üleriigiline pedagoogiline näitus 22.—28. VI Tallinna Linna Tütarlaste Gümnaasiumi ruumes. Seda külastas 22. VI — 165, 23. VI — 65, 24. VI — 130, 25. VI — 549, 26. VI — 1597, 27. VI — 1520 ja 28. VI — 1770, kokku 5796 isikut. Teised üldisema iseloomuga näitused olid: Kujutava kunsti näitus Kujutava Kunsti Sihtkapitali Valitsuse —, Etnograafiline näitus Eesti Kunstimuseumi ja Eesti Rahva Muuseumi —, ja Rohuteaduslik näitus Eesti Apteekrite Seltsi korraldusel. Peale selle korraldasid näitused veel Tallinna Naiskutsekool, Riigi Kunsttööstuskool ja Riigi Tööstuskool. Viimases esines ka tööstuskoole väljaspoolt Tallinna.

Laupäeval, 27. VI kell 16. peeti raekoja saalis soome-ugri kultuurtoimkondade nõupidamine. Seal selgus rõõmustav asjaolu, et Soome valitsus on lubanud õpetada gümnaasiumide 6. klassis eesti keelt 2 tundi nädalas vabatahtliku ainena ning on valmis kandma õpetuskulud. Lubatagu siin veel tsiteerida Soome haridusminister dr. Oskari M a n t e r e väljendust kirjutuses „Soome ja Eesti kultuurilisest koostööst“ (Uus Eesti 26. VI): „Olgu tähendatud, et Soome riiginõukogu, kinnitades hiljuti uued kavad 4-klassilistele seminaridele, on määranud eesti keele kuuluvaks õpitavate ainete hulka“. Need on väga rõõmustavad faktid.

Kultuurtoimkondade nõupidamine puudutas veel paljusid tähtsaid küsimusi. Prof. K. S. L a u r i l a lubas esitada üksikasjalisema ettepaneku, kuidas eesti ja soome keelt teineteisele lähendada. Raske see küll tundub olevat, sest kumbki keel areneb jõudsasti omaette. Seni on peamiselt eesti keel laenanud soomest, vastupidises suunas on laenatud väga vähe.

Liivi rahvamaja ehitamist otsustati jätkata. Hõimupäevi pühitsetakse nagu seni intensiivselt ning tahetakse samme astuda, et hõimuriikide rahvuspäevi — E. 24. II, S. 6. XII, U. 20. VIII resp. 15. III — pühitsetaks vastastikku, nagu seda teevad Balti riigid. — Reisijate liiklemist Eesti ja Ungari vahel takistab võrdlemisi kallis viisum. Eesti ja ungari toimkonnad astuvad samme oma valitsuste ees viisumi kaotamiseks.

Nagu öeldust selgub, käsitles kultuurinõupidaminegi rohkel määral mitte valmistulemusi, vaid ettevalmistusel ning läbiviimisel olevaid asju.

Kahjuks jäi olemata V Soome-Ugri Kultuurkongressi suurtulemus — kultuurkonventsioon Eesti-Ungari ja Soome-Ungari vahel. Ungari haridusminister prof. Balint H o m a n'i paratamatu mitteilumuse tõttu selle sõlmimine pidi lükatama edasi tulevaks sügiseks.

Nagu märkis kongressi avakõnes Ungari haridusministri abi dr. Andras T a s n á d y - N a g y, sisaldab kavandatav kultuurkonventsioon Eesti ja Ungari vahel järgmisi seiku. Asjahuvilised valitsused kohustuvad kogu oma jõuga edendama õpetajate, üliõpilaste, teadlaste ja kunstnikkude vahetust kolme riigi vahel, kohustuvad kandma hoolt, et nende õpperaamatutes õiglases ning sõbralikus vaimus kirjutataks teisest kahest vennasrahvast, et rahvakunsti ja kujutava kunsti näituste, lavateoste ja filmide näitamise, teaduse ja kirjanduse meistriteoste vastastikuse tõlkimise ja raadioettekannete abil vastastikku tutvustataks üksteise kultuuri, et edasi hõimuriikide kõigis kooles iga aasta oktoobri kolmandal laupäeval ametlikult pühitsetaks nn. „hõimupüha“.

On igati tervitatav, et kõik need nii kaunid üritused tahetakse ametlikult sanktsioneerida. Ootame seda hetke põnevusega!

Kokku võttes V Soome-Ugri Kultuurkongressi tulemusi, peab kordama sama, mis alguses tähendatud, et kongress on veel liiga värskest möödunud võimaks tema tagajärgi täpselt mõõta. Igatahes on ta andnud uut hoogu kõigele hõimutegevusele, on kinnitanud usku hõimutöö mõttesse. Muu hulgas näitas kongress, nagu seda ministriabi Voldemar P ä t s kongressi lõppkõnes kujukalt märkis, et mingisugune ajutine udu hõimrahvaste vahel ei saa olla takistuseks suurte eesmärkide taotlemisel. Tuleb vaid kindlasti edasi sammuda, osates hinnata ka väikesi saavutusi, mis siiski on tingimatuks eelduseks suurele p ü s i v a l e edule.

Lõpetades seda põgusat ülevaadet*), võime ütelda: kongress on oma ülesande täitnud. Ning kongressikoormat üle andes järgmistele kongressikorraldajatele, ungarlastele, hüüame: Kongress on surnud, elagu kongress! Loodame, et kõik, kes tegid kaasa möödunud kongressi, tahavad ning püüavad ka võtta osa VI Soome-Ugri Kultuurkongressist 1941. a. suvel Budapestis.

Keskkooliõpetajate rahvusvahelisest koostööst.

Harald Jänes.

„Eesti Kooli“ 1935. a. novembrikuu numbris andis dir. P. Mägraken põhjaliku ülevaate ülemaailmsest õpetajate kongressist, mis peeti möödunud suvel (10.—17. aug.) Oxfordis. Selle kongressiga ühel ajal peeti ka keskkooliõpetajate kongress, mille ametlikuks kokkukutsujaks on rahvusvaheline keskkooliõpetajate liit — Fédération Internationale des fédérations nationales des membres du personnel de l'Enseignement Secondaire Officiel, lühendatult FIPESO. Kuna ülalmainitud artiklis keskkooliõpetajate töö on leidnud vähe käsitlemist, siis lubatagu käesolevas kirjutuses lühidalt anda ülevaade keskkooliõpetajate rahvusvahelisest koostööst viimaseil aastal, eriti aga esile tõsta Oxfordi keskkooliõpetajate kongressi.

Keskkooliõpetajate rahvusvahelisi kongresse korraldab liit FIPESO on üks neist rahvusvahelistest liitudest, mis tekkisid kohe pärast suurt Maailmasõda, mil rahvad olid saanud teadlikuks vajadusest üksteist paremini tundma õppida ja paremini üksteisest aru saada, et sellega vältida suuri ohvreid nõudvaid sõdu. FIPESO asutamise mõtte algatasid prantslased, kelle kätte jäi ka liidu organiseerimine. Hiljem on liidu liikmeiks astunud peaaegu kogu Euroopa riikide keskkooliõpetajate organisatsioonid, peale Leedu ja Venemaa. Eesti keskkooliõpetajad olid liidus esindamata kuni 1934. aastani, mil Eestigi keskkooliõpetajad astusid rahvusvahelise liidu liikmeiks. Soome ja Läti aga on esindatud liidus juba selle algusest peale ja üks neist, nimelt Läti, on korraldanud oma maal ühe rahvusvahelise keskkooliõpetajate kongressigi

*) Kongressi üksikasjaline kirjeldus ja kongressil peetud referaadid ilmuvad teoses „Fenno-Ugrica V“.

(Riias 1933. a.). Eesti eemalseismine oli tingitud asjaolust, et meie keskkooliõpetajail puudus oma organisatsioon. Aga nüpea kui tekkis EKESKO. astus viimane ka FIPESO liikmeks

FIPESO organiteks on juhatus (Comité Exécutif) ja nõukogu (Comité Directeur) Juhatus koosneb viiest liikmest, keda valib nõukogu. Nõukogu koosneb üksikute maade keskkooliõpetajate liitude esindajast, igast liidust 2 esindajat.

Rahvusvaheline Keskkooliõpetajate Liit korraldab igal aastal suurema rahvusvahelise keskkooliõpetajate kongressi. Viimased kongressid olid 1932. a. Londonis, 1933. a. Riias ja 1934. a. Roomas. Viimane kongress peeti m. a. augustis Oxfordis koos teiste õpetajate kongressidega. Selle tõttu oli osavõtjate arv neist sünkroniseeritud kongressidest võrdlemisi suur. Osavõtjaid oli ilmunud kõigist maailmajagudest, kogusummas üle 3.000. Kongressidel olid ühised pidulikud koosolekud, koosviibimised, ekskursioonid jne. Tavalised töökoosolekud aga olid eraldi.

Keskkooliõpetajate kongressi töö jagunes avalikeks üldkoosolekuiks ja ametlikeks FIPESO nõukogu istungeiks. Allpool annaksin kokkuvõtliku ülevaate mõlemast osast.

Keskkooliõpetajate rahvusvahelise kongressi üldkoosolekute teemaks oli: „Kõrgema hariduse võimaldamise põhimõtted ja tingimused“. Et küsimust ette valmistada, selleks oli Liidu juhatus poolt korraldatud ankeet kõigi liitu kuuluvate õpetajate organisatsioonide vahel. Vastused, mis olid saabunud juhatusel, olid aga niivõrd erinevad, et ei olnud võimalik saavutada kongressil mingit kokkulepet neis küsimusis ja kongress pidi piirduma vaid mõttevahetusega ja üldiste põhimõtete fikseerimisega.

Mis puutub selektsiooni tarvilikkusesse keskkooli vastuvõtmisel, siis läksid siin arvamised lahku, olenedes sellest, milline ülesanne omistatakse keskkoolile. Ka küsimuses, kuivõrd võib usaldada algkooliõpetajaid valiku teostamisel, erinesid vaated samuti. Vastustest selgus, et Šotimaal näit. algkooliõpetajad on leidnud keskkooliõpetajate täielikku usaldust, Eestis aga näit. ei loeta neid kuigi võimeliseks valikut teostama. Võistluseksameil, kui neid korraldada, tuleb arvestada rohkem õpilaste võimekust ja andekust kui teadmiste hulka. Kongressil võeti vastu 5 resolutsiooni:

I. Termin „kesk-haridus“ tähendab igasugust algharidusele järgnevat haridust, mille sihiks on isiku vaimne (intellektuaalne) ja moraalne arendamine (kasvatus).

II. Säärane haridus teeb isiku kõlvuliseks igale elukutsele ja seda haridust peaks võimaldatama kõigile andekaile lastele, vaatamata nende rassile, usule, seisusele või majanduslikule olukorrale.

III. Vastuvõtmise katsed peaksid hindama rohkem võimeid kui teadmisi.

IV. Eksamineerijate kasutada peaksid olema veel igasugused muud andmed kandidaatide kohta peale eksamivastuste.

V. Niikaua kui ei ole ühtlast mõistet kesk-hariduse kohta, peavad erikoolid võimalikult omavahel ühtlust ja sidet pidama.

FIPESO nõukogu istungeid peeti kongressi ajal üldse neli.

Esimene istung peeti kongressi teisel päeval 12.VIII 35. Selle koosoleku tähtsamaks päevakorra punktiks oli uute liikmete vastuvõtmine ja Saksa esindajate küsimuse lahendamine. Uute liikmetena võeti vastu Šveitsi Keskkooliõpetajate Ühing ja Prantsuse Keskkoolijuhatajate Ühing.

Tähtsamaks ja põnevamaks päevakorra punktiks kujunes Saksa esindajate küsimuse lahendamine. Saksamaad oli senini (alates Riia kongressist 1933) esindanud „Philologen-Verband“. Üks selle Verband'i esindaja Schwedtkte kuulus isegi Liidu juhatusse. Nüüd aga oli Saksa valitsus end vahele seganud ja määranud Saksa õpetajate esindajad omalt poolt nõukogusse, nimelt kellegi Lepelmanni. Nõukogu aga ei aktsepteerinud Saksa valitsuse poolt määratud esindajat ega lubanud tal osa võtta Nõukogu ametlikest koosolekuist. Nii jäigi Saksamaa neil nõukogu istungeil esindamata. Küll aga andis see olukord põhjust pikemaiks läbirääkimisiks,

mille tulemuseks oli seisukoht, et ükski valitsus ei saa omalt poolt määrata esindajaid Kesk-kooliõpetajate Liidu Nõukogusse, vaid neid peab valima vastav õpetajate organisatsioon ise.

Nõukogu esimesel istungil kanti ette ka juhatusetegevuse aruanne Liidu peasekretäri L. C. Buurveldi poolt. Samal koosolekul võttis pikemalt sõna ka Prantsuse esindaja ja juhatusetegevuse liige madame S. Collette, kes leidis, et Liidu praegune struktuur takistab edukat töötamist liidus, mispärast Prantsuse esindajate poolt lubati esineda mitmete kaugeleminivate parandusettepanekutega Liidu struktuuri kohta.

Laekuri poolt (Parker — Inglismaa) kanti ette Liidu rahaline aruanne, millest selgus, et mitmed maad ei ole tasunud oma liikmemaksu, mille tagajärjel Liidul on olnud majanduslikke raskusi.

Peasekretäri poolt ettekantud aruande puhul võeti järgmisel nõukogu istungil 13. VIII 35 sõna mitmete maade esindajate poolt. Arvustavalt suhtus sellesse Jugoslaavia esindaja, kes heitis juhatusetegevuse poliitika ajamist, näit. vahelesegamist vähemusrahvuste küsimusse. Sellele vastas peasekretär ja tõrjus tagasi etteheited. Šveitsi esindaja oma sõnavõttus väitis, et praeguses Liidus olevat liiga suur Prantsuse mõju, missugune märkus kutsus esile rahulolematust ja õien-dusi prantslaste poolt.

Sel koosolekul tehti prantslaste poolt ettepanek teha Liidu põhikirjas rida ulatuslikke muutusi, samuti töötada välja ja panna maksma nõukogu istungite ja kongressi üldistungite kodukord, et muuta kongressi tööd viljakamaks. Kuna Liidu tööd takistavad ka majanduslikud raskused, siis kaaluti, kuidas saavutada kokkuvõtte kulutustes. Tehti ettepanek Liidu büllետää-nidest välja jätta saksa keel. Nende ettepanekute läbikaalumiseks valiti koosoleku poolt kolm alakomiteed: põhikirja, kodukorra ja büllետääni alakomitee.

Nõukogu kolmas koosolek peeti 15. VIII. Sel koosolekul võeti vastu rida parandusi liidu põhikirjas. Tähtsam neist oli juhatusetegevuse valimise käsitleva osa. Senini oli liidul 5-liikmeline juhatus, — esimees ja 4 juhatusliiget. Esimeheks oli selle maa esindaja, kus peeti järgmine kongress. Juhatusliikmed valiti kaheks aastaks. Uue põhikirja järele valitakse ka liidu esimees nõukogu poolt ja nimelt neljaks aastaks. Nii tahetakse muuta liidu tööd produktiivsemaks, mis senini seisib peamiselt vaid kongresside korraldamises.

Büllետääni küsimuses otsustati jääda senise korra juurde, nimelt trükkida see kolmes keeles: prantsuse, inglise ja saksa. Soovitati toimetusel teostada mõnel teisel teel kokkuvõtteid.

Kongressi üldkoosolekute ja nõukogu istungite kohta pandi maksma kindel kodukord.

Nõukogu neljas ning viimne koosolek peeti 16. aug. See istung kujunes kõige põneva-maks, kuna selle päevakorras olid valimised. Valimisele tulid põhikirja muutmise tagajärjel esimees, peasekretär ja kaks juhatusliiget. Presidendi küsimuses valitses esindajate vahel üks-meel — sellel kohal taheti näha senist liidu laekurit Inglise esindajat Parker'it. Raskem ja ühtlasi põnevam oli teiste liikmete valimine, sest paljud rahvad tahtsid olla esindatud juhatuses.

Lahkuvate juhatusliikmete kohale kandideerisid põhjamaa riigid, Itaalia, Belgia, Tšeh-hoslovakkia, Jugoslaavia ja Rumeenia. Belgia puhul läks asi keeruliseks, kuna nende esindaja küsimuses ei jõutud kokkuleppele. Prantslased pooldasid de Rasse'i, teised riigid aga Boulanger'd. Põhjamaa rahvad, kelle hulka kuulusid Rootsi, Taani, Hollandi, Soome, Eesti ja Läti ja kellega ühine ka Šveits, pidasid asja kaalumiseks eelkoosoleku. Sel koosolekul otsustati koos töötada inglasega ja itaallastega. Otsustati pooldada järgmisi kandidaate: Parker (Inglismaa, esimees), Boulanger (Belgia, peasekretär), Kärre (Rootsi) ja Risपालi (Itaalia). Boulanger'd eelistati de Rasse'ile seepärast, et esimene oskab mitmeid keeli, Itaaliat toetati järgmisil kaalut-lusil: 1) 1934. a. kongressi korraldaja, 2) suurem maa, kel on õigus saada esindajat, 3) Itaalia toetamine kindlustaks enamuse põhjamaade kandidaadile, 4) et Prantsuse mõju ei läheks juha-tuses liiga suureks.

Nõukogu häälte kogusummast 43-st häältest kuulus põhjamaarahvastele 11, inglastele ja šotlastele 8 ja itaallastele 5, seega oli moodustunud blokile (põhjamaad—Inglise—Itaalia) kindlustatud 24 häält, s. o. absoluutne enamuse.

Valimise tulemused kujunesidki põhjamaarahvaste tahtmise kohaseks: 1) esimeheks sai Parker (Inglismaa), 2) peasekretäriks valiti belglaste ja prantslaste vastuseisemisest ja protesteerimisest hoolimata Boulanger (Belgia) ja

3) juhatusliikmeiks said Kärre (Rootsi) 27 ja Risपालi (Itaalia) 24 hääle enamusega.

Saanud lühikese ülevaate FIPESO-st ja viimasest keskkooliõpetajate kongressist Oxfordis, küsime lõppeks, millise tähtsuse omab keskkooliõpetajate rahvusvaheline töö ja milliste tulemusteni jõutakse neil kongressidel. Feab möönma, et neil kongressidel on käsitletud väga mitmesuguseid ja akuutseid küsimusi nagu keskkooliõpetajate kasvatuslikku ülesannet (Rooma kongressil), kõrgema hariduse võimaldamise põhimõtteid ja tingimusi (Oxfordi kongressil). Kuid ei saa ütelda, et kongress suudaks vastu võtta ka kindlaid üksikasjalisi resolutsioone, mida üksikud maad võiksid rakendada oma koolikorralduses ja -töös. Sageli tuleb leppida vaid üldpõhimõtete fikseerimisega, nagu see sündis näit. ka viimasel (Oxfordi) kongressil. Üksikasjadeni minevate otsuste tegemine, mis peaksid maksvusele pääsema ja teostamist leidma kõigis eri mais, pole mõnikord üldse võimalik. Aga juba eri küsimuste algatamine ning arutlemine ja üldiste põhimõtete fikseeriminegi on omalt kohalt huvitav ning viljakas.

Edasi, seesuguste kongresside tähtsus seisneb veel selles, et siin eri riikide keskkooliõpetajad satuvad omavahel kokkupuutesse, sõlmivad isiklike tutvusi, vahetavad mõtteid ja kuulevad ühest ning teisest kooli- ja kasvatus tööse puutuvast küsimusest eri mais. Sellise isikliku kontakti võimalust, mis sageli kestab ka veel hiljem, tuleb eriliselt hinnata.

Eriti palju kasu sellistest kongressidest on väikestel ning uutel riikidel, nagu Läti ja meie. Siit võib saada uusi mõtteid, siin kuuleb, kuidas üks või teine küsimus on lahendatud suuremate ning vanemate rahvaste juures.

Läti on, nagu kuulsime, FIPESO'le kaasa töötanud selle algusest peale. Eesti on jõudnud selleni alles hiljuti. Nüüd aga peaksime seda innukamalt kaasa tundma ja kaasa tegutsema sellele suurele rahvusvahelisele keskkooliõpetajate organisatsioonile. Siis mõne aasta pärast võiksime astuda ka järgmise sammu ja korraldada Eestis ühe järjekordse kongressi, nagu on teised maad juba seda teinud.

ARVUSTUSI

Harald Jänes — Oskar Parlo. Eesti keele grammatika ja harjutustik koolidele I. 99 lk. Noor-Eesti Kirjastus Tartus 1935. Hind 1 kroon.

Uue keskkooli esimese klassi keeleõpetamine võib juba tagasi vaadata kaheaastasele tegevusele, mille jooksul on olnud võimalik tähele panna ja õppida nii mõndagi, muu hulgas aga esmajoonel seda, et töö edukuse tähtsaimad eeltingimusi on hea ja sobiv õ p p e r a a m a t.

Möödunud õppeaastate grammatika olulisimaks puuduseks oli õppematerjali esitamise viisi liigne keerulisus ja meeldejäetava aine ülekoormatus, mis tegi raamatu üleaar raskeks. Selle tagajärg oli, et õpilaste edasijõudmine keeleõpetuses oli väike, kuna ei saa ju piskese mudilase käest nii vara nõuda õige keeruliste reeglite ja mitmekesiste mõistete ning süsteemide meelespidamist. Selline töö on mahavisatud vaev, millel on pealegi see hädadoht, et õppeaine võib muutuda õpilasele vastumeelseks, ta kaotab tööõõmu, muutub tähelepanematuks ja valmistab pettumusi nii vanemaile kui õpetajale. Keeleõpetajate poolt kuulud selle-

pärast ka üsna varsti hääli, et keeleõpik peaks olema palju kergem: sisaldama vähem mõisteid lihtsalt, suupäraselt ja piltlikult esitatud kujul, siis oleksid õppetöö tulemused üldiselt kindlasti paremad. Jäeb ju veel küllalt klasse, kus emakeele grammatikat võib keeruliseks teha, kõik tuleb omal ajal.

Järgnevalt käsitledav grammatika on püüdnud vältida ülalkirjeldatud puudusi ja õhinat — pakkuda liiga palju. Ainet on katsutud esitada arusaadavalt, kusjuures on nähtavasti hoolega silmas peetud seda, et õpperaamat ka oma sisulise mahu poolest oleks jõukohane õpilase arenemisastmele. On jäetud välja kõik üleliigne ja raske ning piiratud ainestiku olulisima osaga, lootuses, et õpilane selle reeglite ja mõistete miinimumi ka kindlasti meeles peab. Ja see on kahtlemata õige tee, üldmetoodiliselt ei saa seega kõncalloleval grammatikale palju ette heita, küll aga esineb seal üksikasjalisemal vaatlusel üht kui teist, millest ei saa vaikides mööduda. Need on mõningad vaieldava väärtusega reeglid, sisulised komistused, eksimused jne., millede puhul olgu esitatud järgnevad vastuvaidlused ja parandused.

Kõigepealt annab põhjust mõtiskeluks käsitletava aine puhtsünteesiline esitusviis — on lähtunud häälikust ja jõutud lauseni. Tegelikult võib ju õpetada nii ja teisiti, kuid vastupidise tee (analüütilise) kasuks kõneleb kas või juba see, et elav keel ei tunne ü k s i k u i d h ä ä l i k u i d j a ü k s i k u i d s õ n u — need on abstraktsioonid — vaid ainult l a u s e i d. Sõnal puudub vorm ja sisu väljaspool lauset, ainult lauses evib ta need, lause on inimliku kõne pisim avaldus ja kõnelemise mõte. Keeleõpetamise ülesanne ongi — õpetada õpilasi kõnelema õigeid lauseid, muidugi näevad nad siis ka, et need millestki on koostatud ja õpivad, et hea lause nõuab head chitusmaterjali. Kas on mõtet hakata õpilasele enne seletama telliskividest, nende valmistamisest jne., kui ei ole kõneldud majast. Niisama on tarvilik õpilasele selgeks teha keeletegevuse siht: koostada häid lauseid ja nende ühikuid.

Üksikuid komistusi ja eksimusi leidub sagedamini raamatu algupoolel. Esitatagu need lehekülgede järjekorras.

5. lhk. Kobav ja tarbetu on väide: „Eelnenud harjutuspalas esinesid tähed juhuslikult, ilma kindla järjekorrata“... Sellest järgneb, et sõnus (ü-k-s o-n- m-i-n-u-l...) esinevad tähed (parem oleks „häälikud“) juhuslikult. Kuidas õpilasele seda seletada. On ju ilmne, et just sõnas on häälikute järjekord eriti kindel, muidu ei oleks selle tulemuseks sõna, vaid mingi mõttetute silpide rida (vukrasprlui). Tähestikuline järjekord on kokkuleppeline, traditsiooniline, häälikute järjekord sõnade moodustamiseks aga paratamatu, kuigi alfabeedi seisukohalt juhuslik.

6. lk. „...häälikuid, mis võivad moodustada iseseisvaid silpe, nimetatakse täishäälikuiks.“ See iseloomustus teeb täishääliku leidmise väikesele õpilasele küll raskeks. Esmalt tuleb leida terve rida sõnu, kus iga vokaal moodustaks eri silbi. Palju harilikumad on aga sõnad, kus see nii ei ole (ka-na, lu-mi, me-si-la-ne jne.), nende puhul peab õpilane siis meelde tulema näidissõnu. Kas pole siis lihtsam juba jääda kõlalise iseloomustuse juurde. Juba nimeetus „täishäälik“ ilmestab seda. Muidu tuleks vokaali nimetada ka „silphäälikuks“.

12. lk. Tuleks lähtuda p o o l i t a m i s e s t, mis on ortograafiliselt olulisem. Sõnu poolitatakse enamasti silpide piirilt.

13. lk. Väldete nimetamisel on liiga vähe iseloomustatud häälikute pikkust, see raske ülesanne on nagu jäetud õpilase enese hoolteks. Ei või aga ometi nii mööda minna sellest grammatika tähtsast küsimusest, kuna järgneb pealegi kohe vältele tuginev õigekirjutusreegel: I välde kirjutatakse ühekordse, II ja III v. kahekordse tähega. Kui juba välteist kõneldakse, siis pisut ilmekamalt.

15. lk. Pealkiri „Pikk häälik ühesilbilis erandsõnus“ (§ 30) ei ole hea, sest see ei ole seosesse viidud eelneva reegluga väldete märkimisest. Parema oleks „kolmanda välte märkimine ühekordse tähega mõnedes ühesilbilistes sõnades“, või midagi muud sellelaadilist, millest oleks näha, et äsjatoodud reeglist on erandeid. Siin oleks vaja ka seletada, miks on niisugune märkimine tarvilik.

19. lk. „Sõna on lühikeses vältes, kui sõna (halb kordamine) esimeses silbis on ainult üks ainus vokaalimärk...“ Niisugune välteõpetus ei ole meetoodiliselt õige, sest meie keele kirjutusviis on üldjoonis foneetiline ning oleneb välttest, mitte vastupidi. Tuleb lähtuda kõige enne kuuldud välttest; sellepärast ei või pidada mainitud reeglit otstarbekohaseks, küll aga võiks seda kasutada juhisenägelise teksti välttelisel analüüsimisel, näit. harjutusülesannete sooritamisel.

22. lk. Pärisnime definitsioon lonkab pisut, sest see nimisõna liik ei tähenda ju alati ühtainust eset või olendit (Jaak, Tiit, Mari, Punik jne.). Või jälle on siis pärisnimi ka „laud“, kui kõnelda teatud lauast ja öelda: „selle laua üks jalg on kõver“, sest teist täiesti samasugust lauda pole terves maailmas.

23. lk. Harjutus 57 osutus raskeks, sest selles esineb palju muid sõnu peale nimi- ja omadussõnade (ise, milleks, kortsus jne.), pealegi raskendab omadussõna leidmist ka selle esinemine komparatiivis ja mingis muus käändes peale nimetava ja omastava. Sõnaliikide esialgne selgitamine peaks olema küll õige lihtne ja arusaadav. Tarvilikkude sõnade leidmist ei tohi raskendada teised sõnad, mida õpilane ei tunne.

26. lk. Sama võib ütelda harjutusest asesõnade kohta — (64), esineb sõnu, milledest õpilane vaevalt suudab aru saada, et need on asesõnad (säherdune, kus, see, iseennastki). Veel pahem on lugu teiste raskemate sõnaliikidega, siin tuleks piirduda I klassis õige lihtsate näidete, sest määr-, kaas- ja sidesõnade eraldamine tekitab veel gümnaasiumi klassieski raskusi.

§ 107. Ilmne eksimus on p. b see osa, kus öeldakse, et vältelise astmevaheldusega sõnadest saame i-mitm. tuletada mitmuse osastavast, lisades sinna juurde vastava käändelõpu. Järelikult siis: vakkule, kepele jne.

Ka ainsuse osastava lõppu kohta antud reeglina pole olnud õnne, sest kõigil sõnul, mis lõpevad ainsuse nimetavas pika vokaali või diftongiga, ei ole sama arvu osastava lõpul d, nimelt tüübil: vai, käi, sai, nui jne.

50. lk. Sõnatüüpide t u u l i k j a k u n s t n i k erinevat käänamist oleks tulnud rohkem esile tõsta, näidates ühtlasi ka selgelt nende vältelist erinevust.

57. lk. Verbide käsitlemisel jääb selgusetuks ja küsitavaks see järjekord, milles verbivormid on esitatud. Näiteks — jaatava ja eitava kõne (§ 142) paigutamine tegevusnimede ja kesksõnade vahele. Soovitatav oleks, et õpilane juba algusest peale õpiks neid vorme kindlas järjekorras, mis hiljemgi püsima jääb.

Lõpuks mainitagu märgatud trükivigu, mida siiski ei ole palju.

7. lk. on konsonantide tabelist jäänud välja j. 35. lk. 4. r. a. on üleaarune punkt, samas kohas esineb m i l, parem m i l l a l. 41. lk. § 101 on vahetatud omastav ja seesütlev. 26. lk. 10. r. a. on jäänud alla kriipsutamata t a.

Lõppkokkuvõtteks võib ütelda, et vaadeldud keeleõpetus tervikuna oma ülesande täitmiseks sobib, ainestik on õppimiseks korraldatud otstarbekohaselt, selle esitusviis on lihtne, ilmeka ja nägelik, milleks aitavad kaasa head harjutus-tabelid, harjutused ja kavandid (viimastest on eeskujulikud „käänete moodustamise kavand“ ja „Verbivormide moodustamise kavand“). Esimestes on läbi viidud iseloomulik kahepoolne jagamisviis, et arendada õpilases analoogia meelt, mis on olulise tähtsusega õigekirjutusreeglite tegeliku rakenduse puhul. Üldiselt on käänamine ja pööramine kõige paremini õnnestunud, esineb oluline ja tüüpiline. Samuti on õpilastele jõukohased kirjavahemärkide ja lauseõpetus. Võimalikult vähe on püütud anda reegleid päheõppimiseks, esinevad ainult need, mis õigekirjutuslikult ja põhimõisteliselt olulise tähtsusega. Korras on ka teose keeleline kül. Seega on käesolev grammatika ka keskkooli I klassi õpperaamatuna täiesti kasutatav.

A. Meissaar.

Mida vanemaks saab üks rahvus, seda enam leidub ta ajalooaustal üksikuid arengufaase, mis oma eriliste joontega sellelt teravasti välja paistavad. Iga rahvus neile ajastuile tagasi vaadates, ammutab sellest oma iseteadvusele objektiivset tuge ning indu edaspidiseks tööks. On ju iga ajajärk tihedas seoses juhtidega, ajalooliste kangelastega, kes on end raputanud lahti vanast, tõusnud üles oma unelmate ja tõekspidamiste maailma ning realiseerinud sellest nii palju, et vajutasid kogu ajastule oma pitseri. Aga mis on üksik-isikule ja rahvale kosutavam, kui tunda ja näha seda, et meie unelmate ja igatsuste „kuidas peaks olema“ järjekindlalt midagi teostub, et areng läheb tõusvat teed.

Oleme seni olnud oma arengufaaside esiletõstmises, nende hindamises ja markeerimises väga tagasihoidlikud, koguni kartlikud. Ajaloos isegi juba täiesti lõpule joosnud ajastute juures, näiteks ärkamisaeg, on ikka armastatud astuda „perspektiivi“ varju, mis oma „lühiduse“ tõttu ei võimaldavat üksikute tegelaste ja olukordade hindamises küllaldast objektiivsust.

Loomulikult ei saa ühe ligidase ajastu varane igakülgne valgustamine pretendeerida objektiivsusele, milline see oleks kord tulevikus, mil see ajastu on enda olevikust oma tegelaste elutöö lõpuga ning surmaga täiesti lahti koorinud. Ent hindamine on ometi vajalik ja seda varem, mida pöördelisema tähtsusega oli mõeldav ajastu, sest teisiti pole võimalik orienteerumine olevikus.

Lõpuks peame meenutama et iga ajaloolise momendi hinnang muutub ühes voolava ajaga. Paljud teataval silmapilgul hiilgavad tähed kustuvad varakult. Samas omandavad tegelased, kes oma eluajal ei paistnud silma või olid koguni põlatud, otse pühalikul au- paistuse. Seepärast pole kunagi üteldud, ega saagi kunagi ütelda ühegi ajaloolise momendi kohta lõplikku ja igavestimaksvat otsust ja on alati tervitatavad uued hinnangud ja seisukohavõttud.

Üteldu on üldiselt maksev ka meie ajaloos „Noor-Eesti“ kohta. Tema ees seisatamine on paratamatu, sest ta on pöördepunktiks meie vaimuelus. Momendiks, mis peale puht-ajaloolise tähtsuse evib ka suure rahvakasvatustliku tähtsuse kui konkreetne näidis kunagi, mis näitab, et kõrgete ideaalide püstitamisel on suured reaalsed tagajärjed. — Taheti Eesti viia Euroopasse. Seda küll ei suudetud, kuid ometi anti tõuge, et Eesti varsti siiski läks Euroopasse ja et Euroopa ise tuli Eestisse. — Ja seepärast nõutakse meie koolides juba ümmarguselt poolteist aastakümnet „Noor-Eesti“ tundmist.

Samas aga peame tunnistama: hoolimata sellest, et üldiselt tunnustatakse „Noor-Eestit“, pole ometi seni ilmunud teost, mis haaraks „Noor-Eesti“ tervikuna kogu tema olemuses ning oleks seejuures nii objektiivne, ülevaatlik ja kergesti loetav, et oleks võimalik selle tarvitamine õpperaamatuna. Senised „Noor-Eesti“ üle ilmunud kirjutised juurdusid üldiselt kas nooreestlaste eneste, või neile väga ligidal seisvate sulest. — Just nagu saaks tugineda „Noor-Eesti“ tähtsus ja hinnang vaid nooreestlaste eneste eneseülistavil kirjutistel. Just nagu oleks kogu ajastul vaid kildkondlik tähtsus.

Möödunud aastal ilmunud P. Hamburgi „Noor-Eesti“ on esimesi ulatuslikumaid uurimusi, kus „Noor-Eesti“ juurde astunud väljast poolt objektiivse uurimuse teedel ja meetoditel. Siin on uurimismaterjalidena kasutatud kõiki „Noor-Eesti“ üle kätte saadavaid dokumente: 1) Nooreestlaste ennasthindavaid ja ülistavaid kirjutisi, 2) vastaste eitavaid kirjutisi ja 3) nooreestlaste kirjanduslikku ja kriitilist loomingut. Nende dokumentide kahe leheküljelise loeteluga, kus on nimetatud ümmarguselt 70 üksikut „Noor-Eestisse“ puutuvat kirjutist, väärib autor kõigi kirjandussõprade ja õpetajate tänu, sest see võimaldab saada kergesti ülevaate sellest rikkalikust ent laialipillatud allikmaterjalist. Ka tulevaste „Noor-Eesti“ uurijate töö on sellega kergendatud.

Autor on „Noor-Eesti“ tegevuse tausta võtnud laiemal kui harilikult. Teatavasti loeb „Noor-Eesti“ juhtiv ringkond oma algusaastaks a. 1905, mil esmakordselt avalikkuse ees „Noor-Eesti“ nime all esineti. Autor on viinud selle algusaasta tervelt neli aastat tagasi — aastasse 1901, mil „Noor-Eesti“ vaimne juht G. Suits keskkooliõpilasena asus „Kiirtega“ meie „kirjanduse hämarust valgustama“. Tungimine tõeliku „Noor-Eesti“ sünnieelsesse ajastusse on kindlasti kogu liikumise mõistmisele suureks kasuks.

Tõepoolest ei seisa „Noor-Eesti“ liikumise juured ja algtoimejuured eeskätt mitte 1905. a. revolutsioonimeeleoludes. Nad ei seisa ka viiduna 1901. aastasse lihtsalt selles, et siis õppis meie keskkoolides suuremal arvul eesti soost õpilasi ning et neist üks (G. Suits) parajasti puht-noorsoo psühholoogilisel põhjusil pidi algama rühma omataolistega kirjanduslikku tegevust „Kiirte“ toimetamisega. „Noor-Eesti“ liikumise juured ja algtoimejuured seisavad seepärast 1901. aastal, et sellal toimus meie rahva teiskordne „ärkamine“. Sajandi vahetusel toimunud veretu revolutsioon oli suurem ja tagajärjekam kui 1905. a., mis eelmise oma verise palgega enne varjas, kui me teda õieti hindama suutsime hakata.

Mõtleme siin murrangut, mis toimus meie vaimuelus kahe uue ajalehe, K. Pätsi „Teataja“ ja „Uudiste“ ilmumise mõjul. Heites pilgu kahele seni vähemtuntud teesele: „Teataja“ rühma kuulva M. Punga 1902. a. ilmunud kõnele „Meie noorsoo idealidest“ ja 1903. a. ilmunud Gottlieb Asti „Juba koolipingil“, näeme neis selgeid noorestilisi jooni. Need aga omakord olenesid sellest, et uute voolude juhtivad mehed (K. Päts jt.) pöörasid oma silmad ka a s a k u t s u v a l t, teataval määral a b i o t s i v a l t noorsoo poole, nähes õieti, et kõige enam poolehoidu v a n a s t l a h t i ü t l e m i s e s võib leida noorsoo kui vastuvõtlikuma ning tuldvtvama rahvaosa poolt.

P. Hamburg, viies „Noor-Eesti“ liikumise sünnipunkti kaugemale tagasi — sajandi vahetusse, on seega täiesti õieti toiminud. Loomulikult poleks olnud halb, kui autor oleks selle sünnipunkti olemusse ja sõltuvuspunktidesse sügavamale tunginud. Me oleks seda kindlasti nõudnud, kui autor poleks kirjutanud õpilastele.

„Noor-Eesti“ kui terviku osa eesti kirjanduses aitavad selgitada autorilt suurt vaeva nõudnud teose lõppu paigutatud võrdlevad tabelid eesti kirjandusest a. 1900—1916. Neist tabelitest nähtub, et nooreestlaste kirjanduslik magazin polegi nii suur, kui seda esialgu arvame. — Müüdugi ei ütle need tabelid seda, palju kandsid teosed, mis ei ilmunud „Noor-Eesti“ nime all, „Noor-Eesti“ mõjustatud jooni. Meie arvates tuleks neisse tabelitesse sisse kanda ka siin ülal mainitud G. Asti ja M. Punga brošüürikesed, mis tõestavad, et „Noor-Eesti“ sündi ei saa siduda vaid nende nimedega, kes tegelikult „Noor-Eesti“ nimega välja tulid ja tegutsesid, et kogu liikumise juured seisavad sajandi vahetusel toimunud vaimses ärkamises.

Kuigi P. Hamburg omas teoses üldiselt toetub objektiivse uurimuse alustele ja nii mõneski kohas kogu „Noor-Eesti“ liikumist teravimini kritiseerib, kui seda on seni tehtud, on temagi pisut nooreestlaste kirjutistest mõjustatud. Üteldu avaldub selles, et autor on võtnud „Noor-Eesti“ nagu see teose tiitlist selgub, puht-kirjandus-kunstilise liikumisenähtuse. Ometi oli „Noor-Eesti“ võrdlemise kaalukas osa ka meie poliitilise mõtte arengus. Pruugib ainult pilk heita „Noor-Eesti“ viimasel ajajärgul ilmunud poliitilis-kirjanduslikku ajakirja „Vaba-Sõna“ ja me näeme, iseäranis selle 1915. aastakäigus, et siin on hakanud puhuma värskete kirjanduslikkude tuulte kõrval ka värsked poliitilised tuuled, mis sõjakas-äharдавvalt lõõtsuvad kõige v a n a vastu. Siin, olgu mitmekordselt allakriipsutatud, pannakse sõjakalt liikuma „poliitilise nooreestlaste“ Jüri Vilmsi poolt, kirjutistes: „Eesti naiivne kosmopolitism ja rahvuslus“ ja „Eesti rahvuspoliitika“, Eesti autonoomia mõte ja näidatakse, et „talupojakultuur“ ja talupoeglik kõigega rahulolemine, peab üldiselt muutuma intelligentsemaks — Euroopa vabade, haritud rahvaste kultuuriks ja poliitiliseks võitluseks. Nagu neist kirjutistest selgub, pidas Jüri Vilms koguni tõenäolikuks, et „Noor-Eestist“ kasvab välja uus erakond või poliitiline vool, mis tõstab kõrgele Eesti autonoomialipu ning

alustab energilisemat võitlust kogu maa ja rahva paremaks tulevikuks. Seda teab kõige paremini „kirjanduslik-keeleline nooreestlane“ Johannes Aavik, kuidas tema kõrval ka „poliitiline nooreestlane“ Jüri Vilms jõudumööda võitles intelligentsi kirjanduse ja keele pärast. Teatavoid „poliitilise nooreestlase“ jooni evib ka Hans Kruus.

Kahjuks pole seni, eeskätt meie „kirjanduslike nooreestlaste“ mõjul, vajalikku hindamist leidnud ka „poliitilised nooreestlased“, olgugi, et see kuulub kindlasti „Noor-Eesti“ olemusse. Ka P. Hamburg ei hinda neid ega täienda nendega „Noor-Eesti“ olemust, pidades kinni teemast ja õppekavade nõuetest, kus ka vist „Noor-Eestit“ mõeldakse puhtkirjandusliku liikumisena.

Vaadeldava teose sisu üksikasjust torkasid allakirjutanule silma mõned punktid, mis võimaldavad autorist lahkuminevat tõlgitsemist.

Süvenedes Johannes Aaviku ja G. Suitsu programm-nõuetesse (individualismi), leiab autor (lk. 13 ja 16), et need kaks meest üksteisest tunduvalt erinevad. — Esimene nõudis: „Meie keel ja kirjandus peab intelligentsi keeleks ja intelligentsi kirjanduseks saama“, teine aga pidas silmas kogu rahvast: „Mina ei taha kunsti mõningatele harvadele“.

Olgugi, et Joh. Aaviku nõue nii kõlas ja hiljem tõesti jõuti olukorrani, kus keelelise ja kunstilise peenutsemisega loodi teoseid, mis võõrutasid laiemad rahvahulgad kirjandusest, oli temagi unistusis kogu rahvas ja selle kunstikultuuriline edu. Tõepoolest seisab Aaviku hüüdes, et meie keel ja kirjandus saaksid intelligentsi keeleks ja intelligentsi kirjanduseks, rahva mõiste laiendamine, mitte kitsendamine. Sellal ei olnud ju intelligentsil kohast keelt oma mõtete täpseks väljendamiseks. Ka kirjandus omas suures osas oma „öbikute“ ja „kannikestega“ oli liiaks naiivne intelligentsile. Ühe sõnaga: intelligents oli rahvast väljalülitatud. Allakirjutanu saab J. Aaviku hüüdest nii aru, et tema tahtis intelligentsi rahvaga siduda, mitte eraldada.

Teisest küljest, ka Suits pidas silmas seda, mida intelligents, s. t. asjatundja kunstimaitseja kunstilt nõuab. Muide ta oleks laulnud nii edasi nagu kõik „öbikud“ ja nagu ta laulis „Kiirte“ päevil. Suitsu mõtte sügavus ja sellest tingitud osaline kaldumine sümbolismi räägib sellest, et siit leiab kunstilist naudingut eeskätt intelligents, asjatundlik kunstimaitseja.

Lgp. autor on J. Aaviku ja G. Suitsu individualismi erinevusküsimuses asja võtnud selle järgi, nagu ta Aaviku hüüdlause alusel kujunes, mitte nii nagu teda mõeldi. Seega on ka autori seisukoht õigustatud.

Iga ajaloolise lõike kujutaja ja selles ülesastunud juhtivate tegelaste maalija paljastab ka oma hinge struktuuri, kuna ta vaatab oma silmadega ja hindab oma tõekspidamistega. P. Hamburg esineb vaadeldavas teoses realistina, teadlasena, kes tahab näha kõiges selgust, ülevaatlikkust, süsteemi. Sellest on omakord tingitud tema teoses see huvitav külg, et siin juletakse esimest korda astuda nende „Noor-Eesti“ tegelaste kannale, kes omi mõtteid pole küllalt selgesti ja nii väljendanud, nagu meile kõik siin maa peal reaalselt esineb. Allakirjutanu naelutab kinni ainult ühe punkti, kus see autori suur voorus on ta oma, samas teoses avaldatud, teadmise vastu komistanud. See seisab autorist hingeelult põhjalikult erineva ja meie kirjanduseajaloos hingeelult suurima romantiku Fr. Tuglase impressionistlike teoste ja just nendes avaldatud üksikute piltide hindamises.

Et inimesele, kes Peer-Gyntlikult oma mõtetega hõljub kõigest maisest kõrgemal, tütarlaps esineb kord 11, kord 15 ja lõpuks 18 aastasena, et ta näeb akna ees kord järve, kord õunapuuaeda ning heinamaad ja suudab tajuda üle metsa lendavate kurgede punaseid jalgu või kiilide mosaiiksilmi (lk. 48—50), pole sugugi imesteldav. — Ja impressionism seisabki ju katkendlikes piltide reas, kus autor ei hooli meie teadmistest, kogemustest ja tunnetest, vaid kirjeldab ainult oma esimest muljet asjust.

Meenutades, et viimasel ajal tunnustatakse kunstis vaid kaht põhijoont: realistlik-klassitsistlikku ja selle vastandit romantilist, mis kumbki omakord juurduvad kunstilooja erinevast hinge struktuurist, on selge, et realist (P. Hamburg) ei suuda kõigis üksikasjus mõista ega hinnata romantikut (Fr. Tuglast). Autori realistlik romantiku hinnang tabab praegusel momendil seega märki, et ta on võrdlemisi ligidal meie rahva praegusele mentaliteedile. Tuglase impressionistlikke teoseid ei loe enam meie noorsugu sellise andumusega nagu ennem, olgugi, et kõigi aegade noorsugu hingeelult läbib romantilise perioodi.

Üldiselt peab ütleva, et autor on olnud selle mitte veel küllaldase süvenemisega läbiuuritud ajastu esiletoomises ja temale õpperaamatu vormi andmises täiesti omal kohal. Sõnastus on lihtne, selge ja ladus, mis võimaldab ka erilise ettevalmistuseta isikul süveneda sellesse huvitavasse liikumisesse, mis on jätnud sügavad vaod meie vaimukultuuri arengusse.

Teos on kaunistatud hulga piltidega „Noor-Eesti“ ajast. Juba nende jälgimine „Kiirtest“ peale kuni „Noor-Eesti“ viimase ajastuni, tõstab selgesti silme ette selle liikumise põhitooni ja kujunemisastmed.

„Noor-Eesti“ tundmise raskused, mida seni iga keskkooliõpilane vastavat aega puudutavate ülesannete ja kirjatööde puhul, kohase kirjanduse puudusel, oli sunnitud üle elama, peaksid olema vaadeldud teosega kõrvaldatud. See kõigiti kordaläinud raamat on HSM'i poolt läbi vaadatud ja koolidele tarvitamiseks lubatud ning avalikkudele raamatukogudele soovitatud.

Andres Päril.

Matemaatika ja füüsika õpetajate kongress edasi lükatud.

Arvestades paljude asjaosaliste soove Eesti Keskkooliõpetajate Kogu juhatus otsustas edasi lükata matemaatika ja füüsika õpetajate kongressi. Kongress peetakse Tallinnas 4. ja 5. jaanuaril 1937.

Haridusministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta postil „Eesti Kooli“ jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli-Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvapäevikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas ja „Akadeemilisest Kooperatiivist“ Tartus.

Kuulutuste hind on kaantel ja erilehtedel 30 krooni lehekülj.

Toimetus: vastutav toimetaja P. Mägraken, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Borkvell, J. Grüntal, A. Kurvits ning V. Päts ja tegev toimetaja G. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 8, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja **P. Mägraken.**

Tegev toimetaja **G. Ollik.**

Riigi trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

*Koolitöö algul
sobiva õpilaste*

vormiriiete materjale

*poeg- ja tütarlastele güm-
naasiumi-, kesk- ja kutse-
koolidele (ning teistele koo-
lidele) erinõuete kohaselt*

leiate

A|S. TEKLA riidekauplustest

TALLINN, Pärnu mnt. 6

TALLINN, S. Karja 15

HAAPSALU, Ehte 2

KURESSAARE, Kauba 3

MUSTVEE, TARTU 15

NARVA, Peetri pl. 2

PETSERI, Kaubarida 6-7

PÄRNU, Vee ja Pika t. nurgal

RAKVERE, Turuplats

VALGA, Kesk 14

VILJANDI, Tartu 6-a

VÕRU, Jüri 5-a

Jälgige meie vaateakende uudisväljapanekuid!

Õpilastele parimaid õppetarbeid!

Neid valmistatakse kooskõlas õpetajate ja õpilaste soovidega **ETK** tehaseis.

ETK ajakohaselt sisustatud tehaseis valmistatakse **kirjutuse-, joonistuse- ja noodivihke** (värviliste kaantega, kaantel pildid ja Eesti kaart), **kaustikuid, kirjutuse- ja joonistuseblokke, märkmikke, kooli- ja dokumenditinti, vesivärve, kontoriliimi** jne.

Peale selle müügil igasuguseid muid koolitarbeid ja käsitöö vahendeid.

KÕIKIDE KOOLIDE HOOLEKOGUDE
soodsaimaks ostukohaks on

HERMAN RÕIVASE

kodumaa vabrikute riidekauplus,

Tallinnas, Estonia pst. 11, tel. 304-80.

*Kvaliteetkaup,
õiglased hinnad*

*Rikkalikem valik
omamaa toodangust.*

Just see õpi
mu ammune
soov

SINGER

Saadaval kõigis

SINGERI

kauplustes.

Koolidele erilised
hinnaalandused.

Kooliõpilased!

Tehke omale pidevat rõõmu eelolevaks
kooliaastaks!

Valige oma koolivarustus
ülihuvitavast ja otstarbekohasemast valikust
meie kauplustes

Harju 21 ja Viru 3.

!Palju uudiseid-üllatusi!

!Jälgige meie vaateaknaid!

K-M. Jüri Kodres

Kirjutusmaterjali ja paberi müük
en gros ja en detail.

E. K. T.

**A-S. ODOR'i
TINT**

Ei lähe pak-
suks
Ei riku sulge
Eipleegi välja
Läheb ruttu
mustaks.
Ostke!
Veenduge!

*Parimad tindid, joonistustušid.
Kleepimisliimid: kummiaraabik,
Inglisliim ODOROL ja COLLAPIN.
Koolikriit ja koolivärvid.*

A-S. ODOR.

*Soodsaim ostukoht
õpilas- ja õpetajaskonnale!*

RIIDEKAUPLUS

Julius Rosing

TALLINNAS,

S. Karja t. 11 - Telefon 445-84.

Soovitab võistlemata headuses:

*kõikide koolide vormikleidiriideid,
põlle-, kille-, mantli-, ülikonna- ja
palituriideid.*

**Õpilas- ja õpetajaskonnale
hinna soodustus.**

Järelmaks võimaldatud 4-5 kuud.

A. KEISERMANI

RAAMATUKAUPLUS

Soovitab eelolevaks
koolihooajaks igasuguseid

ÕPPERAAMATUID

Sealtsamast ostate koolidele ja
iseendale ka

VÄLISKIRJANDUST

Koolidele ja õpetajaile hinna-
alandus

A. KEISERMANI

RAAMATUKAUPLUS

TALLINN, KINGA 6, KTR. 434-55

Dr. G. VILBERG

MEIE KODUMAA TAIMI RAHVAKÄSITLUSES

ILMUNUD I ja II ANNE, 1 KR. 50 S.

Ilmunud kahes andes käsiteldakse
peamiselt niidutaimi.

„Meie kodumaa taimi rahvakäsitlu-
ses“ lugedes avaneb looduse sõpra-
del koguni teine ilm taimedest, mis
põimitud arvamistega rahvale oma-
pärasest luulest ja tõelikkusest.

Tellimiste vastuvõtmine järg-
mistele annetele (III—V).

Iga ande hind 1 kr. 50 s. otse talitu-
selt tellides.

TELLIMISE AADRESS:

TALLINN, KOIDULA 34-4

„LOODUSEVAATLEJA“ TALITUS

TÄIELIKUIM FOTOTARVETE ÄRI

AUG. TANSERI

VEENE TÄN. 7. TELEF. 430-98

FOTOÄRI

KARL SILLAM

Soovitab parimas valikus kõiki

FOTOTARBEID

FOTOÄRI KARL SILLAM

Viru tän. 11, telefon 469-66

ÕPILASTELE SOODSAIM
OSTUKOHT

M. KABAL

HELSINGI RIIDEKAUPLUS

Asub ehituseajal

SAKALA 25 (end. V. Tartu m.)

Lembitu tänava nurgal

Soovitame omast tööstusest:

Viulid	Kr. 12 tk.	Villespillid:	
Poognad	„ 2 „	Sopran	Kr. 4 tk.
Kitarrid	„ 9 „	Alt	8,5 „
Mandollinid	„ 6 „	Tenor	12 „
Balalaikad	„ 8 „	Bass	„ 25 „
Banjod	„ 25 „		

Kontrad, trummid, taldrekud ja teised
lõõkrilistad, keeled, kastid ja nende üksik-
kud osad.

Parandused — ruttu, odavalt ja hästi.
Suuremal hulgal — %.

FIRMA **AUGUST KRISTAL**

Tallinn. Sakala 42 (end. V. Pärnu), tel. 462-60

KIRJASTUS „KOOL“

Tartus, Vabriku tn. 2. Telefon 7-24.

Õpperaamatute nimekiri.

- „Elav Sõna“. Emakeele lugemik algkoolidele. Hind köites: I — Kr. 1.50; II — Kr. 1.75; III — Kr. 1.75; IV — Kr. 2.—.
- Fr. Puusepp. **Kirjakeele algmeid.** Hind köites: 1.—2. õppeaasta Kr. 0.80; 3.—4. õppeaasta Kr. 1.—; 5.—6. õppeaasta Kr. 1.20.
- Fr. Puusepp. **Emakeele teste.** 2.—6. õppeaasta à Kr. 0.20.
- H. Rajamaa. **Kuidas tarvitada uusi sõnu?** Hind Kr. 1.—.
- A. Kasvand ja J. Lang. **Väike matemaatik.** Tõõraamat algkoolidele. Hind köites: I — Kr. 0.65; II — Kr. 0.80; III — Kr. 1.—; IV — Kr. 1.15; V — Kr. 1.25; VI — Kr. 1.25.
- A. Kasvand ja J. Lang. **Kontrolltõid matemaatikas.** 2.—6. õppeaasta. Hind à 0.10. (Müüakse ainult õpetajaile).
- G. Rägo. **Matemaatika harjutusvihik algkoolidele.** VI kl. kursus. Hind Kr. 0.80.
- G. Rägo. **Matemaatika harjutusvihik keskkoolidele.** Algebra III kl. kursus. Hind Kr. 0.60.
- J. Parijõgi ja T. Adamson. **Möödunud ajad jutustavad.** Ajaloo tõõraamat algkoolidele. Hind: I — köites Kr. 1.40, broš. Kr. 1.20; II — Kr. 1.70 ja Kr. 1.50; III — Kr. 1.50 ja Kr. 1.30.
- J. Parijõgi ja T. Adamson. **Noor kodanik.** Kodanikuõpetus algkoolidele. Hind Kr. 0.80.
- A. Leht ja E. Martinson. **Algkooli maateadus.** Hind: I — köites Kr. 1.—; II — köites Kr. 1.40, broš. Kr. 1.20; III — köites Kr. 1.60.
- M. Kreutzberg. **Inglise keele õpperaamat I ja II.** Hind köites à Kr. 1.60.
- M. Simtman. **Praktiline inglise keele grammatika harjutustega.** Hind Kr. 1.80.
- E. Mitt ja E. Jaanvärk. **Deutsches Lehr- und Lesebuch.** Hind: I — köites Kr. 1.50, broš. Kr. 1.30; II — Kr. 1.60 ja Kr. 1.40.
- E. Jaanvärk. **Wissenschaftliche und philosophische Prosa.** Hind Kr. 0.90.
- W. Schwarz. **Eine Reise.** Hind Kr. 0.60.
- Prof. K. Ramul. **Psühholoogia.** Hind Kr. 2.20.
- W. Freymann. **Loogika.** Hind Kr. 2.20.
- A. Kiiss. **Koolilaulmise meetodika.** Hind Kr. 2.40.
-

Ilumisel:

- H. Jänes ja E. Looga. **Deklamatsioon algkoolidele.**
- F. H. Burnett. **Sara Crewe.** Edited by M. Simre.
- J. Tassa. **Practical English I (Synonyms).**

UUDISTEOSEID — ÕPIKUID — TÖÖVIHIKUID

- V. Altoa ja H. Rajamaa.** EMAKEELE-LUGEMIK algkooli I—VI kl. ühes tööjuhiste ning ülesannetega õpilastele ja metoodilise lisaga õpetajale linases köites. I kl. (ilmub aprillis 1937), II, III ja IV kl. à Kr. 2.—, V kl. — Kr. 2.30, VI kl. — Kr. 2.40.
- A. J. Mölder ja Th. Ussisoo.** VÄIKEKIRJUTAJA KIRJAVIHIK joontega ja joonteta. Normaalkäekirja kool 4-jaas vihihus à 10 senti.
- Joh. Aavik.** PRAKTIINE SOOME KEELE ÕPIK ühes lugemikuga ja sõnas-tikuga. Teine täiendatud trükk. Hind köites Kr. 2.50.
- G. Aleksejev — A. Krims — L. Mahoni.** ЖИВАЯ РЕЧЬ. Vene keele luge-misraamat eesti ja saksa koolidele vene-eesti-saksa sõnas-tikuga. I õppeaasta (ilmub 1937. a. kevadel), II ja III õppeaasta Kr. 1.75.
- Chr. Brüller j.t.** MATEMAATIKA VIHUKUD algkoolile. I kl. — 8 v., II, III ja IV kl. à 10 v., V ja VI kl. à 12 v. Iga vihih 32 lk. Hind 15 s. vihih.
- Хр. Брюллер и др.** ТЕТРАДИ ПО МАТЕМАТИКЕ ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ. Eelmiste (nelja esimese klassi) vihihute tõlge. Tõlkinud ja redigeerinud **D. Seledets.** Hind 20 s. vihih.
- J. Grüntal j.t.** MATEMAATIKA KESKKOOLIS. Seeria õpikuid ja töövihikuid. ARITMEETIKA ja ALGEBRA kokkuvõtlik teoreetiline kursus. (Ilmub enne jõulust 1936). GEOMEETRIA ÕPIK. III, IV ja V kl. kursus. Augusti lõpus ilmub III kl. kursus, ajavahemikul jõuludeni — muu osa. MATEMAATILISED TABELID. Logaritmid, surumustabel jpm. Hind 50 s. (Ilmub septembri lõpus). TÖÖVIHIKUD õpilastele aritmeetika-algebra kursuse läbitõttamiseks kesk-kooli I—V kl.
- R. Kuma.** PÜÜSIKA KÄSIRAAMAT. I osa 30 s., II osa 45 s.
- R. Päts.** LEMMIKLAULIK. Algkooli lauluvara. Ilmunud I, II, III ja IV kl. vihih à 75 s.
- R. Päts.** LAULMISÕPETUSE TÖÖVIHIKUD. Algkooli III, IV, V ja VI kl. à üks vihih. V ja VI kl. vihihud vastavad ka keskkooli I—III kl. vajadustele.
- R. Päts.** KLAVERIMÄNGU ÕPETUS. Teedrajav uudisteos. I anne 2 kr., II a. 2 kr., III a. Kr. 2.50 ja IV a. Kr. 2.75. Tervikuna — Kr. 7.50.
- A. Kasemets.** KONTRAPUNKTI, FUUGA, KANONI JA MUUSIKALISTE VOR-MIDE ÕPETUS. Hind Kr. 1.50.
- K. Põldmaa.** KOLM LINDU. Jutustused lindude elust. Looduslooline lugemik. Hind Kr. 1.10.
- K. Põldmaa.** MINU KODUTIIK. Looduslooline lugemik 41 pildiga. Hind Kr. 1.25.

METOODIKAI JA KÄSIRAAMATUID.

- A. Kõogardal.** ALGKOOLI USUÕPETUSE METOODIKA. Hind Kr. 2.10.
- A. Rõuk.** KODUMAAL KASVAVAD ARSTIROHUTAIMEID. III trükk. Hind 1 kr.
- H. Peets — R. Kenkman.** TALLINN. Ajalooline ja kunstiajalooline juht. Hind Kr. 1.80.
- A. Kurvits.** RAHVAMAJA. Hind Kr. 1.25.
- Dr. Olga Madisson ja dr. med. H. Madisson.** LAPSE JA EMA TERVISHOID. Hind Kr. 1.80.
- VAIMULIKUD LAULUD II.** Hind Kr. 1.75; iluköites Kr. 2.—.
- EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED.** Elulooline kirjastik noorsoole. Ilmunud: V. Reiman, E. Põdder, J. Adamson, A. Weizenberg, E. Vilde, J. Vilms, J. Kuperjanov, A. Irv, A. Kitzberg, J. M. Eisen, M. Martna, J. Köler. Uued numbrid ilmumas. Üksiknumber 50 s. Sari — 6 numbrit — broš. Kr. 2.50, linases köites Kr. 2.85.

K.-ü. „KOOLI-KOOPERATIIV“

Oma kauplus, õpilaskooperatiivide keskladu, kirjastus ja pealaod:

Tallinn, Suur-Karja 19. (Rahvapanga majas). Posti jooks. arve 459. Tel. 456-32

